

**CPI PLURILINGÜE CERNADAS DE CASTRO
LOUSAME (A CORUÑA)**

Curso 2019-2020

Contidos

INTRODUCCIÓN E CONTEXTUALIZACIÓN	7
1. INTRODUCCIÓN	7
2. SOBRE A NECESIDADE DE PROGRAMAR	8
3. CONTEXTUALIZACIÓN	9
3.1. Marco Normativo Educativo.....	10
3.2. O concello de Lousame.....	12
3.3. CPI Cernadas de Castro.....	14
3.4. Departamento de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia.....	15
3.5. Alumnado.	16
3.6. As aulas de referencia.....	16
PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 1º ESO	17
1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE	18
1.1. Enfoque competencial da materia.	18
1.2. Perfil competencial da materia	20
2. OBXECTIVOS.....	31
2.1. Obxectivos xerais da etapa	31
2.2. Obxectivos de áreas ou materias	33
3. CONCRECIÓN CURRICULAR.....	1
4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA	1
5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA	2
6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS DO DEPARTAMENTO.....	5
7. PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA	6
7.1. Avaliación inicial	7
7.2. Tipos de avaliación.....	7
7.3. Criterios de avaliación.....	7
7.4. Instrumentos de avaliación.....	10
7.5. Procedemento de cualificación e promoción	11
7.6. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.	12
7.7. Procedemento para avaliar a programación.....	12
8. PLAN DE TRABALLO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE.....	13
8.1. Instrumentos de avaliación.....	13
8.2. Criterios de avaliación e cualificación	13
9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE.....	13

10. TRANSVERSALIDADE E EDUCACIÓN EN VALORES.....	16
11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA.....	17
12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC	17
13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA.....	18
14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES.....	19
PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 2º ESO.....	21
1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE.....	22
1.1. Enfoque competencial da materia.	22
1.2. Perfil competencial da materia.	24
2. OBXECTIVOS.....	36
2.1. Obxectivos xerais da etapa.	36
2.2. Obxectivos de áreas ou materias.	38
3. CONCRECIÓN CURRICULAR DA MATERIA.....	1
4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA	1
5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA	2
6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS.....	5
7. PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA	6
7.1. Avaliación inicial	6
7.2. Criterios de avaliación.....	7
7.3. Os instrumentos de avaliación	9
7.4. Procedemento de cualificación e promoción	11
7.5. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.	12
7.6. Procedemento para avaliar a programación.....	12
8. PLAN DE TRABALLO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE.....	13
8.1. Instrumentos de avaliación.....	13
8.2. Criterios de avaliación e cualificación	13
9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE.....	14
10. TRANSVERSALIDADE E EDUCACIÓN EN VALORES.....	16
11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA.....	18
12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC	18
13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA.....	19
14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES.....	20
PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 3º ESO.....	21
1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE.....	22

1.1. Enfoque competencial da materia.	22
1.2. Perfil competencial da materia.	24
2. OBXECTIVOS.....	36
2.1. Obxectivos xerais da etapa.	36
2.1. Obxectivos de áreas ou materias.	38
3. CONCRECIÓN CURRICULAR DA MATERIA.....	1
4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA	1
5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA	2
6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS.....	6
7. PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA	7
7.1. Avaliación inicial	7
7.2. Tipos de avaliación.....	7
7.3. Criterios de avaliación.....	8
7.4. Instrumentos de avaliación.....	10
7.5. Procedemento de cualificación e promoción.....	11
7.6. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.	12
7.7. Procedemento para avaliar a programación.....	13
8. PLAN DE TRABALLO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE.....	13
8.1. Instrumentos de avaliación.....	14
8.2. Criterios de avaliación e cualificación	14
9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE.....	14
10. TRANSVERSALIDADE E EDUCACIÓN EN VALORES.....	17
11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA.....	19
12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC	19
13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA	20
14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES	21
PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 4º ESO	23
1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE	24
2. OBXECTIVOS DA MATERIA.....	37
2.1. Obxectivos xerais da etapa.	37
2.2. Obxectivos de áreas ou materias.	39
3. CONCRECIÓN CURRICULAR.....	43
4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA	52
5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA	53
6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS.....	56

7. PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA	57
7.1. Avaliación inicial	57
7.2. Tipos de avaliación	58
7.3. Criterios de avaliación.....	58
7.4. Instrumentos de avaliación.....	61
7.5. Procedemento de cualificación e promoción	62
7.6. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.	63
7.7. Procedementos para avaliar a programación	64
8. PLAN DE TRABALLO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE.....	65
8.1. Instrumentos de avaliación.....	65
8.2. Criterios de avaliación e cualificación	66
9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE.....	66
10. TRANSVERSALIDADE E EDUCACIÓN EN VALORES.....	69
11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA.....	70
12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC	71
13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA	72
14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES.....	73
15. PROGRAMA BILINGÜE.....	73
DIFUSIÓN DA PROGRAMACIÓN AO ALUMNADO E A COMUNIDADE ESCOLAR.....	74
PARTICIPACIÓN DAS FAMILIAS NO PROCESO EDUCATIVO	75

INTRODUCCIÓN E CONTEXTUALIZACIÓN

1. INTRODUCCIÓN

Para a elaboración desta programación didáctica séguese o marco lexislativo vixente seguindo as directrices do Decreto 86/2015 do 25 de xuño, que establece o currículo da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato de Galicia, incorporando a concreción curricular desta materia. Ademais, tívose en conta a ORDE do 20 de xuño de 2019 pola que se aproba o calendario escolar para o curso 2019/20 nos centros docentes sostidos con fondos públicos na Comunidade Autónoma de Galicia.

Xeografía e Historia é unha materia obrigatoria que se imparte de 1º a 4º da ESO cunha carga horaria de 3 sesións semanais. Esta materia substituíu no curso 2015/2016 á materia de Ciencias Sociais, sen supoñer grandes cambios curriculares respecto á lexislación anterior.

A materia de Xeografía e Historia pretende favorecer a comprensión dos acontecementos, procesos e fenómenos sociais no contexto no que se producen, tendo sempre en consideración as diferentes escalas de estudo (mundo, Europa, España, Galicia) partindo do global ao particular, analizar os procesos que dan lugar aos cambios históricos e seguir adquirindo as competencias necesarias para comprender a realidade do mundo no que vive o alumnado, as experiencias colectivas pasadas e presentes, a súa orientación no futuro, así como o espazo no que se desenvolve a vida en sociedade. Entendemos así a nosa materia coma unha parte esencial do currículo da ensinanza secundaria.

En 1º, 2º e 3º da ESO os contidos refírense a Xeografía e tamén a Historia dunha maneira practicamente equitativa mentres que en 4º da ESO- se centran na Historia Contemporánea.

“A finalidade da educación é formar un ser apto para gobernarse a sí mesmo, non un ser apto para ser gobernado polos demais”. Herbert Spencer (1820-1903)

2. SOBRE A NECESIDADE DE PROGRAMAR

A Programación Didáctica é un documento que recolle a práctica docente para unha materia en concreto, unha ferramenta que contribúe á planificación da actividade docente conforme ao marco legislativo actual. Por outra banda, é importante recalcar que a PD é un documento revisable e modificable, xa que en todo intre o docente pode e debe avaliar o seu propio proxecto educativo de forma reflexiva. Unha Programación Didáctica desenvólvese ao redor de catro cuestións centrais:

- **Que ensinar.** Fai referencia aos contidos e competencias, do mesmo xeito que aos obxectivos que nos propoñemos acadar.
- **Como ensinar:** Será a cuestión que guíe a metodoloxía na aula para traballar os contidos e as competencias.
- **Cando ensinar:** Tamén é importante planificar o proceso de ensinanza e aprendizaxe de xeito coherente.
- **Que, como e cando avaliar:** A avaliación desenvólvese ao final do proceso de ensinanza (agás a avaliación previa) pero que lle da sentido a todo o anterior. Así, na PD deseñaranse avaliacións acordes aos obxectivos que nos propuxemos e que permitan comprobar o seu grao de consecución.

Cinguimos tamén o concepto de currículo, tratándose, según o Artigo 6 da LOE-LOMCE, da regulación dos elementos que determinan os procesos de ensinanza e aprendizaxe para cada unha das ensinanzas. Intégrase polos obxectivos de cada etapa educativa, os seus contidos, habilidades, destrezas e actitudes que contribúen á consecución dos obxectivos e á adquisición de competencias. A PD integra, en canto ao que ten que ver co currículo – obxectivos, competencias e contidos-, en catro distintos niveis de concreción curricular:

Primeiro nivel	Deseño Curricular Base por parte do Estado e das CCAA
Segundo nivel	Atribúese a cada centro e ten como figuras principais o PEC e a PXA
Terceiro nivel	Correspóndese cos docentes e exemplifícase coas Unidades Didácticas e a Programación Didáctica.
Cuarto nivel	Composto polas adaptacións curriculares (AC) e os plans de traballo individualizados (PTI)

3. CONTEXTUALIZACIÓN

A Programación Didáctica é un documento que recolle a práctica docente para unha materia en concreto, unha ferramenta que contribúe á planificación da actividade docente conforme ao marco legislativo actual. Por outra banda, é importante recalcar que a PD é un documento revisable e modificable, xa que en todo intre o docente pode e debe avaliar o seu propio proxecto educativo de forma reflexiva. A continuación faise referencia a distintos aspectos que contextualizan a programación da materia de Xeografía e Historia neste centro educativo.

3.1. Marco Normativo Educativo.

LEXISLACIÓN DE REFERENCIA- ESO

- Decreto 324/1996, do 26 de xullo, polo que se aproba o **Regulamento orgánico dos institutos de educación secundaria** Orde do 28 de agosto de 1995 (BOE 20/09/95).
- Decreto 7/1999, do 7 de xaneiro, polo que se implantan e regulan os **centros públicos integrados** de ensinanzas non universitarias.
- Orde do 3 de outubro de 2000 pola que se ditan instrucións para o desenvolvemento do Decreto 7/1999 polo que se implantan e regulan os **centros públicos integrados** de ensinanzas non universitarias.
- Real decreto 1631/2006 polo que se establecen as **ensinanzas mínimas** da Educación Secundaria Obrigatoria (BOE 05/01/07).
- Lei Orgánica 2/2006, de 3 de maio, de Educación (**LOE**).
- Recomendación 2006/962/EC do Parlamento Europeo e do Consello, do 18 de decembro de 2006, sobre as **competencias clave** para a aprendizaxe permanente.
- Decreto 85/2007, do 12 de abril, polo que se crea e se regula o **Observatorio Galego de Convivencia Escolar**.
- Decreto 133/2007, do 5 de xullo, polo que se regulan as **ensinanzas da Educación Secundaria Obrigatoria** na Comunidade Autónoma de Galicia (DOG 13/07/07).
- Orde do 30 de xullo de 2007 pola que se regulan os **programas de diversificación curricular** na Educación Secundaria Obrigatoria. (DOG 21/08/07)
- Orde do 6 de setembro de 2007 pola que se desenvolve a **implantación da ESO** na Comunidade Autónoma de **Galicia**(DOG 12/09/07)
- Orde do 21 de decembro de 2007 pola que se regula a **avaliación** na Educación Secundaria Obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia (DOG 07/01/08).

- Corrección de erros (DOG 08/02/08)
- Orde do 23 de xuño de 2008 que modifica á do 21 de decembro de 2007 pola que se regula a **avaliación** na Educación Secundaria Obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia. (DOG 24/06/08).
- Circular 8/2009 da Dirección Xeral de Educación, Formación Profesional e Innovación Educativa pola que se regulan algunhas **medidas de atención á diversidade**.
- Decreto 79/2010, do 20 de maio, para o **plurilingüismo** no ensino non universitario de Galicia. (DOG de 25 de maio de 2010).
- Lei 4/2011, de **convivencia e participación** da comunidade educativa.
- Real Decreto 1146/2011 polo que se modifican as **ensinanzas mínimas** na ESO debido á **Lei de Economía Sostible** (BOE 30/07/11).
- Decreto 229/2011, do 7 de decembro, que regula a **atención á diversidade**.
- Real Decreto 1190/2012, de 3 de agosto, polo que se modifica o Real Decreto 1631/2006, polo que se establecen as **ensinanzas mínimas** par a ESO.
- Lei 8/2013 Orgánica de Mellora da Calidade Educativa do 9 de decembro (**LOMCE**).
- Real Decreto 1105/2014 do 26 de decembro polo que se establece o **currículo** básico da ensinanza secundaria e do Bacharelato.
- Orde ECD/65/2015, do 21 de xaneiro, pola que se describen as **relacións entre as competencias, os contidos e os criterios de avaliación** do ensino primario, o ensino secundario e o Bacharelato.
- Decreto 86/2015, do 25 de xuño, polo que se establece o **currículo da Educación Secundaria Obrigatoria** e do Bacharelato na comunidade autónoma de Galicia.
- Resolución do 15 de xullo de 2016, pola que se ditan **instrucións** no curso académico 2016/17 para a **implantación do currículo da Educación Secundaria Obrigatoria** e do

Bacharelato nos centros docentes da Comunidade Autónoma de Galicia.

- Orde do 20 de xuño de 2019 pola que se aproba o **calendario escolar** para o curso 2019/20 nos centros docentes sostidos con fondos públicos na Comunidade Autónoma de Galicia.

3.2. O concello de Lousame.

3.2.1. A contorna xeográfica.

O centro CPI Cernadas de Castro está situado no concello de Lousame, ao Suroeste da provincia da Coruña, no interior da ría de Muros e Noia. Aínda que moi próximo á costa, trátase dun centro situado no medio rural de interior. O concello ten unha poboación de 3.426 habitantes (INE, 2016) distribuída en sete parroquias: Camboño, Tállara, Lousame, Toxosoutos, Lesende, Vilacova e Fruíme. A capital ubícase en Portobravo, localidade da parroquia de Lousame, onde se sitúa o CPI Cernadas de Castro en A Silva.

O contorno inmediato aporta numerosos recursos a nivel didáctico, tanto dende un punto de vista xeográfico como histórico e patrimonial. Para a impartición desta materia utilizarase o contorno próximo como recurso primordial partindo do inmediato, o propio e o concreto para chegar ao afastado, alleo e máis abstracto. Concederase especial relevancia aos aspectos daxeografía, historia e cultura de Galicia, sendo o contorno xeográfico de grande valor.

A nivel patrimonial, consérvanse no concello numerosos restos arqueolóxicos prehistóricos e da Idade Antiga: mámoas (Casamea) e petróglifos (Lesende) e castros (Comparada, Lourido, Fruíme, Berrimes, etc).

Para o estudo da xeografía física, no concello distínguese unha zona de montaña con monte de piñeiros e eucaliptos; tamén podemos atopar unha área poboada por sobreiras situada no monte de Confurco, macizo granítico de grande importancia

xeolóxica e paisaxística. O val e ribeira fluvial serán outros recursos didácticos significativos.

3.2.2. Situación socioeconómica e cultural.

A maioría das familias sitúanse nun rango medio-baixo no tocante á parámetros socioeconómicos e culturais. Curiosamente a actividade económica non responde ao esquema habitual de zona rural agrícola, pois unha alta porcentaxe da poboación activa masculina relaciónase coa industria e a construción; sen embargo mantense unha economía de complemento (maioritariamente a cargo da poboación feminina) relacionada co traballo de terras e coidado dos materiais. Aínda que o modelo familiar predominante é rural, con familias bastante grandes nas que conviven pais, fillos e avós; é crecente o número de alumnado con familias desestruturadas en fogares nos que vive un único membro da familia.

A **dispersión da poboación** nos numerosos núcleos existentes fai que o centro escolar se converta no centro de relación social por excelencia. Ademais, en Portobravo está a casa da Cultura que alberga a Biblioteca Municipal, a Aula de Informática e a Escola de Música, ás que acode o alumnado polas tardes. Diversas asociacións culturais e deportivas ofrecen actividades aos rapaces do concello, que en ocasións teñen lugar no centro educativo. Por outra banda, o centro conta co servizo de transporte escolar e comedor.

A **nivel lingüístico**, é preciso notar que unha maioría ten como lingua materna o galego. Ademais, no presente curso non hai alumnado de fala estranxeira. A normativa actual (Decreto 79/2010, do 20 de maio) indica que as materias do Departamento de Xeografía e Historia deben ser impartidas en galego.

3.3. CPI Cernadas de Castro

3.3.1. O centro educativo.

O CPI Cernadas de Castro é un centro público dependente da Consellería de Educación da Xunta de Galicia no que se imparten tres etapas educativas: Educación Infantil, Educación Primaria e Educación Secundaria Obrigatoria. O centro acolle algo menos de 400 alumnos/as, dos cales 83 son alumnado de secundaria. Na súa maioría residen no propio concello, aínda que o centro tamén conta aproximadamente cun 30% procedente do limítrofe concello de Noia. O claustro está composto por 41 docentes das distintas etapas, sendo 19- deles profesorado na ESO.

O centro está conformado por tres edificios. O edificio máis antigo alberga as aulas de primaria, secundaria e o comedor. Este edificio principal está interconectado co edificio construído no 1999 que alberga as aulas específicas, a biblioteca, as dependencias administrativas, a sala de profesores e o ximnasio. O terceiro edificio, acolle as aulas de infantil, aulas de apoio e aulas de audición e linguaxe e o almacén.

A carón dos edificios hai un patio de xogos infantís e instalacións deportivas varias: dous patios de xogos con porterías e canastras, unha pista de tenis e pista de balonvolea, baloncesto, balonvolea. Ademais existen dous patios cubertos.

Nun edificio próximo sitúase o polideportivo municipal e unha piscina descuberta que funciona en época estival. Por último, o centro dispón de comedor escolar e servizo de transporte.

3.3.2 Proxecto Educativo do Centro.

Ademais dos aspectos comentados anteriormente, no PEC recóllense certos aspectos relativos á liña metodolóxica propia e á concreción do currículo no centro e aula, moitos dos cales serán tratados en profundidade ao longo da presente programación:

- Adecuación dos obxectivos xerais da ensinanza ao contexto do centro e ás características do alumnado.

- Principios metodolóxicos baseados nun enfoque construtivista da aprendizaxe que debe procurar que o alumnado sexa elemento activo do proceso de ensino-aprendizaxe.
- Agrupamentos axeitado do alumnado tratando de fomentar a heteroxeneidade como factor enriquecedor e respectando a pluralidade de sexos, coñecementos e capacidades.
- Agrupamentos específicos para alumnado con necesidade de reforzo nas áreas instrumentais.

3.4. Departamento de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia.

3.4.1. Composición e organización do Departamento. O Departamento de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia neste curso académico 2019-2020 está formado polo profesor David Taboada Calvo no que recae a xefatura de departamento e imparte as materias Xª e Historia de 1º, 2º, 3º e 4 da ESO.

As reunións para a coordinación do Departamento levaranse a cabo unha vez ao mes, nas que se recollerán en acta todos os acordos tomados no Departamento. O feito de ser este un centro pequeno permite a comunicación e coordinación diaria e constante entre todo o profesorado das diferentes materias. O Departamento de Xeografía e Historia imparte un total de catro materias en toda a etapa. A distribución de materias e grupos para a docente é a que segue:

DATOS DO DEPARTAMENTO DE CCSS, Xª e Hª			
PROFESOR	MATERIAS	CURSOS	GRUPOS
David Taboada Calvo	Xeografía e Historia	1º	2 (29 alumnos)
	Xeografía e Historia	2º	2 (29 alumnos)
	Xeografía e Historia	3º	1 (15 alumnos)
	Xeografía e Historia	4º	1 (11 alumnos)

3.4.2. Incorporación de propostas da memoria do curso anterior.

Principalmente faise referencia á escaseza de tempo co que se conta para desenvolver o programa completo da materia.

3.5. Alumnado.

Pódese afirmar que, en xeral, o alumnado ten pouco hábito de traballo e estudo pero, a pesar diso, non existen grandes desfases no nivel de coñecementos correspondentes. Até agora, non se detectaron graves problemas de conduta nin afectivos que sexan susceptibles de mención neste documento. Son 29 alumnos/as en 1º da ESO repartidos en dous grupos, 28 en 2º, 15 en 3º e 11 en 4º.

3.6. As aulas de referencia.

A materia de Xeografía e Historia impártese de xeito ordinario na aula de referencia do grupo. Esta aula, conta co equipamento informático necesario(ordenador, canón proxector e pizarra dixital) e conexión a internet. Tamén hai mapas políticos e físicos e dicionarios.

PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 1º ESO

curso 2019-2020

Profesor da materia: David Taboada Calvo

1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE

1.1. Enfoque competencial da materia.

Este Departamento didáctico parte da convicción de que os profundos e rápidos cambios que experimenta a nosa sociedade e o mundo do coñecemento e a tecnoloxía, esixen novos enfoques de aprendizaxe nos nosos centros educativos, tal e como amosan as últimas políticas educativas nacionais e supranacionais.

A Recomendación 2006/962/EC do Parlamento Europeo e do Consello, do 18 de decembro de 2006, sobre as competencias clave para a aprendizaxe permanente promovía,- xa hai unha década, a potenciación da aprendizaxe por competencias como complemento ao tradicional aprendizaxe por contidos. Ademais, na propia lexislación educativa do noso país, a Lei Orgánica 2/2006 de Educación modificada pola Lei Orgánica 8/2013 de Mellora da Calidade do Ensino, apostase tamén por este enfoque competencial.

O Decreto 86/2015, do 25 de xuño, polo que se establece o currículo da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia establece 7 competencias clave, e na Orde ECD/65/2015, de 21 de xaneiro, descríbense as distintas relacións entre as competencias, os contidos e os criterios de avaliación da educación primaria, a Educación Secundaria Obrigatoria e o Bacharelato, descritas no anexo I desta Orde. Ao longo da presente programación, e seguindo coa lexislación vixente en ESO, referirase ás seguintes competencias coas seguintes siglas:

COMPETENCIAS CLAVE (LOMCE)
Competencia en comunicación lingüística (CCL)
Competencia matemática e competencia en ciencias e tecnoloxía (CMCCT)
Competencia dixital (CD)
Competencias sociais e cívicas (CSC)
Competencia para aprender a aprender (CAA)
Competencia en sentido de iniciativa e espírito emprendedor (CSIEE)
Competencia en conciencia e expresión culturais (CCEC)

As competencias clave (terminoloxía adoptada pola Recomendación Europea que asume agora a LOMCE), deben ser concibidas como o conxunto de habilidades cognitivas, destrezas e actitudes que posibilitan a resolución dunha tarefa con eficacia: desempeño. Enténdense como un elemento básico para que os alumnos e alumnas que rematan o ensino obrigatorio logren a súa realización persoal, poidan exercer a cidadanía activa e se incorporen á vida adulta de xeito adecuado. Por tanto, o enfoque competencial ha de promover o desenvolvemento íntegro do alumnado.

Na concreción curricular proposta as competencias, en paralelo cos obxectivos educativos, son un referente, de tal modo que todas as materias contribúan á súa consecución, e conformen un núcleo organizador da etapa. Deste xeito, o currículo por competencias que defendemos configurará unha aprendizaxe integradora e orientada á aplicación dos coñecementos adquiridos.

O cambio curricular ao que asistimos implica novos enfoques que deben atender á integración real das competencias no currículo na aula, tanto no deseño e desenvolvemento da programación, na súa implementación, como na propia avaliación, tal e como facemos referencia neste documento. As concrecións curriculares das distintas materias das distintas materias colaboran a tal fin.

Na presente programación explíctase a contribución das materias ao logro e adquisición das competencias quedando reflectida en cada unha das unidades didácticas nas que se organizan as materias, establécese e concrétase a relación entre os criterios e indicadores de avaliación coas competencias que se traballan e avalían en cada unidade. Posteriormente elaboráronse os perfís de área e os perfís competenciais que nos permiten identificar as competencias que desenvolvemos en cada área ou materia e que facilitarán a avaliación.

É fundamental a proposta de tarefas e situacións de aprendizaxe significativas que impliquen a resolución de problemas mediante a aplicación do aprendido, para promover a unha aprendizaxe activa do estudante. O deseño desas actividades integradas permitirá ao alumnado avanzar cara a resultados de aprendizaxe en máis dunha competencia ao mesmo tempo. Velarase en todo momento por un tratamento equilibrado das distintas competencias clave na programación didáctica de cada unha

das materias, tal e como se describe nos apartados referidos a cada materia. Na presente programación didáctica amósase un esqueleto das unidades didácticas sobre as que versarán as diferentes tarefas e situacións de aprendizaxe significativas propostas desenvolvidas na programación de aula de cada materia.

1.2. Perfil competencial da materia

O aporte da materia de Xeografía e Historia ao desenvolvemento das competencias é moi relevante. Todas elas están presentes na programación, desenvolvemento e avaliación da materia. A continuación explícase a contribución da materia a cada unha das competencias, detallándose a aportación ao perfil competencial.

A competencia para aprender a aprender (CAA): supón iniciarse na aprendizaxe e continuala dun xeito autónomo. Do que se trata é de ter ferramentas que faciliten a aprendizaxe e de atopar repostas que se correspondan cun coñecemento racional, asumindo que poden ser diversas e que é posible atopalas desde distintas perspectivas metodolóxicas. Para asumir esta competencia é preciso tamén coñecer o que se sabe e o que queda por aprender, orientando os procesos de aprendizaxe ata as nosas capacidades. Noutras palabras, trátase de coñecer as propias potencialidades e as propias carencias. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CAA son:

1º-XHB1.1.1 - Interpreta como inflúen os movementos astronómicos na distribución da radiación solar e nas zonas bioclimáticas do planeta.

1º-XHB1.1.2 - Analiza un mapa de fusos horarios e diferencia zonas do planeta de similares horas.

1º-XHB1.10.1 - Localiza nun mapa e en imaxes de satélite de Europa os principais espazos naturais.
--

1º-XHB1.11.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.
--

1º-XHB1.2.1 - Clasifica e distingue proxeccións, e compara unha proxección de Mercator con unha de Peters.

1º-XHB1.3.1 - Clasifica e distingue tipos de imaxes de satélite e mapas.

1º-XHB1.4.1 - Localiza un punto xeográfico nun planisferio e distingue os hemisferios da Terra e as súas principais características.

1º-XHB1.4.2 - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa, utilizando datos de coordenadas xeográficas.

1º-XHB1.5.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo europeo e mundial.

1º-XHB1.6.1 - Localiza nun mapa físico mundial os elementos e as referencias físicas principais: mares e océanos, continentes, illas e arquipélagos máis importantes, ríos e cadeas montañosas principais.

1º-XHB1.6.2 - Elabora climogramas e mapas que sitúen os climas do mundo e reflectan os elementos máis importantes.

1º-XHB1.7.1 - Explica as características xerais do relevo europeo.

1º-XHB1.8.1 - Localiza no mapa as unidades e os elementos principais do relevo europeo.

1º-XHB1.9.1 - Clasifica e localiza nun mapa os tipos de clima de Europa.

1º-XHB1.9.2 - Distingue e localiza nun mapa as zonas bioclimáticas do noso continente.

1º-XHB3.11.1 - Describe formas de organización socio-económica e política, novas ata entón, como os imperios de Mesopotamia e de Exipto.

1º-XHB3.12.1 - Diferencia entre as fontes prehistóricas (restos materiais e ágrafos) e as fontes históricas (textos).

1º-XHB3.13.1 - Interpreta un mapa cronolóxico-xeográfico da expansión exipcia.

1º-XHB3.14.2 - Realiza un mapa conceptual cos principais deuses do panteón exipcio.

1º-XHB3.15.1 - Localiza nun mapa os principais exemplos da arquitectura exipcia e da mesopotámica

1º-XHB3.16.1 - Identifica trazos da organización socio-política e económica das polis gregas a partir de fontes históricas de diferentes tipos

1º-XHB3.16.2 - Describe algunhas das diferenzas entre a democracia grega e as democracias actuais.

1º-XHB3.17.1 - Localiza nun mapa histórico as colonias gregas do Mediterráneo.

1º-XHB3.18.1 - Elabora un mapa do imperio de Alexandre.

1º-XHB3.18.2 - Contrasta as accións políticas da Atenas de Pericles co imperio de Alexandre Magno.

1º-XHB3.19.2 - Dá exemplos representativos das áreas do saber grego, e discute por que se considera que a cultura europea parte da Grecia clásica.

1º-XHB3.2.1 - Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.

1º-XHB3.2.2 - Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, sexan estas restos materiais ou textuais.

1º-XHB3.2.3 - Compara dous relatos a distintas escalas temporais sobre as conquistas de Alexandre.

1º-XHB3.20.1 - Confecciona un mapa coas etapas da expansión de Roma.

1º-XHB3.20.2 - Identifica diferenzas e semellanzas entre as formas de vida republicanas e as do imperio na Roma antiga.

1º-XHB3.21.1 - Compara obras arquitectónicas e escultóricas de época grega e romana.

1º-XHB3.22.1 - Fai un mapa da Península Ibérica onde se reflicten os cambios administrativos en época romana.

1º-XHB3.22.2 - Analiza exemplos do legado romano que sobreviven na actualidade.

1º-XHB3.8.1 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.

1º-XHB3.9.1 - Explica a diferenza entre os dous períodos en que se divide a prehistoria e describe as características básicas da vida en cada un.

1º-XHB3.9.2 - Analiza a transcendencia da revolución neolítica e o papel da muller nela.

A competencia dixital (CD): de gran relevancia para a comprensión dos fenómenos sociais e históricos, e poder contar con certas habilidades para buscar, obter, procesar e comunicar a información e transformala en coñecemento. As TIC resultan imprescindibles na sociedade da información en que vivimos, aumentan as posibilidades de comunicación e axilizan os intercambios, mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos, que son precisamente os que interesa coñecer desde esta área. En todo caso, debe insistirse en que a información é preciso saber utilizala, xa que por si mesma non produce unha forma axeitada de coñecemento. Por iso, é necesario comprendela e integrala nos esquemas previos de coñecemento e, así mesmo, capacitarse para a transmisión desta información do xeito máis eficaz posible. Na materia de Xeografía e Historia a información aparece en diferentes formatos que o alumnado deberá ir coñecendo e utilizando cada vez en maior medida ó longo da etapa. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CD son:

1º-XHB1.1.1 - Interpreta como inflúen os movementos astronómicos na distribución da radiación solar e nas zonas bioclimáticas do planeta.

1º-XHB1.1.2 - Analiza un mapa de fusos horarios e diferencia zonas do planeta de similares horas.

1º-XHB1.10.1 - Localiza nun mapa e en imaxes de satélite de Europa os principais espazos naturais.

1º-XHB1.11.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.

1º-XHB1.2.1 - Clasifica e distingue proxeccións, e compara unha proxección de Mercator con unha de Peters.

1º-XHB1.3.1 - Clasifica e distingue tipos de imaxes de satélite e mapas.

1º-XHB1.4.1 - Localiza un punto xeográfico nun planisferio e distingue os hemisferios da Terra e as súas principais características.

1º-XHB1.4.2 - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa, utilizando datos de

coordenadas xeográficas.
1º-XHB1.5.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo europeo e mundial.
1º-XHB1.6.1 - Localiza nun mapa físico mundial os elementos e as referencias físicas principais: mares e océanos, continentes, illas e arquipélagos máis importantes, ríos e cadeas montañosas principais.
1º-XHB1.6.2 - Elabora climogramas e mapas que sitúen os climas do mundo e reflectan os elementos máis importantes.
1º-XHB1.7.1 - Explica as características xerais do relevo europeo.
1º-XHB1.8.1 - Localiza no mapa as unidades e os elementos principais do relevo europeo.
1º-XHB1.9.1 - Clasifica e localiza nun mapa os tipos de clima de Europa.
1º-XHB1.9.2 - Distingue e localiza nun mapa as zonas bioclimáticas do noso continente.

Competencia en comunicación lingüística (CCL): Na medida en que a linguaxe é un vehículo imprescindible de comunicación no proceso de ensinanza aprendizaxe, resulta imprescindible. A lingua é o principal instrumento para organizar o pensamento, para aprender e para explicar. Co discurso é posible describir, narrar, disertar e argumentar, e así mesmo, adquirir un vocabulario preciso e específico da Xeografía e Historia que deberá asumir o alumnado, como tamén a capacidade para utilizalo e xeneralizalo correctamente. Esta competencia implica o dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos cada vez máis complexos e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Trátase de expoñer clara e sistematicamente as ideas, argumentando con rigor e precisión. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CCL son:

1º-XHB1.11.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.

1º-XHB1.6.1 - Localiza nun mapa físico mundial os elementos e as referencias físicas principais: mares e océanos, continentes, illas e arquipélagos máis importantes, ríos e cadeas montañosas principais.

1º-XHB1.6.2 - Elabora climogramas e mapas que sitúen os climas do mundo e reflectan os elementos máis importantes.

1º-XHB1.7.1 - Explica as características xerais do relevo europeo.

1º-XHB1.9.1 - Clasifica e localiza nun mapa os tipos de clima de Europa.

1º-XHB3.11.1 - Describe formas de organización socio-económica e política, novas ata entón, como os imperios de Mesopotamia e de Exipto.

1º-XHB3.13.2 - Describe as principais características das etapas históricas en que se divide Exipto.

1º-XHB3.14.1 - Explica como materializaban os exipcios a súa crenza na vida do alén.

1º-XHB3.16.2 - Describe algunhas das diferenzas entre a democracia grega e as democracias actuais.

1º-XHB3.19.1 - Explica as características esenciais da arte grega e a súa evolución no tempo.

1º-XHB3.19.2 - Dá exemplos representativos das áreas do saber grego, e discute por que se considera que a cultura europea parte da Grecia clásica.

1º-XHB3.5.1 - Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.

1º-XHB3.9.1 - Explica a diferenza entre os dous períodos en que se divide a prehistoria e describe as características básicas da vida en cada un.

A competencia en conciencia e expresións culturais (CCEC):tenunha presenza destacada en relación ao estudo das distintas manifestacións artísticas e á evolución do pensamento e da cultura na Historia e, de xeito específico na Historia da Arte. Supón apreciar, comprender e valorar as diferentes manifestacións culturais materiais e inmateriais, utilízalas para o enriquecemento persoal e estímolas como elementos do patrimonio cultural de que dispoñemos e que resulta necesario preservar. Os estándares da materia que contribúen de xeito directo ao desenvolvemento da CCEC son:

1º-XHB3.1.1 - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado.

1º-XHB3.10.1 - Recoñece as funcións dos primeiros ritos relixiosos como os da "deusa nai".

1º-XHB3.14.1 - Explica como materializaban os exipcios a súa crenza na vida do alén.

1º-XHB3.14.2 - Realiza un mapa conceptual cos principais deuses do panteón exipcio.

1º-XHB3.15.1 - Localiza nun mapa os principais exemplos da arquitectura exipcia e da mesopotámica

1º-XHB3.19.2 - Dá exemplos representativos das áreas do saber grego, e discute por que se considera que a cultura europea parte da Grecia clásica.

1º-XHB3.21.1 - Compara obras arquitectónicas e escultóricas de época grega e romana.

1º-XHB3.22.1 - Fai un mapa da Península Ibérica onde se reflicten os cambios administrativos en época romana.

1º-XHB3.22.2 - Analiza exemplos do legado romano que sobreviven na actualidade.

1º-XHB3.22.3 - Entende o que significou a romanización en distintos ámbitos sociais e xeográficos.

Competencia matemática e competencias en ciencia e tecnoloxía (CMCCT):ten o obxectivo de que os alumnos e alumnas sexan quen de interpretar e producir informacións cuantitativas e espaciais da realidade que nos rodea, e sexan capaces de

resolver problemas relativos á vida diaria e ó mundo laboral. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CMCCT son:

1º-XHB1.1.1 - Interpreta como inflúen os movementos astronómicos na distribución da radiación solar e nas zonas bioclimáticas do planeta.

1º-XHB1.1.2 - Analiza un mapa de fusos horarios e diferencia zonas do planeta de similares horas.

1º-XHB1.10.1 - Localiza nun mapa e en imaxes de satélite de Europa os principais espazos naturais.

1º-XHB1.11.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.

1º-XHB1.2.1 - Clasifica e distingue proxeccións, e compara unha proxección de Mercator con unha de Peters.

1º-XHB1.3.1 - Clasifica e distingue tipos de imaxes de satélite e mapas.

1º-XHB1.4.1 - Localiza un punto xeográfico nun planisferio e distingue os hemisferios da Terra e as súas principais características.

1º-XHB1.4.2 - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa, utilizando datos de coordenadas xeográficas.

1º-XHB1.5.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo europeo e mundial.

1º-XHB1.6.1 - Localiza nun mapa físico mundial os elementos e as referencias físicas principais: mares e océanos, continentes, illas e arquipélagos máis importantes, ríos e cadeas montañosas principais.

1º-XHB1.6.2 - Elabora climogramas e mapas que sitúen os climas do mundo e reflectan os elementos máis importantes.

1º-XHB1.7.1 - Explica as características xerais do relevo europeo.

1º-XHB1.8.1 - Localiza no mapa as unidades e os elementos principais do relevo europeo.

1º-XHB1.9.1 - Clasifica e localiza nun mapa os tipos de clima de Europa.
1º-XHB1.9.2 - Distingue e localiza nun mapa as zonas bioclimáticas do noso continente.
1º-XHB3.13.1 - Interpreta un mapa cronolóxico-xeográfico da expansión exipcia.
1º-XHB3.19.2 - Dá exemplos representativos das áreas do saber grego, e discute por que se considera que a cultura europea parte da Grecia clásica.
1º-XHB3.3.1 - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.
1º-XHB3.4.1 - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.
1º-XHB3.6.1 - Recoñece os cambios evolutivos ata chegar á especie humana.
1º-XHB3.7.1 - Distingue etapas dentro da historia antiga.
1º-XHB3.8.1 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.

Sentido da iniciativa e o espírito emprendedor (CSIEE): esta competencia permitirá optar cun criterio propio ante diversas situacións e levar adiante as iniciativas necesarias para desenvolver a opción elixida facéndose responsable dela no persoal e no social. A pesares de que no currículo de 1º ESO, non se contemplan estándares da materia relacionados directamente ao desenvolvemento da CSIEE, promoverase o desenvolvemento da mesma dende esta materia, fomentando a creatividade e a toma de decisións a través de proxectos.

Competencia social e cívica (CSC): desde a Xeografía e Historia facilítanse as relacións dentro dun modelo de sociedade cada vez máis plural, e así mesmo a comprensión da realidade social. É ben coñecido o papel que as ciencias sociais xogaron na conformación das identidades sociais e territoriais. Na medida en que constrúen as categorías de tempo e espazo social permiten a construción de tempo e espazo persoal

no alumnado. Pero, para que estas categorías se traduzan no desenvolvemento dunha competencia social democrática e possibiliten una interacción responsable co medio, teñen que incorporar a visión de que o mundo en que vivimos é froito das decisións que tomaron os nosos antepasados máis ou menos libremente. Esta visión permitiralle ao alumnado adquirir a conciencia de que o futuro está condicionado polas nosas decisións e actuacións, e adoptar, polo tanto, unha posición comprometida e responsable ante este. Os estándares da materia que contribúen directamente ao desenvolvemento da CSC son:

1º-XHB3.1.1 - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado.

1º-XHB3.10.1 - Recoñece as funcións dos primeiros ritos relixiosos como os da "deusa nai".

1º-XHB3.11.1 - Describe formas de organización socio-económica e política, novas ata entón, como os imperios de Mesopotamia e de Exipto.

1º-XHB3.12.1 - Diferencia entre as fontes prehistóricas (restos materiais e ágrafos) e as fontes históricas (textos).

1º-XHB3.13.1 - Interpreta un mapa cronolóxico-xeográfico da expansión exipcia.

1º-XHB3.13.2 - Describe as principais características das etapas históricas en que se divide Exipto.

1º-XHB3.14.1 - Explica como materializaban os exipcios a súa crenza na vida do alén.

1º-XHB3.14.2 - Realiza un mapa conceptual cos principais deuses do panteón exipcio.

1º-XHB3.15.1 - Localiza nun mapa os principais exemplos da arquitectura exipcia e da mesopotámica

1º-XHB3.16.1 - Identifica trazos da organización socio-política e económica das polis gregas a partir de fontes históricas de diferentes tipos

1º-XHB3.16.2 - Describe algunhas das diferenzas entre a democracia grega e as democracias actuais.

1º-XHB3.17.1 - Localiza nun mapa histórico as colonias gregas do Mediterráneo.

1º-XHB3.18.1 - Elabora un mapa do imperio de Alexandre.
1º-XHB3.18.2 - Contrasta as accións políticas da Atenas de Pericles co imperio de Alexandre Magno.
1º-XHB3.19.1 - Explica as características esenciais da arte grega e a súa evolución no tempo.
1º-XHB3.19.2 - Dá exemplos representativos das áreas do saber grego, e discute por que se considera que a cultura europea parte da Grecia clásica.
1º-XHB3.2.1 - Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.
1º-XHB3.2.2 - Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, sexan estas restos materiais ou textuais.
1º-XHB3.2.3 - Compara dous relatos a distintas escalas temporais sobre as conquistas de Alexandre.
1º-XHB3.20.1 - Confecciona un mapa coas etapas da expansión de Roma.
1º-XHB3.20.2 - Identifica diferenzas e semellanzas entre as formas de vida republicanas e as do imperio na Roma antiga.
1º-XHB3.21.1 - Compara obras arquitectónicas e escultóricas de época grega e romana.
1º-XHB3.22.1 - Fai un mapa da Península Ibérica onde se reflicten os cambios administrativos en época romana.
1º-XHB3.22.2 - Analiza exemplos do legado romano que sobreviven na actualidade.
1º-XHB3.22.3 - Entende o que significou a romanización en distintos ámbitos sociais e xeográficos.
1º-XHB3.3.1 - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.
1º-XHB3.4.1 - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.
1º-XHB3.5.1 - Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.

1º-XHB3.6.1 - Recoñece os cambios evolutivos ata chegar á especie humana.
1º-XHB3.7.1 - Distingue etapas dentro da historia antiga.
1º-XHB3.8.1 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.
1º-XHB3.9.1 - Explica a diferenza entre os dous períodos en que se divide a prehistoria e describe as características básicas da vida en cada un.
1º-XHB3.9.2 - Analiza a transcendencia da revolución neolítica e o papel da muller nela.

2. OBXECTIVOS

2.1. Obxectivos xerais da etapa

Contémplanse na lexislación vixente (Artigo 2 da LOE-LOMCE) os seguintes obxectivos de etapa de ESO e que, por tanto, comparten todas ás materias desta programación:

- a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e grupos, exercitarse no diálogo afianzando os dereitos humanos e a igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes como valores comúns dunha sociedade plural e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.
- b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.
- c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.

- d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas e resolver pacificamente os conflitos.
- e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes da información para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación..
- f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas nos diversos campos do coñecemento e da experiencia.
- g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.
- h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, a lectura e o estudo da literatura.
- i) Comprender e expresarse en máis dunha lingua estranxeira de maneira apropiada.
- l) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e a historia propia e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural, coñecer mulleres e homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega ou a outras culturas do mundo.
- m) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o das outras persoas, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos do coidado e saúde corporais, e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o medio ambiente, contribuíndo á súa conservación e á súa mellora.

n) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.

ñ) Coñecer e valorar os aspectos básicos do patrimonio lingüístico, cultural, histórico e artístico de Galicia, participar na súa conservación e na súa mellora e respectar a diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e das persoas, desenvolvendo actitudes de interese e respecto cara ao exercicio deste dereito.

o) Coñecer e valorar a importancia do uso da lingua galega como elemento fundamental para o mantemento da identidade de Galicia, e como medio de relación interpersoal e expresión de riqueza cultural nun contexto plurilingüe, que permite a comunicacín con outras linguas en especial coas pertencentes á comunidade lusófona.

2.2. Obxectivos de áreas ou materias

Contémplanse un total de dezasete obxectivos, comúns nesta materia para toda a etapa, que han contribuír á consecución das competencias :

1. Promover o sentimento de pertenza á comunidade galega e ás outras entidades políticas, sociais e culturais en que se integra, participando nelas con plena conciencia dos seus dereitos e deberes, desde posicións solidarias e respectuosas con outras comunidades, estados e culturas.
2. Identificar os procesos e mecanismos básicos que rexen a realidade social e as interrelacións entre os feitos políticos, económicos, sociais e culturais, utilizando este coñecemento para comprender o pasado e as sociedades actuais; asumir que estas son o resultado de longos procesos de cambio e dunha pluralidade de causas, e, o papel que xogan nelas os homes e as mulleres e, así mesmo, analizar os problemas máis relevantes que se deducen dese estudo.
3. Identificar, localizar e analizar, a diferentes escalas, as características do medio físico e as interaccións que os grupos sociais establecen con el na utilización do

espazo e dos seus recursos, valorando as consecuencias de tipo económico, social, político e ambiental destas.

4. Comprender que o territorio e a súa ordenación son o resultado da interacción das sociedades, ao longo da historia, sobre o medio en que se desenvolven e organizan.
5. Identificar, localizar e comprender as características básicas da diversidade xeográfica do mundo, das grandes áreas xoeconómicas e os trazos físicos e humanos de Europa, España e Galicia.
6. Identificar e localizar no tempo e no espazo os procesos e acontecementos máis relevantes na historia do mundo, de Europa, de España e de Galicia, identificando as súas causas e consecuencia, para adquirir unha perspectiva global da evolución da humanidade, e para conseguir ser capaces de elaborar unha interpretación dinámica desta que permita comprender a pluralidade de comunidades en que se distribúen os seres humanos e, de xeito particular, a propia.
7. Valorar a diversidade cultural -puntos de vista, formas de vida, códigos morais- manifestando actitudes de respecto e tolerancia por outras culturas e por opinións que non coinciden coas propias, sempre que non sexan atentatorias contra a dignidade humana, sen renunciar por iso a un xuízo crítico sobre elas.
8. Comprender e identificar as novas necesidades sociais que se produciron a partir da revolución industrial e a maneira en que inflúen na organización das paisaxes rurais e urbanas.
9. Coñecer os elementos técnicos básicos das manifestacións artísticas dentro da súa realidade socio - cultural, para aprender así a valorar o patrimonio natural, histórico, cultural e artístico, asumindo a responsabilidade que supón a súa conservación e apreciándoo como recurso para o enriquecemento individual e colectivo.

10. Comprender a singularidade do patrimonio natural, histórico, cultural e lingüístico galego, participando activamente na súa conservación e mellora.
11. Adquirir e empregar o vocabulario específico que ofrecen as ciencias sociais para que a súa incorporación ao vocabulario habitual aumente a precisión no uso da linguaxe e enriqueza a comunicación.
12. Obter, comprender e relacionar información verbal, escrita, gráfica, icónica, estatística e cartográfica procedente de fontes diversas, incluídas as que corresponden ao contorno físico e social, aos medios de comunicación e ás tecnoloxías da información. Aprender a tratala de xeito autónomo e crítico de acordo co fin perseguido, e comunicala aos demais de maneira organizada e intelixible.
13. Valorar a construción colectiva do coñecemento científico, recoñecendo o seu carácter provisional e comparalo co coñecemento social.
14. Realizar tarefas en grupo e participar en debates cunha actitude construtiva, crítica e tolerante, fundamentando adecuadamente as opinións e valorando o diálogo como unha vía necesaria para a solución dos problemas humanos e sociais.
15. Resolver problemas e levar cabo estudos e investigacións escolares aplicando os instrumentos conceptuais, as técnicas e os procedementos básicos da indagación característicos das ciencias sociais.
16. Coñecer o funcionamento das sociedades democráticas, apreciando os seus valores fundamentais e o feito de que os dereitos e liberdades humanas constitúen un logro irrenunciable da humanidade e unha condición necesaria para a paz. Denunciar, en consecuencia, actitudes e situacións discriminatorias e inxustas, amosándose solidario cos pobos, grupos sociais e persoas privados dos seus dereitos ou dos recursos económicos necesarios.
17. Procurar a comprensión da realidade social galega actual como unha realidade dinámica e cambiante que se constrúe continuamente en contacto con outras

sociedades e culturas. Asumir a necesidade de ordenación do territorio desde criterios sustentables, respectando o patrimonio natural e construído e recollendo, así mesmo, o panorama futuro que pode ofrecerse tras a análise destes presupostos.

Estes obxectivos, ao seren referidos aos catro cursos da etapa e debido a súa longa redacción, implican unha complexidade que esixen unha análise detallada dos mesmos, da que extraemos as seguintes conclusións:

1. Están formulados en relación a distintos tipos de capacidades:

- Coñecementos: veñen definidos por *coñecer, comprender* ou *identificar* (obxectivos 2, 3 ou 5).
- Destrezas: veñen definidos por *obter, comprender, relacionar, resolver* (obxectivos 11 ou 13).
- Actitudes: veñen definidos por *promover sentimento, valorar, participar* (obxectivos 1, ou 12).

Ademáis un só obxectivo pode incluír varios tipos de capacidades, como indican algunhas formulacións: *identificar, localizar e analizar* (obxectivos 2 e 3), ou *coñecer e valorar* (obxectivos 8 e 16).

2. Maioritariamente son de carácter interdisciplinar, partindo sempre dunha realidade poliédrica que conecta política, sociedade, medio ambiente, cultura, xeografía, etc.

3. Perseguen tanto finalidades para o individuo como tal e para o individuo en canto forma parte dun grupo e traballa en grupo (obxectivo 13).

4. Polas posibilidades pedagóxicas e o grado de madurez intelectual do alumnado priorizamos, sen que isto implique exclusión dos outros, os obxectivos referidos ás capacidades cognitivas de coñecemento e de destrezas.

Por último, estes obxectivos contribuirán a acadar os catorce obxectivos xerais da ESO que recollimos na primeira parte do documento do modo que se recolle na gráfica

seguinte:

	a	b	c	d	e	f	g	h	i	l	m	n	ñ	o
1	X									X			X	X
2			X	X										
3											X			
4	X													
5														
6	X													
7	X		X	X										
8														
9										X		X		
10													X	X
11								X						
12		X					X							
13						X								
14		X					X							
15					X		X							
16	X													
17													X	

3. CONCRECIÓN CURRICULAR

Indícase a continuación a concreción curricular da materia. Pártese da concreción de cada estándar de aprendizaxe avaliable, indícase a súa temporalización, o grao mínimo de consecución para superar a materia e os procedementos e instrumentos de avaliación a empregar.

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
B 1.1.	1º-XHB1.1.1. - Interpreta como- inflúen os movementos astronómicos na distribución da radiación solar e nas zonas bioclimáticas do planeta.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Traballo de aplicación e síntese.	CAA CMCCT CD
B 1.1.	1º-XHB1.1.2. - Analiza un mapa de fusos horarios e diferenza zonas do planeta de similares horas.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CAA CMCCT CD
B 1.2.	1º-XHB1.2.1. - Clasifica e distingue proxeccións, e compara unha proxección de Mercator con unha de Peters.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CAA CMCCT CD
B 1.3.	1º-XHB1.3.1. - Clasifica e distingue tipos de imaxes de satélite e mapas.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CAA CMCCT CD
B 1.4.	1º-XHB1.4.1. - Localiza un punto xeográfico nun planisferio e distingue os hemisferios da Terra e as súas principais características.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CAA CMCCT CD
B 1.4.-	1º-XHB1.4.2. - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa, utilizando datos de coordenadas xeográficas.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CAA CMCCT CD
B 1.5.	1º-XHB1.5.1. - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do	50%	2-	PROCEDEMENTOS: Probas específicas.	CAA CMCCT

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	relevo europeo e mundial.			INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CD
B 1.6.	1º-XHB1.6.1. - Localiza nun mapa físico mundial os elementos e as referencias físicas principais: mares e océanos, continentes, illas e arquipélagos máis importantes, ríos e cadeas montañosas principais.	50%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CAA CMCCT CD CCL
B 1.6.	1º-XHB1.6.2. - Elabora climogramas e mapas que sitúen os climas do mundo e reflectan os elementos máis importantes.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba de interpretación de datos.	CAA CMCCT CD CCL
B 1.7.	1º-XHB1.7.1. - Explica as características xerais do relevo europeo.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: resumen.	CAA CMCCT CD CCL CAA
B 1.8.	1º-XHB1.8.1. - Localiza no mapa as unidades e os elementos principais do relevo europeo.	50%	2	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CAA CMCCT CD
B 1.9.	1º-XHB1.9.1. - Clasifica e localiza nun mapa os tipos de clima de Europa.	60%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CAA CMCCT CD CCL
B 1.9.	1º-XHB1.9.2. - Distingue e localiza nun mapa as zonas bioclimáticas do noso continente.	50%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CAA CMCCT CD
B 1.10.	1º-XHB1.10.1. - Localiza nun mapa e en imaxes de satélite de Europa os principais espazos naturais.	50%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CAA CMCCT CD
B 1.11.	1º-XHB1.11.1. - Realiza procuras en medios impresos e	40%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática.	CAA CMCCT

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	dixitais referidas a problemas ambientais actuais, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.			INSTRUMENTOS: Proxecto individual.	CD CCL
B 3.1.	1º-XHB3.1.1. - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC CCEC
B 3.2.	1º-XHB3.2.1. - Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Cuestionarios. INSTRUMENTOS: Cuestionario aberto.	CSC CAA
B 3.2.	1º-XHB3.2.2. - Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, sexan estas restos materiais ou textuais.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC CAA
B 3.2.	1º-XHB3.2.3. - Compara dous relatos a distintas escalas temporais sobre as conquistas de Alexandre.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC CAA
B 3.3.	1º-XHB3.3.1. - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CSC CMCCT
B 3.4.	1º-XHB3.4.1. - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Diario de clase. resumen.	CSC CMCCT
B 3.5.	1º-XHB3.5.1. - Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.	40%	2	PROCEDEMENTOS:-Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Lista de control/cotexo.	CSC CCL
B 3.6.	1º-XHB3.6.1. - Recoñece os cambios evolutivos ata chegar á	40%	2	PROCEDEMENTOS: Probas específicas.	CSC CMCCT

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	especie humana.			INSTRUMENTOS: Exposición dun tema.	
B 3.7.	1º-XHB3.7.1. - Distingue etapas dentro da historia antiga.	50%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC CMCCT
B 3.8.	1º-XHB3.8.1. - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.	50%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC CMCCT CAA
B 3.9.	1º-XHB3.9.1. - Explica a diferenza entre os dous períodos en que se divide a prehistoria e describe as características básicas da vida en cada un.	50%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: resumen.	CSC CCL CAA
B 3.9.	1º-XHB3.9.2. - Analiza a transcendencia da revolución neolítica e o papel da muller nela.	50%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC CAA
B 3.10.	1º-XHB3.10.1. - Recoñece as funcións dos primeiros ritos relixiosos como os da "deusa nai".	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Investigacións.	CSC CCEC
B 3.11.	1º-XHB3.11.1. - Describe formas de organización socio-económica e política, novas ata entón, como os imperios de Mesopotamia e de Exipto.	40%	2 e 3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Traballo de aplicación e síntese.	CSC CAA CCL
B 3.12.	1º-XHB3.12.1. - Diferencia entre as fontes prehistóricas (restos materiais e ágrafos) e as fontes históricas (textos).	40%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CSC CAA
B 3.13.	1º-XHB3.13.1. - Interpreta un mapa cronolóxico-xeográfico da expansión exipcia.	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CSC CMCCT CAA

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
B 3.13.	1º-XHB3.13.2. - Describe as principais características das etapas históricas en que se divide Exipto.	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: resumen.	CSC CCL
B 3.14.	1º-XHB3.14.1. - Explica como materializaban os exipcios a súa crenza na vida do alén.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Producións orais.	CSC CCEC CCL
B 3.14.	1º-XHB3.14.2. - Realiza un mapa conceptual cos principais deuses do panteón exipcio.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CSC CCEC CAA
B 3.15.	1º-XHB3.15.1. - Localiza nun mapa os principais exemplos da arquitectura exipcia e da mesopotámica	40%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Traballo de aplicación e síntese.	CSC CCEC CAA
B 3.16.	1º-XHB3.16.1. - Identifica trazos da organización socio-política e económica das polis gregas a partir de fontes históricas de diferentes tipos.	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Traballo de aplicación e síntese.	CSC CAA
B 3.16.	1º-XHB3.16.2. - Describe algunhas das diferenzas entre a democracia grega e as democracias actuais.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: resumen.	CSC CCL CAA
B 3.17.	1º-XHB3.17.1. - Localiza nun mapa histórico as colonias gregas do Mediterráneo.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CSC CAA
B 3.18.	1º-XHB3.18.1. - Elabora un mapa do imperio de Alexandre.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de traballo.	CSC CAA
B 3.18.	1º-XHB3.18.2. - Contrasta as accións políticas da Atenas de Pericles co imperio de Alexandre Magno.	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CSC CAA

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
B 3.19.	1º-XHB3.19.1. - Explica as características esenciais da arte grega e a súa evolución no tempo.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Exposición dun tema.	CSC CCEC CCL
B 3.19.	1º-XHB3.19.2. - Dá exemplos representativos das áreas do saber grego, e discute por que se considera que a cultura europea	30%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Rúbrica.	CSC CCEC CMCCT CAA CCL
B 3.20.	1º-XHB3.20.1. - Confecciona un mapa coas etapas da expansión de Roma.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Cardeno de traballo.	CSC CAA
B 3.20.	1º-XHB3.20.2. - Identifica diferenzas e semellanzas entre as formas de vida republicanas e as do imperio na Roma antiga.	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Resolución de exercicios e problemas.	CSC CAA
B 3.21.	1º-XHB3.21.1. - Compara obras arquitectónicas e escultóricas de época grega e romana.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Exposición dun tema.	CSC CCEC CAA
B 3.22.	1º-XHB3.22.1. - Fai un mapa da Península Ibérica onde se reflicten os cambios administrativos en época romana.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CSC CAA
B 3.22.	1º-XHB3.22.2. - Analiza exemplos do legado romano que sobreviven na actualidade.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Investigacións.	CSC CCEC CAA
B 3.22.	1º-XHB3.22.3. - Entende o que significou a romanización en distintos ámbitos sociais e xeográficos.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Traballo de aplicación e síntese.	CSC CCEC

4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA

De acordo co establecido pola Orde do 20 de xuño de 2019, que aproba o calendario escolar, o presente curso comprenderá aproximadamente 173 días lectivos.

Respecto á programación de todas as materias, realizouse unha temporalización estruturada de acordo coas tres avaliacións previstas no PEC: mediados de decembro, inicios de abril e mediados de xuño.

Tendo en conta que esta materia, de xeito ordinario, ten unha carga horaria semanal de 3 sesións de 50 minutos, e que se disporán dunhas 98 sesións (descontando xa os días correspondentes as vacacións e os días non lectivos), o reparto de unidades será o seguinte:

Nº	UD	TEMPORALIZACIÓN	AVALIACIÓN
1	A Terra e a súa representación	6 sesións	1ª Avaliación (34 sesións)
2	O relevo terrestre	7 sesións	
3	A auga	7 sesións	
4	O tempo e o clima	7 sesións	
5	As paisaxes da Terra	7 sesións	
6	As persoas e o medio natural	9 sesións	2ª Avaliación (33 sesións)
7	Atlas dos continentes, España e Galicia	7 sesións	
8	A Prehistoria	8 sesións	
9	As civilizacións fluviais. Mesopotamia	9 sesións	
10	O antigo Exipto	8 sesións	3ª Avaliación (31 sesións)
11	A civilización grega: historia, formas de vida	9 sesións	
12	A civilización romana: historia, formas de vida	9 sesións	
13	Hispania na Antigüidade. O caso de Galicia	5 sesións	

Inclúense as sesións dedicadas a repaso, realización de probas escritas, avaliación inicial, etc...

5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA

Un dos aspectos que mellor definen a un docente non é a calidade de coñecementos que atesoura, senón a súa capacidade para empregar a metodoloxía de aprendizaxe máis axeitada para cada circunstancia do proceso educativo, atendendo ás necesidades específicas do grupo, da etapa e de cada alumno de xeito individual. A metodoloxía é o conxunto de recursos didácticos, estratexias e tácticas, actividades, a forma de comunicar e os procedementos e accións que o docente desenvolve de xeito reflexivo para guiar aos seus alumnos no proceso de ensinanza e aprendizaxe e para acadar a consecución dos obxectivos propostos. Os principios metodolóxicos en materia de educación recóllense na seguinte lexislación:

- Artigo 6 da LOE-LOMCE.
- Artigo 2 do Real Decreto 1105/2014 de 26 de decembro.
- Artigo 11 do DECRETO 86/2015, de 25 de xuño, para Galicia.

Continuando co modelo da teoría do coñecemento constructivista que avanzamos no punto anterior, establecemos os seguintes principios nos que fundamentamos a **estratexia didáctica**:

- **Aprendizaxe significativa.** Empregando os coñecementos previos e a través da ensinanza por descubrimento e a ensinanza receptiva, favorécese a aprendizaxe baseada na comprensión e na adquisición de competencias. Por iso dótase ao alumnado dun papel activo na aula.
- **Garantizar a funcionalidade das aprendizaxes.** Os contidos favorecerán a adquisición de ferramentas que permitan, a súa vez, construír novas aprendizaxes atendendo ao principio de aprender a aprender.
- **Enfoque interdisciplinar.** Favorece un desenvolvemento completo e integral do alumno, atendendo á interdisciplinariedade das ensinanzas, non soamente ás diferentes materias en si, senón tamén dentro das propias Ciencias Sociais.
- **Desenvolver capacidades procedimentais.** A práctica das aprendizaxes de maneira activa axuda a reforzar os aspectos prácticos do aprendido.

- **Favorecer o diálogo e o traballo en equipo.** Co fin de propiciar o desenvolvemento das habilidades sociais e afectivas dos alumnos.
- Tentarase, sempre que sexa posible, **dotar dun carácter lúdico** as actividades realizadas na aula.

Consideramos que neste nivel da educación obrigatoria é necesario priorizar as estratexias metodolóxicas de carácter motivador, que estimulen o interese dos alumnos polos temas tratados na área. Para iso, as Unidades Didácticas desenvolveranse por medio dunha metodoloxía esencialmente activa, limitándose ao máximo a exposición maxistral, que se tentará reducir á explicación dos conceptos máis confusos, buscando a participación constante dos alumnado na construción dos coñecementos.

As áreas impartidas facilitan tamén ao dar unha aplicación práctica aos temas, partindo no posible do seu contorno inmediato, da realidade que eles coñecen, e evitando que lles resulten afastados ou carentes de interese. Dentro do posible tentarase facer algunha saída para observar en directo algúns dos fenómenos estudados na aula: coñecer unha industria ou unha estrutura agraria, visita a un museo de arte contemporánea, etc.

Na aula alternaranse os traballos e actividades individuais cos desenvolvidos en pequeno e gran grupo, facilitando a comunicación entre os alumnos e a súa participación na clase. Potenciaranse as estratexias de busca e tratamento da información, tanto escrita (prensa, manuais, monografías, etc.) como oral ou visual (medios de comunicación, diapositivas, etc). Dentro de cada unidade comezarase sempre por explorar os coñecementos previos sobre o tema: tormentas de ideas, preguntas na aula..., e a continuación daranse a coñecer os obxectivos, contidos, criterios de avaliación da unidade para que o alumnado saiba o que se pretende conseguir en cada momento.

Tentarase ademais atender a cada estudante de forma individualizada e flexibilizar o traballo adaptándose aos distintos ritmos e estilos de aprendizaxe dos rapaces e rapazas. Consideramos necesario permitirlle ao alumnado que afonden naqueles

aspectos que lles resulten máis interesantes da materia, e que aporten en todo momento as súas opinións sobre o desenvolvemento dos contidos.

Como principios base subliñamos a motivación para captar o interese do alumnado; a prioridade da comprensión fronte á repetición mecánica; a conexión dos temas cos coñecementos previos, coa actualidade e coa experiencia propia; a reflexión persoal e crítica; a interrelación entre pasado e presente.

Podemos concluír que buscarase unha metodoloxía comunicativa, inclusiva e participativa, cun enfoque competencial que buscará o desenvolvemento de tarefas e actividades relacionadas coa resolución de problemas en contextos da vida real.

Sendo o obxectivo último o achegamento do alumnado ao feitos e procesos histórico-xeográficos, combinaranse metodoloxías integradoras acordes ao principio de aprendizaxe construtiva. Os contidos traballaranse gradualmente, priorizando nalgunhas ocasións actividades de tipo máis procedemental, especialmente no comezo do curso para asegurar unhas bases sólidas para o resto do tempo.

Traballarase dun xeito competencial a partires de propostas metodolóxicas de aprendizaxe baseada en proxectos e traballo colaborativo.

Por parte do profesorado:

- Explicación oral significativa, apoiándose no libro de texto, en presentacións audiovisuais para unha mellor reconstrución conceptual histórica que serán aloxadas na aula virtual do centro educativo.
- Desenvolvemento temático de carácter acumulativo e progresivo. Cada nova unidade se sustenta no traballado anteriormente.
- Tratamento de fontes documentais que se consideren necesarias, sexan tomadas do libro de texto ou aportadas polo docente, a fin de fomentar os procedementos de indagación e comprensión.
- Fomento da participación, a reflexión e a confrontación de ideas.

Por parte do alumnado:

- Organización dos contidos por medio de esquemas, organigramas e mapas conceptuais.
- Realización de exercicios.
- Corrección na expresión cunha linguaxe específica da disciplina.
- Memorización comprensiva dentro dun proceso continuo de construción dos coñecementos.
- Elaboración de traballos de indagación a partir de fontes diversas (escritas, mapas, imaxes, audiovisuais, informáticas...).

6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS DO DEPARTAMENTO

O Departamento de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia do CPI Cernadas de Castro conta con numerosos recursos didácticos: bibliografía, filmografía, colección de diapositivas, mapas, etc.

Dada a cantidade de recursos e a falta de espazo, pois non se conta con Departamento propio, ao longo deste curso vaise continuar coa revisión, organización e renovación de materiais didácticos do Departamento que permita a optimización dos recursos existentes e a incorporación doutros novos que se precisan dende hai tempo.

O material cartográfico foi revisado o curso pasado e realizouse o expurgo dos mapas innecesarios por estar repetidos ou en malas condicións. O curso pasado levouse a cabo unha redistribución dos mapas de parede, tentando que todas as aulas tiveran alomenos un mapa político-físico do mundo, Europa e España. Convén neste curso facer unha revisión do estado destes mapas en aula. Por outra banda, o curso pasado tamén se fixo unha compra de mapas mudos de Europa e España para traballar co alumnado, cos que se conta aínda para este curso.

Este Departamento ten asignado o uso dun ordenador portátil para utilizar nas aulas que non están dotadas con equipamento informático. Solicitarase a aula de informática sempre que sexa posible. Dende finais do curso 2015/2016 todas as aulas contan cun equipamento informático conectado á rede, facilitando o uso das TIC como recurso esencial.

Dado a grande variedade de recursos didácticos posibles, tentarase diversificar o seu uso, combinando os libros de textos como recurso de consulta e recompilación de documentos, cun gran número de recursos audiovisuais, sempre que as condicións técnicas o permitan.

As TIC resultan especialmente motivadoras e o uso da internet é unha fonte de información e recurso didáctico con moito potencial nestas áreas. Ademais dos recursos do departamento, o centro ten dispoñible unha cámara de vídeo e unha cámara de fotos, que poderán ser utilizados para diversas actividades.

Por outra banda, dada a importancia social que teñen os medios de comunicación na actualidade, á que se une o seu compoñente motivador, farase imprescindible o uso da prensa para ser empregada na análise de informacións, para recompilar datos, etc.

O libro de texto non se trata do único recurso a utilizar, empregándose moitos outros aos que se fixo referencia anteriormente. No departamento contamos con exemplares de libros de texto de distintas editoriais. De xeito xeral, o profesorado da materia elaborará material propio e adaptado ao alumnado e ao contexto. A intención deste departamento é facilitar os materiais complementarios que se precisen, como monografías, pequenas bibliotecas de aula, mapas, estatísticas, gráficos, etc.

7. PROCEDIMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA

Resulta fundamental ter presente que a finalidade da avaliación ten que ser formativa, pois trátase de detectar en cada intre como se adaptan os alumnos e alumnas individualmente ao proceso de ensinanza-aprendizaxe previsto e corrixir de forma inmediata os erros do mesmo. No procedemento de avaliación desta materia,

respectarase os distintos momentos e funcións naturais da avaliación: inicial, formativa e sumativa.

7.1. Avaliación inicial

Ten importancia crucial a **avaliación inicial** coa que valorar os coñecementos previos e os esquemas mentais do alumnado e realizarase ao comezo de curso e de cada unidade didáctica ou tema novo. Un instrumento apropiado para esta avaliación pode ser unha proba inicial escrita ou preguntas orais como tormenta de ideas, que nos oriente cara ao establecemento das estratexias de aprendizaxe e a realización das actividades máis axeitadas, para a total e correcta consecución dos obxectivos previstos, así como destinadas a enlazar o xa aprendido co que se vai a aprender.

7.2. Tipos de avaliación.

Para que o proceso de avaliación sexa íntegro, todos os axentes implicados no proceso de aprendizaxe deben ser escoitados.

Dende este Departamento óptase por un procedemento de avaliación o máis transparente posible de cara ao alumnado e ás familias, polo que en todo momento se informará tanto dos instrumentos como dos criterios de avaliación e cualificación. Consideramos que se o alumnado coñece cales son os obxectivos de aprendizaxe e como se van avaliar, será máis doado que os acade.

7.3. Criterios de avaliación.

Os criterios de avaliación seguen estritamente o currículo vixente na nosa comunidade autónoma (Decreto 86/2015). Estes criterios son concretados en indicadores de avaliación para cada unidade didáctica, de tal xeito que nos permiten a súa relación directa coas competencias que se traballan con cada un deles.

- B1.1. Coñecer o Sistema Solar e establecer as relacións entre os movementos da terra e a existencia das estacións e do día e da noite, e comprender a súa importancia na distribución dos climas e da Biota.
- B1.2. Identificar e distinguir os sistemas de representación cartográfica, en soporte

analóxico e dixital, e as súas escalas

- B1.3. Analizar e identificar o mapa, e coñecer as imaxes de satélite e os seus usos principais.
- B1.4. Localizar espazos xeográficos e lugares nun mapa ou imaxe de satélite, utilizando datos de coordenadas xeográficas.
- B1.5. Localizar no mapamundi físico as principais unidades do relevo mundiais, os grandes ríos e as grandes zonas climáticas, e identificar as súas características.
- B1.6. Ter unha visión global do medio físico europeo e mundial, e das súas características xerais.
- B1.7. Ser capaz de describir as peculiaridades do medio físico europeo.
- B1.8. Situar no mapa de Europa as unidades e os elementos principais do relevo continental.
- B1.9. Coñecer, comparar e describir os grandes conxuntos bioclimáticos que conforman o espazo xeográfico europeo.
- B1.10. Coñecer os principais espazos naturais do noso continente.
- B1.11. Coñecer, describir e valorar a acción do ser humano sobre o ambiente e as súas consecuencias.
- B3.1. Recoñecer que o pasado non está "morto e enterrado", senón que determina o presente e os posibles futuros e espazos, ou inflúe neles.
- B3.2. Identificar, nomear e clasificar fontes históricas, e explicar diferenzas entre interpretacións de fontes diversas.
- B3.3. Explicar as características de cada tempo histórico e certos acontecementos que determinaron cambios fundamentais no rumbo da historia, diferenciando períodos que facilitan o seu estudo e a súa interpretación.
- B3.4. Entender que os acontecementos e os procesos ocorren ao longo do tempo e á

vez no tempo (diacronía e sincronía).

- B3.5. Utilizar o vocabulario histórico e artístico con precisión, inseríndoo no contexto adecuado.
- B3.6. Entender o proceso de hominización.
- B3.7. Datar a Prehistoria e a Idade Antiga, e distinguir a escala temporal de etapas como estas.
- B3.8. Identificar e localizar no tempo e no espazo os procesos e os acontecementos históricos máis salientables da Prehistoria e da Idade Antiga, para adquirir unha perspectiva global da súa evolución.
- B3.9. Coñecer as características da vida humana correspondentes aos dous períodos en que se divide a Prehistoria: Paleolítico e Neolítico.
- B3.10. Identificar os primeiros ritos relixiosos.
- B3.11. Coñecer algunhas características da vida humana neste período, así como o establecemento e a difusión de diferentes culturas urbanas, despois do neolítico.
- B3.12. Recoñecer a importancia da descuberta da escritura.
- B3.13. Explicar as etapas en que se divide a historia de Exipto.
- B3.14. Identificar as principais características da relixión exipcia.
- B3.15. Localizar e describir algúns exemplos arquitectónicos de Exipto e de Mesopotamia.
- B3.16. Coñecer os trazos principais das polis gregas e a transcendencia do concepto de democracia.
- B3.17. Entender a transcendencia do concepto de colonización.
- B3.18. Distinguir entre o sistema político grego e o helenístico.
- B3.19. Entender o alcance do clásico na arte e na cultura occidentais.

- B3.20. Caracterizar os trazos principais da sociedade, a economía e a cultura romanas, e recoñecer os conceptos de cambio e continuidade na historia da Roma antiga.
- B3.21. Identificar e describir os trazos característicos de obras da arte grega e romana, diferenciando entre os que son específicos.
- B3.22. Establecer conexións entre o pasado da Hispania romana e o presente.

7.4. Instrumentos de avaliación

Instrumentos de avaliación a utilizar nas distintas materias serán variados para atender aos distintos estilos e ritmos de aprendizaxe do alumnado, entre os que destacamos os seguintes:

- Probas de avaliación inicial para detectar o punto de partida de cada un dos alumnos, e as súas posibles carencias e necesidades (véxase apartado específico).
- Observación diaria na aula e libro de rexistro: realización ou non dos traballos, esforzo individual, participación nas tarefas en grupo, etc
- Análise dos traballos individuais, normalmente de carácter escrito (comentarios de textos, elaboración e comentarios de gráficas, proxecto emprendedor, traballos monográficos, etc.)
- Traballos en grupo, preferentemente en formato audiovisual, para ser expostos na aula que poderán ser avaliados con listaxes de control.
- Rúbricas como elemento primordial para coñecer o grao de desempeño dunha competencia.
- Probas escritas de carácter sumativo, normalmente ao rematar cada unidade, ou de cada dúas con conceptos difícilmente avaliábeis por outras vías.

7.5. Procedemento de cualificación e promoción

PUNTUACIÓNS		
<p>Serán numéricas, arredondada á unidade máis próxima e, en caso de equidistancia, á superior. As probas escritas puntuaranse numericamente do 0 ao 10, sendo o aprobado o 5. As rúbricas establecerán 4 columnas de nivel de desempeño, sendo o nivel C o mínimo para superar.</p>		
BAREMACIÓN PARA AS CUALIFICACIÓNS		
NOTA DE AVALIACIÓN	<p>A cualificación resultará da media de todas as unidades impartidas. A ponderación dos instrumentos de avaliación será a que segue: -Probas de adquisición de contidos (exames escritos, 2 por avaliación, realizarase a media entre os realizados, sempre a partires do 2'5 como nota mínima): 60% -Traballo en clase: 40%</p>	
	<p>Para ter superada a avaliación o alumnado deberá ter superados os mínimos esixidos referidos a cada estándar (ver apartado 5)</p>	
NOTA FINAL EN CONVOCATORIA ORDINARIA	<p>A media aritmética das cualificacións das tres avaliacións superadas.</p>	
NOTA FINAL EN CONVOCATORIA EXTRAORDINARIA	<p>A cualificación obtida na proba escrita de setembro.</p>	
ESPECIFICACIÓNS		
<p>Todas as probas e actividades propostas terán especificada a puntuación que corresponda e que determinará en cada momento o profesorado grazas aos distintos instrumentos de avaliación.</p>		
<p>Non se repetirán actividades e probas nos casos de non asistencia, agás en circunstancias excepcionais como enfermidade debidamente xustificada. As actividades e probas non realizadas poderán facerse na recuperación para tal efecto.</p>		
<p>Calquera proba na que se teña copiado terá como consecuencia inmediata a anulación de dita proba, polo que deberase realizar a recuperación de toda a avaliación. De tratarse dunha proba de recuperación, o exame queda suspenso e pendente para as probas de suficiencia, de copiar nestas probas quedará pendente para setembro e de copiar nesta convocatoria, a materia queda suspensa para o vindeiro curso.</p>		
<p>Os exames e/ou probas escritas poderán ir seguidas da correspondente contrastación oral sempre que o profesor o considere oportuno, por exemplo se hai sospeita de que un alumno teña copiado. Esta proba oral se realizará nun prazo non superior aos catro días despois da dita proba escrita.</p>		
ASISTENCIA E COMPORTAMENTO		
<p>No caso de faltas de orde graves, impuntualidade, carencia reiterada do material preciso, comunicarase ao equipo directivo para levar a cabo as medidas oportunas recollidas no proxecto educativo do centro.</p>		

7.6. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.

QUE AVALIAR?	O cumprimento da temporalización Logro dos obxectivos Cumprimento dos acordos Dificultades atopadas Necesidades atopadas Resultados de aprendizaxe acadados Idoneidade dos recursos empregados Eficacia das actividades de reforzo e recuperación
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes (Axúntase táboa de autoavaliación).
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS A TOMAR	No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

7.7. Procedemento para avaliar a programación

QUE AVALIAR?	A adecuación da temporalización Consecución dos obxectivos Dificultades atopadas para a posta en práctica da programación Idoneidade dos recursos propostos Necesidades e propostas de mellora
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes. Avaliación grupal do departamento: posta en común e procura de solucións Enquisa da práctica do centro polo alumnado a final de curso
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS A TOMAR	No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

8. PLAN DE TRABALLO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE

O alumnado con materias pendentes combinará a realización de traballos prácticos ao longo do curso que se recollerán periodicamente por trimestre, e un único exame final.

8.1. Instrumentos de avaliación.

O profesor que que imparte a materia, e Xefa de Departamento, é o encargado de supervisar as distintas actividades de avaliación encamiñadas á superación das materias pendentes.

Ditas actividades de avaliación consistirán na realización dunha serie de actividades e tarefas entregadas a/o alumno/a en cada trimestre, e que este/a deberá entregar antes da data fixada polo profesor como límite. De non ter entregado as tarefas de forma satisfactoria os alumnos/as coa materia pendente deberán realizar unha proba escrita no mes de maio.

Periodicamente, o profesorado prestará apoio e atenderá ás dificultades e resolverá as dúbidas que o alumnado poida presentar con respecto aos exercicios propostos.

8.2. Criterios de avaliación e cualificación

Criterios de avaliación e cualificación para superar as materias pendentes pola avaliación continua. Os criterios de avaliación, os contidos e as competencias a desenvolver serán os que se especifican como mínimos esixibles en cada un dos cursos da secundaria.

A entrega correcta e dentro dos prazos previstos dos traballos encomendados aos alumnos con materias pendentes suporá aprobar a materia. Superar o exame escrito que se realizará en maio suporá aprobar a materia.

En caso de avaliación negativa no mes de maio, poderán presentarse a un exame de **avaliación extraordinaria en setembro.**

9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE

Neste nivel educativo é máis frecuente que nos cursos de primaria a existencia de alumnado con moi diferentes necesidades educativas debido ás súas diversas capacidades, motivacións, estilos de aprendizaxe e intereses. Por iso é necesario ofrecer diferentes respostas dentro da aula, que se poden concretar nos seguintes aspectos:

No referido ós obxectivos didácticos, procuraremos un equilibrio entre os distintos tipos de capacidades a desenvolver, de forma que o alumnado atope diferentes vías para alcanzar os mesmos obxectivos.

- Capacidades cognitivas: obxectivos referidos a identificar, recoñecer, etc.
- Capacidades afectivas: obxectivos referidos á valoración e aprecio do patrimonio.
- Capacidades de inserción social: obxectivos orientados á valoración das repercusións de diversos feitos, á mellora do contorno social, etc.
- Capacidades de relación interpersoal: realización de tarefas en grupo, participación en debates.
- Ademais disto priorizaranse as capacidades transversais, polo que o alumnado que non consiga algún obxectivo da etapa a través da área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, pode facelo a través das outras áreas.

No referido os contidos tentarase:

- Fixar prioridades, é dicir, distinguir entre os contidos substanciais, que resultan básicos e clave, e outras contidos accidentais que poden ser complementarios dos anteriores.
- Establecer un equilibrio entre os distintos tipos de contidos (conceptos, procedementos e actitudes), tal e como se fixo cos distintos tipos de capacidades nos obxectivos didácticos.

Hai unha serie de medidas de aula que favorecen o desenvolvemento da diversidade e que en parte sinalamos no apartado de metodoloxía:

- Uso de **metodoloxías diversas**, combinando os métodos de exposición e indagación.
- **Actividades diferenciadas** para acadar un grao ou outro de afondamento nos obxectivos. O alumnado que desexe ampliar coñecemento poderá realizar actividades aportadas polo profesorado.
- **Materiais heteroxéneos**, combinando o libro de texto ou as monografías específicas con medios audiovisuais que contribúan a reforzar a motivación ou a aportar tarefas específicas a alumnos con dificultades de aprendizaxe.
- **Agrupamentos flexibles**, de forma que o alumnado poidan ser cambiados de lugar en función das necesidades da clase, sobre todo para o traballo en pequeno e gran grupo.
- Utilización de **ritmos distintos**, acordes coas capacidades e posibilidades dos alumnos e alumnas.

No tocante aos recursos didácticos utilizados, aquelas persoas con algunha discapacidade temporal ou permanente, recibirán unha atención personalizada co apoio de institucións externas e o departamento de Orientación, buscando en todo momento o principio de accesibilidade universal.

Teranse ademais en conta as pautas de actuación marcadas polo Departamento para todos aqueles casos que así o precisen (atención a alumnado con TDAH).

Na avaliación procurarase:

- Diseñar distintos niveis de complexidade, diferenciando graos de dificultade: que recoñeza e identifique, que analice e valore, que analice e valore criticamente a información. Tentarase que cada alumno alcance os tres niveis, pero o grao de abstracción e dificultade de cada un permitirá diversificar os resultados do alumnado.

- Partindo das avaliacións iniciais ao principio de curso e en cada unidade, considerarase a necesidade de utilizar reforzos ou exercicios complementarios.
- Utilizaranse estratexias e instrumentos de avaliación variados, como expoñemos no apartado de avaliación, para contribuír á atención á diversidade.

Finalmente, para aqueles alumnos/as que non consigan acadar os obxectivos mínimos a través de todas estas medidas ordinarias de aula, recorrerase a:

- **Reforzos educativos**, consistentes nun tratamento personalizado da materia coa realización de exercicios específicos. O alumnado que precise dun reforzo haberán de alcanzar, en calquera caso, os obxectivos mínimos da materia para obter unha avaliación positiva.
- **Adaptacións curriculares individualizadas**, realizadas en colaboración co Departamento de Orientación e que poderán incidir tanto nos contidos como na metodoloxía e mesmo nos obxectivos, con probas deseñadas particularmente para os alumnos e alumnas que o necesiten.

10. TRANSVERSALIDADEE EDUCACIÓN EN VALORES

Referido este punto á igualdade efectiva entre homes e mulleres, a prevención da violencia de xénero ou contra persoas con discapacidade; así como os valores inherentes ao principio de igualdade de trato e non discriminación por calquera condición ou circunstancia persoal ou social. Promoverase a aprendizaxe da prevención e resolución pacífica de conflitos en todos os ámbitos da vida persoal, familiar e social, así como dos valores que sustentan a liberdade, a xustiza, a igualdade, o pluralismo político, a paz, a democracia, o respecto aos dereitos humanos, o respecto por igual aos homes e ás mulleres, e ás persoas con discapacidade, e o rexeitamento da violencia terrorista, a pluralidade, o respecto ao Estado de dereito, o respecto e a consideración das vítimas do terrorismo, e a prevención do terrorismo e de calquera tipo de violencia.

Esta programación contempla a prevención da violencia de xénero, da violencia contra as persoas con discapacidade, da violencia terrorista e de calquera forma de violencia, racismo ou xenofobia, incluído o estudo do Holocausto xudeu como feito histórico.

Evitaranse os comportamentos e os contidos sexistas e os estereotipos que supoñan discriminación por razón da orientación sexual ou da identidade de xénero, favorecendo a visibilidade da realidade homosexual, bisexual, transexual, transxénero e intersexual.

Con respecto á seguridade viaria. Promoveranse accións para a mellora da convivencia e a prevención dos accidentes de tráfico, coa finalidade de que o alumnado coñeza os seus dereitos e deberes como usuarios/as das vías, en calidade de peóns, viaxeiros/as e condutores/as de bicicletas ou vehículos a motor, respecten as normas e os sinais, e se favoreza a convivencia, a tolerancia, a prudencia, o autocontrol, o diálogo e a empatía con actuacións adecuadas tendentes a evitar os accidentes de tráfico e as súas secuelas.

11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA

Dende este departamento e as áreas impartidas contribúese ao plan de convivencia participando en todas as accións propostas. Para iso, levaráanse a cabo en todas as materias pola súa propia natureza promovendo a educación nunha convivencia democrática, o respecto á liberdade de concienciae convicción relixiosa, o respecto ás normas de convivencia do centro, o fomento dun clima positivo de convivencia, manteento dun comportamento adecuado tanto centro como fóra da aula.

As actividades serán tanto diarias como aquelas ofertadas polo centro, por exemplo, conmemoracións ou participación en programas que favorezan a convivencia dos membros da comunidade escolar.

12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC

As TIC resultan imprescindibles na área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, porque aumentan as posibilidades de comunicación, axilizan os intercambios e mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos.

Algúns dos usos das TIC que temos previsto facer son os seguintes:

- Busca de información en diferentes páxinas web, que serán aportadas polo profesorado (nunca deixando ao criterio do alumnado a busca libre na rede) para completar traballos de Historia ou Xeografía. Así por exemplo, no 1º ciclo farán traballos sobre a situación da muller no mundo, a inmigración, os dereitos humanos.. Estas buscas de información formarán parte sempre de traballos perfectamente estruturados, para facilitarlle ao alumnado as labores de selección e organización dos datos.
- Será fundamental o uso de ferramentas como Google Maps e Google Earth, non soamente nas materias con contido xeográfico, senón tamén ao abordar contidos de Historia e Arte.
- Potenciarase o uso de páxinas oficiais como INE, IGE ou Instituto de Estudos do Territorio.
- Utilización de programas informáticos como Power Point para facer exposicións na clase, tanto por parte do profesorado como do alumnado.
- Utilización de ferramentas de autor de elaboración propias ou alleas, respectando e promovendo o respecto á propiedade intelectual. En concreto, na materia da serán moi utilizados este tipo de recursos, dado que non está estipulado o uso dun libro de texto en concreto. Para un mellor desenvolvemento da sección, o profesor encargado das dúas materias, elaborará material propio e adaptado á realidade do alumnado deste centro.

13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA

Dende este Departamento de CCSS, Xeografía e Historia desexamos, dende as nosas materias, introducir elementos que promovan a adquisición das competencias no ámbito da lectura (véxase destreza lectora e escritora). Para iso, é preciso programar e deixar explícitas as actividades que pretendemos levar a cabo en relación co plan lector do centro.

As materias obxecto desta programación contribúen a desenvolver o dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos, cada vez máis complexos, e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Nese sentido, consideramos que a formación de lectores capacitados debe comezar por un achegamento aos textos máis sinxelos e cunha linguaxe adaptada aos alumnos e alumnas. No caso das Ciencias Sociais, posúen un léxico complexo e moitas veces novidoso, que será conveniente presentar de forma gradual. Así, os estudantes dos cursos inferiores traballarán de forma máis habitual con textos adaptados, procedentes dos libros do seu nivel, para ir despois atopando esa linguaxe específica en textos xornalísticos ou monografías especializadas. Dende primeiro curso, facilitarase tamén a lectura de gráficos e táboas, que irán gañando en complexidade nos dous últimos anos.

Por outra banda, na materia de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia de 1º de ESO, adícanse varias sesións ao mes ao comentario de textos. O alumnado comezará a familiarizarse coa técnica de comentario de textos, dende o fácil ao difícil ao longo do curso. Os textos serán axeitados para o seu nivel, con breves preguntas de comprensión e interpretación dos textos. Finalmente, constantemente se recomendarán lecturas lúdicas para promover o fomento da lectura, sempre en relación aos contidos da materia.

14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES

En relación ás actividades **complementarias**, este Departamento participará en todas aquelas que organice o centro de acordo co proxecto curricular e que se consideren de interese para as materias.

- Actividades organizadas por este Departamento no centro educativo: visionado de películas.
- Actividades de temas transversais organizadas polo Departamento de Orientación que poden ser integradas no currículo destas materias.
- Actividades organizadas por outros Departamentos didácticos que poidan ser integradas na programación prevista.
- Actividades interdisciplinares organizadas pola Dirección do centro educativo ou polos equipos de Dinamización Lingüística, equipo da Biblioteca, equipo TIC, equipo de actividades extraescolares.

Polo que respecta ás actividades extraescolares, o Departamento buscarase en todo momento a colaboración co resto dos Departamentos Didácticos para programar as actividades de xeito interdisciplinar para unha optimización das actividades e maior aproveitamento didáctico.

PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 2º ESO
curso 2019-2020

Profesor da materia: David Taboada Calvo

1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE

1.1. Enfoque competencial da materia.

Este Departamento didáctico parte do convicción de que os profundos e rápidos cambios que experimenta a nosa sociedade e o mundo do coñecemento e a tecnoloxía, esixen novos enfoques de aprendizaxe nos nosos centros educativos, tal e como amosan as últimas políticas educativas nacionais e supranacionais.

A Recomendación 2006/962/EC do Parlamento Europeo e do Consello, do 18 de decembro de 2006, sobre as competencias clave para a aprendizaxe permanente promovía xa hai unha década, a potenciación da aprendizaxe por competencias como complemento ao tradicional aprendizaxe por contidos. Ademais, na propia lexislación educativa do noso país, a Lei Orgánica 2/2006 de Educación modificada pola Lei Orgánica 8/2013 de Mellora da Calidade do Ensino, apostase tamén por este enfoque competencial.

O Decreto 86/2015, do 25 de xuño, polo que se establece o currículo da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia establece 7 competencias clave, e na Orde ECD/65/2015, de 21 de xaneiro, descríbense as distintas relacións entre as competencias, os contidos e os criterios de avaliación da educación primaria, a Educación Secundaria Obrigatoria e o Bacharelato, descritas no anexo I desta Orde. Ao longo da presente programación, e seguindo coa lexislación vixente en ESO, referirase ás seguintes competencias coas seguintes siglas:

COMPETENCIAS CLAVE (LOMCE)
Competencia en comunicación lingüística (CCL)
Competencia matemática e competencia en ciencias e tecnoloxía (CMCCT)
Competencia dixital (CD)
Competencias sociais e cívicas (CSC)
Competencia para aprender a aprender (CAA)
Competencia en sentido de iniciativa e espírito emprendedor (CSIEE)
Competencia en conciencia e expresión culturais (CCEC)

As competencias, competencias clave (terminoloxía adoptada pola Recomendación Europea que asume agora a LOMCE), deben ser concibidas como o conxunto de habilidades cognitivas, destrezas e actitudes que posibilitan a resolución dunha tarefa con eficacia: desempeño. Enténdense como un elemento básico para que os alumnos e alumnas que rematan o ensino obrigatorio logren a súa realización persoal, poidan exercer a cidadanía activa e se incorporen á vida adulta de xeito adecuado. Por tanto, o enfoque competencial ha de promover o desenvolvemento íntegro do alumnado.

Na concreción curricular proposta as competencias, en paralelo cos obxectivos educativos, son un referente, de tal modo que todas as materias contribúan á súa consecución, e conformen un núcleo organizador da etapa. Deste xeito, o currículo por competencias que defendemos configurará unha aprendizaxe integradora e orientada á aplicación dos coñecementos adquiridos.

O cambio curricular ao que asistimos implica novos enfoques que deben atender á integración real das competencias no currículo na aula, tanto no deseño e desenvolvemento da programación, na súa implementación, como na propia avaliación, tal e como facemos referencia neste documento. As concrecións curriculares das distintas materias das distintas materias colaboran a tal fin.

Na presente programación explíctase a contribución das materias ao logro e adquisición das competencias quedando reflectida en cada unha das unidades didácticas nas que se organizan as materias, establécese e concrétase a relación entre os criterios e indicadores de avaliación coas competencias que se traballan e avalían en cada unidade. Posteriormente elaboráronse os perfís de área e os perfís competenciais que nos permiten identificar as competencias que desenvolvemos en cada área ou materia e que facilitarán a avaliación.

É fundamental a proposta de tarefas e situacións de aprendizaxe significativas que impliquen a resolución de problemas mediante a aplicación do aprendido, para promover a unha aprendizaxe activa do estudante. O deseño desas actividades integradas permitirá ao alumnado avanzar cara a resultados de aprendizaxe en máis dunha competencia ao mesmo tempo. Velarase en todo momento por un tratamento equilibrado das distintas competencias clave na programación didáctica de cada unha

das materias, tal e como se describe nos apartados referidos a cada materia.

Na presente programación didáctica amósase un esqueleto das unidades didácticas sobre as que versarán as diferentes tarefas e situacións de aprendizaxe significativas propostas desenvolvidas na programación de aula de cada materia.

1.2. Perfil competencial da materia.

O aporte da materia de Xeografía e Historia ao desenvolvemento das competencias é moi relevante. Todas elas están presentes na programación, desenvolvemento e avaliación da materia. A continuación explícase a contribución da materia a cada unha das competencias e detallándose a aportación ao perfil competencial.

A **competencia para aprender a aprender (CAA)** supón iniciarse na aprendizaxe e continuala dun xeito **autónomo**. Do que se trata é de ter ferramentas que faciliten a aprendizaxe e de atopar repostas que se correspondan cun coñecemento racional, asumindo que poden ser diversas e que é posible atopalas desde distintas perspectivas metodolóxicas. Para asumir esta competencia é preciso tamén coñecer o que se sabe e o que queda por aprender, orientando os procesos de aprendizaxe ata as nosas capacidades. Noutras palabras, trátase de coñecer as propias potencialidades e as propias carencias. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CAA son:

2º-XHB1.1.1 - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa de España e de Galicia, utilizando datos de coordenadas xeográficas.
--

2º-XHB1.2.1 - Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español e galego.
--

2º-XHB1.3.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo español.

2º-XHB1.3.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España.
--

2º-XHB1.4.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo galego.
--

2º-XHB1.4.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de Galicia.

2º-XHB1.5.1 - Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de
--

España.
2º-XHB1.5.2 - Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando gráficos e imaxes.
2º-XHB1.5.3 - Localiza nun mapa os espazos bioclimáticos de Galicia.
2º-XHB1.6.1 - Distingue e localiza nun mapa as paisaxes de España e de Galicia.
2º-XHB1.7.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais en España e en Galicia, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.
2º-XHB2.1.1 - Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas.
2º-XHB2.1.2 - Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento.
2º-XHB2.10.1 - Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.
2º-XHB2.2.1 - Explica as características da poboación europea.
2º-XHB2.2.2 - Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.
2º-XHB2.3.1 - Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.
2º-XHB2.3.2 - Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España.
2º-XHB2.4.1 - Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.
2º-XHB2.5.1 - Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.
2º-XHB2.5.2 - Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.

2º-XHB2.6.1 - Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.
2º-XHB2.6.2 - Distingue os tipos de cidades do noso continente.
2º-XHB2.7.1 - Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.
2º-XHB2.8.1 - Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgúns deles.
2º-XHB2.8.2 - Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflectan información económica e demográfica de países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos.
2º-XHB2.9.1 - Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.
2º-XHB3.10.1 - Interpreta mapas que describen os procesos de conquista e repoboación cristiás na Península Ibérica.
2º-XHB3.2.1 - Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.
2º-XHB3.2.2 - Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.
2º-XHB3.6.1 - Utiliza as fontes históricas e entende os límites do que se pode escribir sobre o pasado
2º-XHB3.7.1 - Compara as formas de vida (en diversos aspectos) do Imperio Romano coas dos reinos xermánicos

No mundo actual é innegable a importancia que ten a **competencia dixital (CD)** para a comprensión dos fenómenos sociais e históricos. Poder contar con certas habilidades para buscar, obter, procesar e comunicar a información e transformala en coñecemento. As TIC resultan imprescindibles na sociedade da información en que vivimos, aumentan as posibilidades de comunicación e axilizan os intercambios, mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos, que son precisamente os que interesa coñecer desde

esta área. En todo caso, debe insistirse en que a información é preciso saber utilizala, xa que por si mesma non produce unha forma axeitada de coñecemento. Por iso, é necesario comprendela e integrala nos esquemas previos de coñecemento e, así mesmo, capacitarse para a transmisión desta información do xeito máis eficaz posible. Na materia de Xeografía e Historia a información aparece en diferentes formatos que o alumnado deberá ir coñecendo e utilizando cada vez en maior medida ó longo da etapa. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CD son:

2º-XHB1.1.1 - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa de España e de Galicia, utilizando datos de coordenadas xeográficas.
2º-XHB1.2.1 - Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español e galego.
2º-XHB1.3.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo español.
2º-XHB1.3.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España.
2º-XHB1.4.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo galego.
2º-XHB1.4.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de Galicia.
2º-XHB1.5.1 - Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de España.
2º-XHB1.5.2 - Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando gráficos e imaxes.
2º-XHB1.5.3 - Localiza nun mapa os espazos bioclimáticos de Galicia.
2º-XHB1.6.1 - Distingue e localiza nun mapa as paisaxes de España e de Galicia.
2º-XHB1.7.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais en España e en Galicia, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.
2º-XHB2.1.1 - Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas.
2º-XHB2.1.2 - Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento.

2º-XHB2.10.1 - Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.
2º-XHB2.2.1 - Explica as características da poboación europea.
2º-XHB2.2.2 - Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.
2º-XHB2.3.1 - Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.
2º-XHB2.3.2 - Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España.
2º-XHB2.4.1 - Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.
2º-XHB2.5.1 - Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.
2º-XHB2.5.2 - Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.
2º-XHB2.6.1 - Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.
2º-XHB2.6.2 - Distingue os tipos de cidades do noso continente.
2º-XHB2.7.1 - Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.
2º-XHB2.8.1 - Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgúns deles.
2º-XHB2.8.2 - Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflectan información económica e demográfica de países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos.
2º-XHB2.9.1 - Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.

Na medida en que a linguaxe é un vehículo imprescindible de comunicación no proceso de ensinanza aprendizaxe, a **competencia en comunicación lingüística (CCL)** resulta

imprescindible. A lingua é o principal instrumento para organizar o pensamento, para aprender e para explicar. Co discurso é posible describir, narrar, disertar e argumentar, e así mesmo, adquirir un vocabulario preciso e específico da Xeografía e Historia que deberá asumir o alumnado, como tamén a capacidade para utilizalo e xeneralizalo correctamente. Esta competencia implica o dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos cada vez máis complexos e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Trátase de expoñer clara e sistematicamente as ideas, argumentando con rigor e precisión. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CCL son:

2º-XHB1.2.1 - Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español e galego.
2º-XHB1.3.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España.
2º-XHB1.4.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de Galicia.
2º-XHB1.5.1 - Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de España.
2º-XHB1.7.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais en España e en Galicia, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.
2º-XHB2.10.1 - Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.
2º-XHB2.2.1 - Explica as características da poboación europea.
2º-XHB2.2.2 - Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.
2º-XHB2.3.1 - Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.
2º-XHB2.3.2 - Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España.
2º-XHB2.4.1 - Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.

2º-XHB2.5.1 - Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.
2º-XHB2.5.2 - Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.
2º-XHB2.6.1 - Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.
2º-XHB2.6.2 - Distingue os tipos de cidades do noso continente.
2º-XHB2.7.1 - Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.
2º-XHB2.8.1 - Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgúns deles.
2º-XHB2.8.2 - Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflectan información económica e demográfica de países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos.
2º-XHB2.9.1 - Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.
2º-XHB3.10.2 - Explica a importancia do Camiño de Santiago.
2º-XHB3.12.1 - Describe características da arte románica, gótica e islámica.
2º-XHB3.5.1 - Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.
2º-XHB3.9.2 - Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.

A **competencia en conciencia e expresións culturais (CCEC)** ten unha presenza destacada en relación ao estudo das distintas manifestacións artísticas e á evolución do pensamento e da cultura na Historia e, de xeito específico na Historia da Arte. Supón apreciar, comprender e valorar as diferentes manifestacións culturais materiais e inmateriais, utilízalas para o enriquecemento persoal e estímolas como elementos do patrimonio cultural de que dispoñemos e que resulta necesario preservar. Os estándares da materia que contribúen de xeito directo ao desenvolvemento da CCEC son:

2º-XHB3.1.1 - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado.

2º-XHB3.10.2 - Explica a importancia do Camiño de Santiago.

2º-XHB3.12.1 - Describe características da arte románica, gótica e islámica.

2º-XHB3.9.1 - Comprende as orixes do Islam e o seu alcance posterior.

2º-XHB3.9.2 - Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.

Así a **competencia matemática e competencias en ciencia e tecnoloxía (CMCCT)** ten o obxectivo de que os alumnos e alumnas sexan quen de interpretar e producir informacións cuantitativas e espaciais da realidade que nos rodea, e sexan capaces de resolver problemas relativos á vida diaria e ó mundo laboral. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CMCCT son:

2º-XHB1.1.1 - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa de España e de Galicia, utilizando datos de coordenadas xeográficas.

2º-XHB1.2.1 - Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español e galego.

2º-XHB1.3.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo español.

2º-XHB1.3.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España.

2º-XHB1.4.1 - Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo galego.

2º-XHB1.4.2 - Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de Galicia.

2º-XHB1.5.1 - Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de España.

2º-XHB1.5.2 - Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando gráficos e imaxes.

2º-XHB1.5.3 - Localiza nun mapa os espazos bioclimáticos de Galicia.

2º-XHB1.6.1 - Distingue e localiza nun mapa as paisaxes de España e de Galicia.

2º-XHB1.7.1 - Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas

ambientais actuais en España e en Galicia, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.

2º-XHB2.1.1 - Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas.

2º-XHB2.1.2 - Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento.

2º-XHB2.10.1 - Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.

2º-XHB2.2.2 - Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.

2º-XHB2.3.1 - Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.

2º-XHB2.3.2 - Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España.

2º-XHB2.4.1 - Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.

2º-XHB2.5.1 - Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.

2º-XHB2.5.2 - Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.

2º-XHB2.6.1 - Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.

2º-XHB2.6.2 - Distingue os tipos de cidades do noso continente.

2º-XHB2.7.1 - Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.

2º-XHB2.8.1 - Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgúns deles.

2º-XHB2.8.2 - Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflectan información económica e demográfica de

países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos.
2º-XHB2.9.1 - Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.
2º-XHB3.3.1 - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.
2º-XHB3.3.2 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.
2º-XHB3.4.1 - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.
2º-XHB3.9.2 - Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.

En canto ó desenvolvemento da competencia do **sentido da iniciativa e o espírito emprendedor (CSIEE)** esta competencia lles permitirá optar cun criterio propio ante diversas situacións e levar adiante as iniciativas necesarias para desenvolver a opción elixida facéndose responsable dela no persoal e no social. pesares de que no currículo de 2º ESO non se contemplan estándares da materia relacionados directamente ao desenvolvemento da CSIEE, promoverase o desenvolvemento da mesma dende esta materia. Para iso teranse en conta os seguintes descritores:

- Valorar a interculturalidade como fonte de riqueza persoal e cultural.
- Expresar sentimentos e emocións dende códigos artísticos.
- Apreciar a beleza das expresións artísticas e as manifestacións de creatividade e fomentar o gusto pola estética no ámbito cotiá.
- Elaborar traballos e presentacións.

A área de Xeografía e Historia resulta fundamental para o desenvolvemento da **competencia sociais e cívicas (CSC)**, posto que facilita as relacións dentro dun modelo

de sociedade cada vez máis plural, e así mesmo a comprensión da realidade social. É ben coñecido o papel que as ciencias sociais xogaron na conformación das identidades sociais e territoriais. Na medida en que constrúen as categorías de tempo e espazo social permiten a construción de tempo e espazo persoal no alumnado. Pero, para que estas categorías se traduzan no desenvolvemento dunha competencia social democrática e posibiliten una interacción responsable co medio, teñen que incorporar a visión de que o mundo en que vivimos é froito das decisións que tomaron os nosos antepasados máis ou menos libremente. Esta visión permitiralle ao alumnado adquirir a conciencia de que o futuro está condicionado polas nosas decisións e actuacións, e adoptar, polo tanto, unha posición comprometida e responsable ante este. Os estándares da materia que contribúen directamente ao desenvolvemento da CSC son:

2º-XHB2.1.1 - Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas.

2º-XHB2.1.2 - Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento.

2º-XHB2.10.1 - Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.

2º-XHB2.2.1 - Explica as características da poboación europea.

2º-XHB2.2.2 - Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.

2º-XHB2.3.1 - Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.

2º-XHB2.4.1 - Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.

2º-XHB2.5.1 - Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.

2º-XHB2.5.2 - Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.

2º-XHB2.6.1 - Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.
2º-XHB2.6.2 - Distingue os tipos de cidades do noso continente.
2º-XHB2.7.1 - Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.
2º-XHB2.8.1 - Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgúns deles.
2º-XHB2.9.1 - Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.
2º-XHB3.1.1 - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son heranza do pasado.
2º-XHB3.10.1 - Interpreta mapas que describen os procesos de conquista e repoboación cristiás na Península Ibérica.
2º-XHB3.10.2 - Explica a importancia do Camiño de Santiago.
2º-XHB3.11.1 - Comprende o impacto dunha crise demográfica e económica nas sociedades medievais europeas.
2º-XHB3.12.1 - Describe características da arte románica, gótica e islámica.
2º-XHB3.2.1 - Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.
2º-XHB3.2.2 - Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.
2º-XHB3.3.1 - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.
2º-XHB3.3.2 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.
2º-XHB3.4.1 - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.
2º-XHB3.5.1 - Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.
2º-XHB3.6.1 - Utiliza as fontes históricas e entende os límites do que se pode escribir

sobre o pasado
2º-XHB3.7.1 - Compara as formas de vida (en diversos aspectos) do Imperio Romano coas dos reinos xermánicos
2º-XHB3.8.1 - Caracteriza a sociedade feudal e as relacións entre señores e campesiños.
2º-XHB3.9.1 - Comprende as orixes do Islam e o seu alcance posterior. 2º-XHB3.9.2 - Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.

2. OBXECTIVOS

2.1. Obxectivos xerais da etapa.

Contémplanse na lexislación vixente(Artigo 2 da LOE-LOMCE) os seguintes obxectivos de etapa de ESO e que, por tanto, comparten todas ás materias desta programación:

- a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e grupos, exercitarse no diálogo afianzando os dereitos humanos e a igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes como valores comúns dunha sociedade plural e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.
- b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.
- c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.

- d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas e resolver pacificamente os conflitos.
- e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes da información para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación..
- f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas nos diversos campos do coñecemento e da experiencia.
- g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.
- h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, a lectura e o estudo da literatura.
- i) Comprender e expresarse en máis dunha lingua estranxeira de maneira apropiada.
- l) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e a historia propia e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural, coñecer mulleres e homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega ou a outras culturas do mundo.
- m) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o das outras persoas, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos do coidado e saúde corporais, e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o medio ambiente, contribuíndo á súa conservación e á súa mellora.

n) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.

ñ) Coñecer e valorar os aspectos básicos do patrimonio lingüístico, cultural, histórico e artístico de Galicia, participar na súa conservación e na súa mellora e respectar a diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e das persoas, desenvolvendo actitudes de interese e respecto cara ao exercicio deste dereito.

o) Coñecer e valorar a importancia do uso da lingua galega como elemento fundamental para o mantemento da identidade de Galicia, e como medio de relación interpersoal e expresión de riqueza cultural nun contexto plurilingüe, que permite a comunicacín con outras linguas en especial coas pertencentes á comunidade lusófona.

2.2. Obxectivos de áreas ou materias.

Contémplanse un total de dezasete obxectivos, comúns nesta materia para toda a etapa, que han contribuír á consecución das competencias:

1. Promover o sentimento de pertenza á comunidade galega e ás outras entidades políticas, sociais e culturais en que se integra, participando nelas con plena conciencia dos seus dereitos e deberes, desde posicións solidarias e respectuosas con outras comunidades, estados e culturas.
2. Identificar os procesos e mecanismos básicos que rexen a realidade social e as interrelacións entre os feitos políticos, económicos, sociais e culturais, utilizando este coñecemento para comprender o pasado e as sociedades actuais; asumir que estas son o resultado de longos procesos de cambio e dunha pluralidade de causas, e, o papel que xogan nelas os homes e as mulleres e, así mesmo, analizar os problemas máis relevantes que se deducen dese estudo.
3. Identificar, localizar e analizar, a diferentes escalas, as características do medio físico e as interaccións que os grupos sociais establecen con el na utilización do

espazo e dos seus recursos, valorando as consecuencias de tipo económico, social, político e ambiental destas.

4. Comprender que o territorio e a súa ordenación son o resultado da interacción das sociedades, ao longo da historia, sobre o medio en que se desenvolven e organizan.
5. Identificar, localizar e comprender as características básicas da diversidade xeográfica do mundo, das grandes áreas xeoecómicas e os trazos físicos e humanos de Europa, España e Galicia.
6. Identificar e localizar no tempo e no espazo os procesos e acontecementos máis relevantes na historia do mundo, de Europa, de España e de Galicia, identificando as súas causas e consecuencia, para adquirir unha perspectiva global da evolución da humanidade, e para conseguir ser capaces de elaborar unha interpretación dinámica desta que permita comprender a pluralidade de comunidades en que se distribúen os seres humanos e, de xeito particular, a propia.
7. Valorar a diversidade cultural -puntos de vista, formas de vida, códigos morais- manifestando actitudes de respecto e tolerancia por outras culturas e por opinións que non coinciden coas propias, sempre que non sexan atentatorias contra a dignidade humana, sen renunciar por iso a un xuízo crítico sobre elas.
8. Comprender e identificar as novas necesidades sociais que se produciron a partir da revolución industrial e a maneira en que inflúen na organización das paisaxes rurais e urbanas.
9. Coñecer os elementos técnicos básicos das manifestacións artísticas dentro da súa realidade socio - cultural, para aprender así a valorar o patrimonio natural, histórico, cultural e artístico, asumindo a responsabilidade que supón a súa conservación e apreciándoo como recurso para o enriquecemento individual e colectivo.

10. Comprender a singularidade do patrimonio natural, histórico, cultural e lingüístico galego, participando activamente na súa conservación e mellora.
11. Adquirir e empregar o vocabulario específico que ofrecen as ciencias sociais para que a súa incorporación ao vocabulario habitual aumente a precisión no uso da linguaxe e enriqueza a comunicación.
12. Obter, comprender e relacionar información verbal, escrita, gráfica, icónica, estatística e cartográfica procedente de fontes diversas, incluídas as que corresponden ao contorno físico e social, aos medios de comunicación e ás tecnoloxías da información. Aprender a tratala de xeito autónomo e crítico de acordo co fin perseguido, e comunicala aos demais de maneira organizada e intelixible.
13. Valorar a construción colectiva do coñecemento científico, recoñecendo o seu carácter provisional e comparalo co coñecemento social.
14. Realizar tarefas en grupo e participar en debates cunha actitude construtiva, crítica e tolerante, fundamentando adecuadamente as opinións e valorando o diálogo como unha vía necesaria para a solución dos problemas humanos e sociais.
15. Resolver problemas e levar cabo estudos e investigacións escolares aplicando os instrumentos conceptuais, as técnicas e os procedementos básicos da indagación característicos das ciencias sociais.
16. Coñecer o funcionamento das sociedades democráticas, apreciando os seus valores fundamentais e o feito de que os dereitos e liberdades humanas constitúen un logro irrenunciable da humanidade e unha condición necesaria para a paz. Denunciar, en consecuencia, actitudes e situacións discriminatorias e inxustas, amosándose solidario cos pobos, grupos sociais e persoas privados dos seus dereitos ou dos recursos económicos necesarios.
17. Procurar a comprensión da realidade social galega actual como unha realidade dinámica e cambiante que se constrúe continuamente en contacto con outras

sociedades e culturas. Asumir a necesidade de ordenación do territorio desde criterios sustentables, respectando o patrimonio natural e construído e recollendo, así mesmo, o panorama futuro que pode ofrecerse tras a análise destes presupostos.

Estes obxectivos, ao seren referidos aos catro cursos da etapa e debido a súa longa redacción, implican unha complexidade que esixen unha análise detallado dos mesmos, da que extraemos as seguintes conclusións:

1. Están formulados en relación a distintos tipos de capacidades:

- Coñecementos: veñen definidos por *coñecer, comprender* ou *identificar* (obxectivos 2, 3 ou 5).
- Destrezas: veñen definidos por *obter, comprender, relacionar, resolver* (obxectivos 11 ou 13).
- Actitudes: veñen definidos por *promover sentimento, valorar, participar* (obxectivos 1, ou 12).

Ademáis un só obxectivo pode incluír varios tipos de capacidades, como indican algunhas formulacións: *identificar, localizar e analizar* (obxectivos 2 e 3), ou *coñecer e valorar* (obxectivos 8 e 16).

2. Maioritariamente son de carácter interdisciplinar, partindo sempre dunha realidade poliédrica que conecta política, sociedade, medio ambiente, cultura, xeografía, etc.

3. Perseguen tanto finalidades para o individuo como tal e para o individuo en canto forma parte dun grupo e traballa en grupo (obxectivo 13).

4. Polas posibilidades pedagóxicas e o grado de madurez intelectual do alumnado priorizamos, sen que isto implique exclusión dos outros, os obxectivos referidos ás capacidades cognitivas de coñecemento e de destrezas.

Por último, estes obxectivos contribuirán a acadar os catorce obxectivos xerais da ESO

que se recolleron na primeira parte do documento do modo que se recolle na gráfica seguinte:

-	a	b	c	d	e	f	g	h	i	l	m	n	ñ	o
1	X									X			X	X
2			X	X										
3											X			
4	X													
5														
6	X													
7	X		X	X										
8														
9										X		X		
10													X	X
11								X						
12		X					X							
13						X								
14		X					X							
15					X		X							
16	X													
17													X	

3. CONCRECIÓN CURRICULAR DA MATERIA

Indícase a continuación a concreción curricular da materia. Pártese da concreción de cada estándar de aprendizaxe avaliable, indícase a súa temporalización, o grao mínimo de consecución para superar a materia e os procedementos e instrumentos de avaliación a empregar.

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
B 1.1.	XHB1.1.1-Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa de España e de Galicia, utilizando datos de coordenadas xeográficas.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CD
B 1.2.	XHB1.2.1-Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español e galego.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CMCT, CD, CCL
B 1.3.	XHB1.3.1-Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo español.	50%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CD
B 1.3.	XHB1.3.2-Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CD, CCL
B 1.4.	XHB1.4.1-Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo galego.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CD
B 1.4.	XHB1.4.2-Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de Galicia.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CD, CCL
B 1.5.	XHB1.5.1-Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de España.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas	CAA, CMCT, CD, CCL

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
				INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	
B 1.5	XHB1.5.2-Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando gráficos e imaxes.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba de interpretación de datos	CAA, CMCT, CD
B 1.5	XHB1.5.3-Localiza nun mapa os espazos bioclimáticos de Galicia.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CD
B 1.6.	XHB1.6.1-Distingue e localiza nun mapa as paisaxes de España e de Galicia.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CD
B 1.7.	XHB1.7.1-Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais en España e en Galicia, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.	40%	2	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CAA, CMCT, CD, CCL
B 2.1.	XHB2.1.1-Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas.	50%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CAA, CMCT, CSC, CD
B 2.1	XHB2.1.2-Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento.	50%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CAA, CMCT, CSC, CD
B 2.2.	XHB2.2.1-Explica as características da poboación europea.	30%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CAA, CCL, CSC, CD
B 2.2.	XHB2.2.2-Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.	30%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba de interpretación de datos	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.3.	XHB2.3.1-Explica a pirámide de poboación de España e das súas	40%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas	CAA, CMCT,

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	comunidades autónomas.			INSTRUMENTO: Proba de interpretación de datos	CSC, CD, CCL
B 2.3.	XHB2.3.2-Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España.	30%	3	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.4.	XHB2.4.1-Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.	40%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.5.	XHB2.5.1-Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.	40%	3	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.5.-	XHB2.5.2-Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.	40%	3	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.6.-	XHB2.6.1-Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.	30%	3	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.6.-	XHB2.6.2-Distingue os tipos de cidades do noso continente.	30%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.7.-	XHB2.7.1-Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.	30%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba de interpretación de datos	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.8.-	XHB2.8.1-Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica	50%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas	CAA, CMCT,

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	a situación actual dalgúns deles.			INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos	CSC, CD, CCL
B 2.8.-	XHB2.8.2-Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflectan información económica e demográfica de países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos.	40%	2 e 3	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CAA, CMCT, CCL, CD
B 2.9.-	XHB2.9.1-Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.	40%	2 e 3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva-	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 2.10.-	XHB2.10.1-Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.	40%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CMCT, CSC, CD, CCL
B 3.1.	XHB3.1.1-Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado.	30%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CCEC
B 3.2.	XHB3.2.1-Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.	30%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CAA
B 3.2.	XHB3.2.2-Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.	40%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CAA
B 3.3.	XHB3.3.1-Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.	30%	1	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CSC, CMCT
B 3.3.	XHB3.3.2-Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas	50%	1	PROCEDEMENTO: Observación sistemática	CSC, CMCT

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	históricos.			INSTRUMENTO: Rúbrica	
B 3.4.	XHB3.4.1-Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.	40%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CMCT-
B 3.5.	XHB3.5.1-Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.	40%	1 e 2	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CCL
B 3.6.	XHB3.6.1-Utiliza as fontes históricas e entende os límites do que se pode escribir sobre o pasado	30%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CAA
B 3.7.	XHB3.7.1-Compara as formas de vida (en diversos aspectos) do Imperio Romano coas dos reinos xermánicos	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CSC, CAA
B 3.8.	XHB3.8.1-Characteriza a sociedade feudal e as relacións entre señores e campesiños.	50%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC
B 3.9.	XHB3.9.1-Comprende as orixes do Islam e o seu alcance posterior.	30%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CCEC
B 3.9.	XHB3.9.2-Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.	30%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CCEC, CMCT, CCL

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
B 3.10.	XHB3.10.1-Interpreta mapas que describen os procesos de conquista e repoboación cristiás na Península Ibérica.	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba de interpretación de datos	CSC, CAA
B 3.10.	XHB3.10.2-Explica a importancia do Camiño de Santiago.	50%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CSC, CCEC, CCL
B 3.11.	XHB3.11.1-Comprende o impacto dunha crise demográfica e económica nas sociedades medievais europeas.	40%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC
B 3.12.	XHB3.12.1-Describe características da arte románica, gótica e islámica.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CCEC, CCL

4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA

De acordo co establecido pola Orde do 20 de xuño de 2019, que aproba o calendario escolar, o presente curso comprenderá un mínimo de 173 días lectivos.

Respecto á programación de todas as materias, realizouse unha temporalización estruturada de acordo coas tres avaliacións previstas no PEC: mediados de decembro, finais de marzo e mediados de xuño.

Tendo en conta que esta materia, de xeito ordinario, ten unha carga horaria semanal de 3 sesións de 50 minutos, e que se disporán dunhas 98 sesións (descontando xa os días correspondentes as vacacións e os días non lectivos), o reparto de unidades será o seguinte:

Nº	UD	TEMPORALIZACIÓN	AVALIACIÓN
0	Avaliación inicial e revisión de contidos: Antiga Roma	5 sesións	1ª Avaliación (34 sesións)
1	Pobos bárbaros e a orixe do feudalismo	9 sesións	
2	A Europa Feudal. A Península Ibérica na Idade Media	11 sesións	
3	Renovación e crise do mundo medieval. O reino de Galicia	9 sesións	2ª Avaliación (33 sesións)
4	A arte medieval	12 sesións	
5	O relevo de España e Galicia	10 sesións	
6	Os espazos bioclimáticos de España e Galicia	11 sesións	3ª Avaliación (31 sesións)
7	A poboación do mundo	8 sesións	
8	Movementos migratorios	8 sesións	
9	Cidades e urbanismo	8 sesións	
10	Urbanización en España e Galicia	7 sesións	

Ademais, das sesións marcadas contéplanse sesións dedicadas á presentación da materia, avaliacións iniciais, realización de probas escritas, probas de recuperación, imprevistos, etc.

5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA

Un dos aspectos que mellor definen a un docente non é a calidade de coñecementos que atesoura, senón a súa capacidade para empregar a metodoloxía de aprendizaxe máis axeitada para cada circunstancia do proceso educativo, atendendo ás necesidades específicas do grupo, da etapa e de cada alumno de xeito individual. A metodoloxía é o conxunto de recursos didácticos, estratexias e tácticas, actividades, a forma de comunicar e os procedementos e accións que o docente desenvolve de xeito reflexivo para guiar aos seus alumnos no proceso de ensinanza e aprendizaxe e para acadar a consecución dos obxectivos propostos. Os principios metodolóxicos en materia de educación recóllense na seguinte lexislación:

- Artigo 6 da LOE-LOMCE.
- Artigo 2 do Real Decreto 1105/2014 de 26 de decembro.
- Artigo 11 do DECRETO 86/2015, de 25 de xuño, para Galicia.

Continuando co modelo da teoría do coñecemento constructivista que avanzamos no punto anterior, establecemos os seguintes principios nos que fundamentamos a **estratexia didáctica**:

- **Aprendizaxe significativa.** Empregando os coñecementos previos e a través da ensinanza por descubrimento e a ensinanza receptiva, favorécese a aprendizaxe baseada na comprensión e na adquisición de competencias. Por iso dótase ao alumnado dun papel activo na aula.
- **Garantizar a funcionalidade das aprendizaxes.** Os contidos favorecerán a adquisición de ferramentas que permitan, a súa vez, construír novas aprendizaxes atendendo ao principio de aprender a aprender.
- **Enfoque interdisciplinar.** Favorece un desenvolvemento completo e integral do alumno, atendendo á interdisciplinidade das ensinanzas, non soamente ás diferentes materias en si, senón tamén dentro das propias Ciencias Sociais.
- **Desenvolver capacidades procedimentais.** A práctica das aprendizaxes de maneira activa axuda a reforzar os aspectos prácticos do aprendido.

- **Favorecer o diálogo e o traballo en equipo.** Co fin de propiciar o desenvolvemento das habilidades sociais e afectivas dos alumnos.

Consideramos que neste nivel da educación obrigatoria é necesario priorizar as estratexias metodolóxicas de carácter motivador, que estimulen o interese dos alumnos polos temas tratados na área. Para iso, as Unidades Didácticas desenvolveranse por medio dunha metodoloxía esencialmente activa, limitándose ao máximo a exposición maxistral, que se tentará reducir á explicación dos conceptos máis confusos, buscando a participación constante dos alumnado na construción dos coñecementos.

As áreas impartidas facilitan tamén ao dar unha aplicación práctica aos temas, partindo no posible do seu contorno inmediato, da realidade que eles coñecen, e evitando que lles resulten afastados ou carentes de interese. Dentro do posible tentarase facer algunha saída para observar en directo algúns dos fenómenos estudados na aula: coñecer unha industria ou unha estrutura agraria, visita a un museo de arte contemporánea, etc.

Na aula alternaranse os traballos e actividades individuais cos desenvolvidos en pequeno e gran grupo, facilitando a comunicación entre os alumnos e a súa participación na clase. Potenciaranse as estratexias de busca e tratamento da información, tanto escrita (prensa, manuais, monografías, etc.) como oral ou visual (medios de comunicación, diapositivas, etc). Dentro de cada unidade comezase sempre por explorar os coñecementos previos sobre o tema: tormentas de ideas, preguntas na aula..., e a continuación daranse a coñecer os obxectivos, contidos, criterios de avaliación da unidade para que o alumnado saiba o que se pretende conseguir en cada momento.

Tentarase ademais atender a cada estudante de forma individualizada e flexibilizar o traballo adaptándose aos distintos ritmos e estilos de aprendizaxe dos rapaces e rapazas. Consideramos necesario permitirlle ao alumnado que afonden naqueles aspectos que lles resulten máis interesantes da materia, e que aporten en todo momento as súas opinións sobre o desenvolvemento dos contidos.

Como principios base subliñamos a motivación para captar o interese do alumnado; a prioridade da comprensión fronte á repetición mecánica; a conexión dos temas cos coñecementos previos, coa actualidade e coa experiencia propia; a reflexión persoal e crítica; a interrelación entre pasado e presente.

Podemos concluír que buscarase unha metodoloxía comunicativa, inclusiva e participativa, cun enfoque competencial que buscará o desenvolvemento de tarefas e actividades relacionadas coa resolución de problemas en contextos da vida real.

Sendo o obxectivo último o achegamento do alumnado ao feitos e procesos histórico-xeográficos, combinaranse metodoloxías integradoras acordes ao principio de aprendizaxe construtiva. Os contidos traballaranse gradualmente, priorizando nalgunhas ocasións actividades de tipo procedemental, especialmente no comezo do curso para asegurar unhas bases sólidas para o resto do tempo.

Por parte do profesorado:

- Explicación oral significativa, apoiándose no libro de texto, en presentacións audiovisuais para unha mellor reconstrución conceptual histórica que serán aloxadas na aula virtual do centro educativo.
- Desenvolvemento temático de carácter acumulativo e progresivo. Cada nova unidade se sustenta no traballado anteriormente.
- Tratamento de fontes documentais que se consideren necesarias, sexan tomadas do libro de texto ou aportadas polo docente, a fin de fomentar os procedementos de indagación e comprensión.
- Fomento da participación, a reflexión e a confrontación de ideas.

Por parte do alumnado:

- Organización dos contidos por medio de esquemas, organigramas e mapas conceptuais.
- Realización de exercicios.

- Corrección na expresión cunha linguaxe específica da disciplina.
- Memorización comprensiva dentro dun proceso continuo de construción dos coñecementos.
- Elaboración de traballos a partir de fontes diversas (escritas, mapas, imaxes, audiovisuais, informáticas...).

6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS

O Departamento de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia do CPI Cernadas de Castro conta con numerosos recursos didácticos: bibliografía, filmografía, colección de diapositivas, mapas, etc.

Este Departamento ten asignado o uso dun ordenador portátil que se utiliza para utilizar nas aulas que non están dotadas con equipamento informático. Solicitarase a aula de informática sempre que sexa posible, especialmente para as materias de Economía e en Xeografía e Historia. Dende finais do curso 2015/2016 todas as aulas contan cun equipamento informático conectado á rede, facilitando o uso das TIC como recurso esencial.

Dado a grande variedade de recursos didácticos posibles, tentarase diversificar o seu uso, combinando os libros de textos como recurso de consulta e recompilación de documentos, cun gran número de recursos audiovisuais, sempre que as condicións técnicas o permitan.

As TIC resultan especialmente motivadoras e o uso da internet é unha fonte de información e recurso didáctico con moito potencial nestas áreas.

Ademais dos recursos do departamento, o centro ten dispoñible unha cámara de vídeo e unha cámara de fotos, que poderán ser utilizados para diversas actividades.

Na materia de Xeografía e Historia de 2º ESO, non será obrigatorio o libro de texto, tal e como se decidiu ao finalizar o curso pasado. Por isto non se trata do único recurso a

utilizar, empregándose moitos outros aos que se fixo referencia anteriormente. No departamento contamos con exemplares de libros de texto de distintas editoriais. De xeito xeral, o profesorado da materia elaborará material propio e adaptado ao alumnado e ao contexto.

Outro aspecto fundamental é o propio caderno do alumno, que deberá cumprir coas normas básicas de presentación e que será o referente do traballo realizado na aula polo alumnado. Na presentación de traballos e proxectos o profesorado indicará unhas directrices de presentación que se deben cumprir.

7. PROCEDIMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA

Resulta fundamental ter presente que a finalidade da avaliación ten que ser formativa, pois trátase de detectar en cada intre como se adaptan os alumnos e alumnas individualmente ao proceso de ensinanza-aprendizaxe previsto e corrixir de forma inmediata os erros do mesmo. No procedemento de avaliación desta materia, respectaranse os distintos momentos e funcións naturais da avaliación: inicial, formativa e sumativa.

7.1. Avaliación inicial

Ten importancia crucial a **avaliación inicial** coa que valorar os coñecementos previos e os esquemas mentais do alumnado e realizarse ao comezo de curso e de cada unidade didáctica ou tema novo. Un instrumento apropiado para esta avaliación pode ser unha proba inicial escrita ou preguntas orais como tormenta de ideas, que nos oriente cara ao establecemento das estratexias de aprendizaxe e a realización das actividades máis axeitadas, para a total e correcta consecución dos obxectivos previstos, así como destinadas a enlazar o xa aprendido co que se vai a aprender.

Dende este Departamento óptase por un procedemento de avaliación o máis transparente posible de cara ao alumnado e ás familias, polo que en todo momento se informará tanto dos instrumentos como dos criterios de avaliación e cualificación.

Consideramos que se o alumnado coñece cales son os obxectivos de aprendizaxe e como se van avaliar, será máis doado que os acade.

7.2. Criterios de avaliación.

Os criterios de avaliación seguen estritamente o currículo vixente na nosa comunidade autónoma (Decreto 86/2015). Estes criterios son concretados en indicadores de avaliación para cada unidade didáctica, de tal xeito que nos permiten a súa relación directa coas competencias que se traballan con cada un deles.

B1.1. Localizar espazos xeográficos e lugares nun mapa ou nunha imaxe de satélite, utilizando datos de coordenadas xeográficas.

B1.2. Ter unha visión global do medio físico de España e de Galicia, e das súas características xerais.

B1.3. Situar no mapa de España as unidades e os elementos principais do relevo peninsular, así como os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos.

B1.4. Situar no mapa de Galicia as unidades e os elementos principais do relevo, así como os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos.

B1.5. Coñecer e describir os grandes conxuntos bioclimáticos que conforman o espazo xeográfico español e galego.

B1.6. Coñecer os principais espazos naturais de España e de Galicia.

B1.7. Coñecer, describir e valorar a acción do ser humano sobre o ambiente español e galego, e as súas consecuencias.

B2.1. Comentar a información en mapas do mundo sobre a densidade de poboación e as migracións.

B2.2. Analizar a poboación europea no relativo á súa distribución, evolución e dinámica, e ás súas migracións e políticas de poboación.

B2.3. Analizar as características da poboación española, a súa distribución, dinámica e

evolución, e os movementos migratorios.

B2.4. Analiza as características da poboación de Galicia, a súa distribución, dinámica e evolución, e os movementos migratorios

B2.5. Sinalar nun mapamundi as grandes áreas urbanas, e identificar e comentar o papel das cidades mundiais como dinamizadoras da economía das súas rexións.

B2.6. Comprender o proceso de urbanización, os seus proles e os seus contras en Europa.

B2.7. Recoñecer as características das cidades españolas e galegas, e as formas de ocupación do espazo urbano.

B2.8. Coñecer os principais espazos naturais protexidos a nivel peninsular e insular.

B2.9. Identificar as principais paisaxes humanizadas españolas e galegas, e identificalas por comunidades autónomas.

B2.10. Coñecer e analizar os problemas e os retos ambientais que afronta España, a súa orixe e as posibles vías para afrontar estes problemas.

B3.1. Recoñecer que o pasado non está "morto e enterrado", senón que determina o presente e os posibles futuros e espazos, ou inflúe neles.

B3.2. Identificar, nomear e clasificar fontes históricas, e explicar diferenzas entre interpretacións de fontes diversas.

B3.3. Explicar as características de cada tempo histórico e certos acontecementos que determinaron cambios fundamentais no rumbo da historia, diferenciando períodos que facilitan o seu estudo e a súa interpretación.

B3.4. Entender que os acontecementos e os procesos ocorren ao longo do tempo e á vez no tempo (diacronía e sincronía).

B3.5. Utilizar o vocabulario histórico e artístico con precisión, inseríndoo no contexto adecuado.

B3.6. Caracterizar a alta Idade Media en Europa e recoñecer a dificultade da falta de fontes históricas neste período.

B3.7. Describir a nova situación económica, social e política dos reinos xermánicos.

B3.8. Explicar a organización feudal e as súas consecuencias.

B3.9. Analizar a evolución dos reinos cristiáns e musulmáns, nos seus aspectos socioeconómicos, políticos e culturais.

B3.10. Entender o proceso das conquistas e a repoboación dos reinos cristiáns na Península Ibérica e as súas relacións con Al-Andalus.

B3.11. Entender o concepto de crise e as súas consecuencias económicas e sociais.

B3.12. Comprender as características e as funcións da arte na Idade Media.

7.3. Os instrumentos de avaliación

Os instrumentos de avaliación a utilizar nas distintas materias serán variados para atender aos distintos estilos e ritmos de aprendizaxe do alumnado, entre os que destacamos os seguintes:

- Probas de avaliación inicial para detectar o punto de partida de cada un dos alumnos, e as súas posibles carencias e necesidades (véxase apartado específico).
- Observación diaria na aula e libro de rexistro: realización ou non dos traballos, esforzo individual, participación nas tarefas en grupo, etc
- Análise dos traballos individuais, normalmente de carácter escrito (comentarios de textos, elaboración e comentarios de gráficas, proxecto emprendedor, traballos monográficos, etc.)
- Traballos en grupo, preferentemente en formato audiovisual, para ser expostos na aula que poderán ser avaliados con listaxes de control.

- Rúbricas como elemento primordial para coñecer o grao de desempeño dunha competencia.
- Probas escritas de carácter sumativo, normalmente ao rematar cada unidade, ou de cada dúas con conceptos dificilmente avaliábles por outras vías.

O profesorado levará rexistro das evidencias da aprendizaxe do alumnado.

7.4. Procedemento de cualificación e promoción

PUNTUACIÓN	
Serán numéricas, arredondada á unidade máis próxima e, en caso de equidistancia, á superior. As probas escritas puntuaranse numericamente do 0 ao 10, sendo o aprobado o 5. As rúbricas establecerán 4 columnas de nivel de desempeño, sendo o nivel C o mínimo para superar.	
BAREMACIÓN PARA AS CUALIFICACIÓNS	
NOTA DE AVALIACIÓN	A cualificación resultará da media de todas as unidades impartidas. A ponderación dos instrumentos de avaliación será a que segue: -Probas de adquisición de contidos (exames escritos, traballos individuais ou en grupo, traballos de investigación, tarefas entregadas, etc.): 60% -Traballos de aula: 40%
	Para ter superada a avaliación o alumnado deberá ter superados os mínimos esixidos referidos a cada estándar (ver apartado 5)
NOTA FINAL EN CONVOCATORIA ORDINARIA	A media aritmética das cualificacións das tres avaliacións superadas.
NOTA FINAL EN CONVOCATORIA EXTRAORDINARIA	A cualificación obtida na proba escrita de setembro.
ESPECIFICACIÓNS	
Todas as probas e actividades propostas terán especificada a puntuación que corresponda e que determinará en cada momento o profesorado grazas aos distintos instrumentos de avaliación.	
Non se repetirán actividades e probas nos casos de non asistencia, agás en circunstancias excepcionais como enfermidade debidamente xustificada. As actividades e probas non realizadas poderán facerse na recuperación para tal efecto.	
Calquera proba na que se teña copiado terá como consecuencia inmediata a anulación de dita proba, polo que deberase realizar a recuperación de toda a avaliación. De tratarse dunha proba de recuperación, o exame queda suspenso e pendente para as probas de suficiencia, de copiar nestas probas quedará pendente para setembro e de copiar nesta convocatoria, a materia queda suspensa para o vindeiro curso.	
Os exames e/ou probas escritas poderán ir seguidas da correspondente contrastación oral sempre que o profesor o considere oportuno, por exemplo se hai sospeita de que un alumno teña copiado. Esta proba oral se realizará nun prazo non superior aos catro días despois da dita proba escrita.	
ASISTENCIA E COMPORTAMENTO	
No caso de faltas de orde graves, impuntualidade, carencia reiterada do material preciso, comunicárase ao equipo directivo para levar a cabo as medidas oportunas recollidas no proxecto educativo do centro.	

7.5. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.

QUE AVALIAR?	O cumprimento da temporalización Logro dos obxectivos Cumprimento dos acordos Dificultades atopadas Necesidades atopadas Resultados de aprendizaxe acadados Idoneidade dos recursos empregados Eficacia das actividades de reforzo e recuperación
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes (Adxúntase táboa de autoavaliación).
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS A TOMAR	No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

7.6. Procedemento para avaliar a programación

QUE AVALIAR?	A adecuación da temporalización Consecución dos obxectivos Dificultades atopadas para a posta en práctica da programación Idoneidade dos recursos propostos Necesidades e propostas de mellora
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes. Avaliación grupal do departamento: posta en común e procura de solucións Enquisa da práctica do centro polo alumnado a final de curso
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS A TOMAR	No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

8. PLAN DE TRABAJO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE

O alumnado con materias pendentes, combinará a realización de traballos prácticos ao longo do curso que se recollerán periodicamente por trimestre, e un único exame final.

8.1. Instrumentos de avaliación.

A xefatura de departamento, será o encargado de supervisar as distintas actividades de avaliación encamiñadas á superación das materias pendentes.

Ditas actividades de avaliación consistirán na realización dunha serie de actividades e tarefas entregadas a/o alumno/a en cada trimestre, e que este/a deberá entregar antes da data fixada polo profesor como límite. Ou deberán realizar unha proba escrita no mes de maio.

Periodicamente, o profesorado prestará apoio e atenderá ás dificultades e resolverá as dúbidas que o alumnado poida presentar con respecto aos exercicios propostos.

8.2. Criterios de avaliación e cualificación

Criterios de avaliación e cualificación -para superar as materias pendentes pola avaliación continua. Os criterios de avaliación, os contidos e as competencias a desenvolver serán os que se especifican como mínimos esixibles en cada un dos cursos da secundaria.

A entrega correcta e dentro dos prazos previstos dos traballos encomendados aos alumnos con materias pendentes suporá o aprobado, de non ser entregados correctamente poderá presentarse á proba escrita.

En caso de avaliación negativa no mes de maio, poderán presentarse a un exame de avaliación extraordinaria en setembro.

9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE

Neste nivel educativo é máis frecuente que nos cursos de primaria a existencia de alumnado con moi diferentes necesidades educativas debido ás súas diversas capacidades, motivacións, estilos de aprendizaxe e intereses. Por iso é necesario ofrecer diferentes respostas dentro da aula, que se poden concretar nos seguintes aspectos:

No referido ós obxectivos didácticos, procuraremos un equilibrio entre os distintos tipos de capacidades a desenvolver, de forma que o alumnado atope diferentes vías para alcanzar os mesmos obxectivos.

- Capacidades cognitivas: obxectivos referidos a identificar, recoñecer, etc.
- Capacidades afectivas: obxectivos referidos á valoración e aprecio do patrimonio.
- Capacidades de inserción social: obxectivos orientados á valoración das repercusións de diversos feitos, á mellora do contorno social, etc.
- Capacidades de relación interpersonal: realización de tarefas en grupo, participación en debates.
- Ademais disto priorizaranse as capacidades transversais, polo que o alumnado que non consiga algún obxectivo da etapa a través da área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, pode facelo a través das outras áreas.

No referido os contidos tentarase:

- Fixar prioridades, é dicir, distinguir entre os contidos substanciais, que resultan básicos e clave, e outras contidos accidentais que poden ser complementarios dos anteriores.
- Establecer un equilibrio entre os distintos tipos de contidos (conceptos, procedementos e actitudes), tal e como se fixo cos distintos tipos de capacidades nos obxectivos didácticos.

Hai unha serie de medidas de aula que favorecen o desenvolvemento da diversidade e que en parte sinalamos no apartado de metodoloxía:

- Uso de metodoloxías diversas, combinando os métodos de exposición e indagación.
- Actividades diferenciadas para acadar un grao ou outro de afondamento nos obxectivos. O alumnado que desexe ampliar coñecemento poderá realizar actividades aportadas polo profesorado.
- Materiais heteroxéneos, combinando o libro de texto ou as monografías específicas con medios audiovisuais que contribúan a reforzar a motivación ou a aportar tarefas específicas a alumnos con dificultades de aprendizaxe.
- Agrupamentos flexibles, de forma que o alumnado poidan ser cambiados de lugar en función das necesidades da clase, sobre todo para o traballo en pequeno e gran grupo.
- Utilización de ritmos distintos, acordes coas capacidades e posibilidades dos alumnos e alumnas.

No tocante aos recursos didácticos utilizados, aquelas persoas con algunha discapacidade temporal ou permanente, recibirán unha atención personalizada co apoio de institucións externas e o departamento de Orientación, buscando en todo momento o principio de accesibilidade universal.

Teranse ademais en conta as pautas de actuación marcadas polo Departamento para todos aqueles casos que así o precisen (atención a alumnado con TDAH).

Na avaliación procurarase:

- Diseñar distintos niveis de complexidade, diferenciando graos de dificultade: que recoñeza e identifique, que analice e valore, que analice e valore criticamente a información. Tentarase que cada alumno alcance os tres niveis, pero o grao de abstracción e dificultade de cada un permitirá diversificar os resultados do alumnado.

- Partindo das **avaliacións iniciais** ao principio de curso e en cada unidade, considerarase a necesidade de utilizar reforzos ou exercicios complementarios.
- Utilizaranse estratexias e instrumentos de avaliación variados, como expoñemos no apartado de avaliación, para contribuír á atención á diversidade.

Finalmente, para aqueles alumnos/as que non consigan acadar os obxectivos mínimos a través de todas estas medidas ordinarias de aula, recorrerase a:

- **Reforzos educativos**, consistentes nun tratamento personalizado da materia coa realización de exercicios específicos. O alumnado que precise dun reforzo haberán de alcanzar, en calquera caso, os obxectivos mínimos da materia para obter unha avaliación positiva.
- **Adaptacións curriculares individualizadas**, realizadas en colaboración co Departamento de Orientación e que poderán incidir tanto nos contidos como na metodoloxía e mesmo nos obxectivos, con probas deseñadas particularmente para os alumnos e alumnas que o necesiten.

10. TRANSVERSALIDADEE EDUCACIÓN EN VALORES

Os elementos transversais están presente en todos os elementos desta materia. A continuación, resumimos os temas de maior importancia que perseguen unha actitude responsable e comprometida do alumnado no seo da sociedade e que serán promovidos na materia obxecto desta programación:

- A comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as tecnoloxías da información e comunicación.
- O emprendemento e a autonomía persoal. Fomentaranse as medidas para que o alumnado en actividades que lle permitan afianzar o espírito emprendedor e a iniciativa empresarial a partir de aptitudes como a cratividade, a autonomía, a iniciativa, o traballo en equipo, a confianza nun mesmo e o sentido crítico.

- A educación cívica e constitucional.

- Desenvolvemento da igualdade efectiva entre homes e mulleres, a prevención da violencia de xénero ou contra persoas con discapacidade; así como os valores inherentes ao principio de igualdade de trato e non discriminación por calquera condición ou circunstancia persoal ou social. Promoverase a aprendizaxe da prevención e resolución pacífica de conflitos en todos os ámbitos da vida persoal, familiar e social, así como dos valores que sustentan a liberdade, a xustiza, a igualdade, o pluralismo político, a paz, a democracia, o respecto aos dereitos humanos, o respecto por igual aos homes e ás mulleres, e ás persoas con discapacidade, e o rexeitamento da violencia terrorista, a pluralidade, o respecto ao Estado de dereito, o respecto e a consideración das vítimas do terrorismo, e a prevención do terrorismo e de calquera tipo de violencia.

Esta programación contempla a prevención da violencia de xénero, da violencia contra as persoas con discapacidade, da violencia terrorista e de calquera forma de violencia, racismo ou xenofobia, incluído o estudo do Holocausto xudeu como feito histórico.

Evitaranse os comportamentos e os contidos sexistas e os estereotipos que supoñan discriminación por razón da orientación sexual ou da identidade de xénero, favorecendo a visibilidade da realidade homosexual, bisexual, transexual, transxénero e intersexual.

Con respecto á seguridade viaria. Promoveranse accións para a mellora da convivencia e a prevención dos accidentes de tráfico, coa finalidade de que o alumnado coñeza os seus dereitos e deberes como usuarios/as das vías, en calidade de peóns, viaxeiros/as e condutores/as de bicicletas ou vehículos a motor, respecten as normas e os sinais, e se favoreza a convivencia, a tolerancia, a prudencia, o autocontrol, o diálogo e a empatía con actuacións adecuadas tendentes a evitar os accidentes de tráfico e as súas secuelas.

11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA

Dende este departamento e as áreas impartidas contribúese ao plan de convivencia participando en todas as accións propostas. Para iso, levaranse a cabo en todas as materias pola súa propia natureza promovendo a educación nunha convivencia democrática, o respecto á liberdade de concienciae convicción relixiosa, o respecto ás normas de convivencia do centro, o fomento dun clima positivo de convivencia, mantemento dun comportamento adecuado tanto centro como fóra da aula.

As actividades serán tanto diarias como aquelas ofertadas polo centro, por exemplo, conmemoracións ou participación en programas que favorezan a convivencia dos membros da comunidade escolar.

12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC

As TIC resultan imprescindibles na área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, porque aumentan as posibilidades de comunicación, axilizan os intercambios e mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos.

Algúns dos usos das TIC que temos previsto facer son os seguintes:

- Busca de información en diferentes páxinas web, que serán aportadas polo profesorado (nunca deixando ao criterio do alumnado a busca libre na rede) para completar traballos de Historia ou Xeografía. Así por exemplo, no 1º ciclo farán traballos sobre a situación da muller no mundo, a inmigración, os dereitos humanos.. Estas buscas de información formarán parte sempre de traballos perfectamente estruturados, para facilitarlle ao alumnado as labores de selección e organización dos datos.
- Será fundamental o uso de ferramentas como Google Maps e Google Earth, non soamente nas materias con contido xeográfico, senón tamén ao abordar contidos de Historia e Arte.

- Potenciarase o uso de páxinas oficiais como INE, IGE ou Instituto de Estudos do Territorio.
- Utilización de programas informáticos como Power Point para facer exposicións na clase, tanto por parte do profesorado como do alumnado. En todos os niveis, e en concreto en 3º de ESO, podería utilizarse por parte do profesorado a presentación do Proxecto Terra.
- Utilización de ferramentas de autor de elaboración propias ou alleas, respectando e promovendo o respecto á propiedade intelectual. En concreto, na materia da serán moi utilizados este tipo de recursos, dado que non está estipulado o uso dun libro de texto en concreto. Para un mellor desenvolvemento da sección, o profesor encargado das dúas materias, elaborará material propio e adaptado á realidade do alumnado deste centro.

13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA

Dende este Departamento de CCSS, Xeografía e Historia desexamos, dende as nosas materias, introducir elementos que promovan a adquisición das competencias no ámbito da lectura (véxase destreza lectora e escritora). Para iso, é preciso programar e deixar explícitas as actividades que pretendemos levar a cabo en relación co plan lector do centro.

As materias obxecto desta programación contribúen a desenvolver o dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos, cada vez máis complexos, e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Nese sentido, consideramos que a formación de lectores capacitados debe comezar por un achegamento aos textos máis sinxelos e cunha linguaxe adaptada aos alumnos e alumnas. No caso das Ciencias Sociais, posúen un léxico complexo e moitas veces novidoso, que será conveniente presentar de forma gradual. Así, os estudantes dos cursos inferiores traballarán de forma máis habitual con textos adaptados, procedentes dos libros do seu nivel, para ir despois atopando esa linguaxe específica en textos

xornalísticos ou monografías especializadas. Dende primeiro curso, facilitarase tamén a lectura de gráficos e táboas, que irán gañando en complexidade nos dous últimos anos.

Na materia de Ciencias Sociais , Xeografía e Historia de 2º de ESO,adícanse varias sesións ao mes ao comentario de textos. O alumnado achegarase á técnica do comentario, dende o fácil ao difícil ao longo do curso, que parte dunha lectura detida e comprensiva dun texto histórico para chegar a analizar e comentar, utilizando a metodoloxía propia da historia, fontes primarias e secundarias axeitadas ao seu nivel.

Ademais destas actividades habituais, propoñemos outras actividades que axuden ao alumnado a ler e interpretar os textos e redactar e expresarse de maneira correcta.

14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES

En relación ás actividades complementarias, este Departamento participará en todas aquelas que organice o centro de acordo co proxecto curricular e que se consideren de interese para as materias.

PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 3º ESO
curso 2019-2020

Profesor da materia: David Taboada Calvo

1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE

1.1. Enfoque competencial da materia.

Este Departamento didáctico parte do convicción de que os profundos e rápidos cambios que experimenta a nosa sociedade e o mundo do coñecemento e a tecnoloxía, esixen novos enfoques de aprendizaxe nos nosos centros educativos, tal e como amosan as últimas políticas educativas nacionais e supranacionais.

A Recomendación 2006/962/EC do Parlamento Europeo e do Consello, do 18 de decembro de 2006, sobre as competencias clave para a aprendizaxe permanente promovía xa hai unha década, a potenciación da aprendizaxe por competencias como complemento ao tradicional aprendizaxe por contidos. Ademais, na propia lexislación educativa do noso país, a Lei Orgánica 2/2006 de Educación modificada pola Lei Orgánica 8/2013 de Mellora da Calidade do Ensino, apostase tamén por este enfoque competencial.

O Decreto 86/2015, do 25 de xuño, polo que se establece o currículo da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia establece 7 competencias clave, e na Orde ECD/65/2015, de 21 de xaneiro, descríbense as distintas relacións entre as competencias, os contidos e os criterios de avaliación da educación primaria, a Educación Secundaria Obrigatoria e o Bacharelato, descritas no anexo I desta Orde. Ao longo da presente programación, e seguindo coa lexislación vixente en ESO, referirase ás seguintes competencias coas seguintes siglas:

COMPETENCIAS CLAVE (LOMCE)
Competencia en comunicación lingüística (CCL)
Competencia matemática e competencia en ciencias e tecnoloxía (CMCCT)
Competencia dixital (CD)
Competencias sociais e cívicas (CSC)
Competencia para aprender a aprender (CAA)
Competencia en sentido de iniciativa e espírito emprendedor (CSIEE)
Competencia en conciencia e expresión culturais (CCEC)

As competencias, competencias clave (terminoloxía adoptada pola Recomendación Europea que asume agora a LOMCE), deben ser concibidas como o conxunto de habilidades cognitivas, destrezas e actitudes que posibilitan a resolución dunha tarefa con eficacia: desempeño. Enténdense como un elemento básico para que os alumnos e alumnas que rematan o ensino obrigatorio logren a súa realización persoal, poidan exercer a cidadanía activa e se incorporen á vida adulta de xeito adecuado. Por tanto, o enfoque competencial ha de promover o desenvolvemento íntegro do alumnado.

Na concreción curricular proposta as competencias, en paralelo cos obxectivos educativos, son un referente, de tal modo que todas as materias contribúan á súa consecución, e conformen un núcleo organizador da etapa. Deste xeito, o currículo por competencias que defendemos configurará unha aprendizaxe integradora e orientada á aplicación dos coñecementos adquiridos.

O cambio curricular ao que asistimos implica novos enfoques que deben atender á integración real das competencias no currículo na aula, tanto no deseño e desenvolvemento da programación, na súa implementación, como na propia avaliación, tal e como facemos referencia neste documento. As concrecións curriculares das distintas materias das distintas materias colaboran a tal fin.

Na presente programación explíctase a contribución das materias ao logro e adquisición das competencias quedando reflectida en cada unha das unidades didácticas nas que se organizan as materias, establécese e concrétase a relación entre os criterios e indicadores de avaliación coas competencias que se traballan e avalían en cada unidade. Posteriormente elaboráronse os perfís de área e os perfís competenciais que nos permiten identificar as competencias que desenvolvemos en cada área ou materia e que facilitarán a avaliación.

É fundamental a proposta de tarefas e situacións de aprendizaxe significativas que impliquen a resolución de problemas mediante a aplicación do aprendido, para promover a unha aprendizaxe activa do estudante. O deseño desas actividades integradas permitirá ao alumnado avanzar cara a resultados de aprendizaxe en máis dunha competencia ao mesmo tempo. Velarase en todo momento por un tratamento equilibrado das distintas competencias clave na programación didáctica de cada unha

das materias, tal e como se describe nos apartados referidos a cada materia.

Na presente programación didáctica amósase un esqueleto das unidades didácticas sobre as que versarán as diferentes tarefas e situacións de aprendizaxe significativas propostas desenvolvidas na programación de aula de cada materia.

1.2. Perfil competencial da materia.

O aporte da materia de Xeografía e Historia ao desenvolvemento das competencias é moi relevante. Todas elas están presentes na programación, desenvolvemento e avaliación da materia. A continuación explícase a contribución da materia a cada unha das competencias e detallándose a aportación ao perfil competencial.

A **competencia para aprender a aprender (CAA)** supón iniciarse na aprendizaxe e continua dun xeito autónomo. Do que se trata é de ter ferramentas que faciliten a aprendizaxe e de atopar repostas que se correspondan cun coñecemento racional, asumindo que poden ser diversas e que é posible atopalas desde distintas perspectivas metodolóxicas. Para asumir esta competencia é preciso tamén coñecer o que se sabe e o que queda por aprender, orientando os procesos de aprendizaxe ata as nosas capacidades. Noutras palabras, trátase de coñecer as propias potencialidades e as propias carencias. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CAA son:

3º-XHB1.1.1. - Clasifica e distingue tipos de mapas e imaxes satélite.
3º-XHB1.1.2. - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa utilizando datos de coordenadas xeográficas.
3º-XHB1.1.3. - Coñece e interpreta os tipos mapas temáticos.
3º-XHB2.1.1. - Distingue nun mapa político a distribución territorial de España: comunidades autónomas, capitais, provincias e illas.
3º-XHB2.10.1. - Define os indicadores que miden os intercambios económicos dun país.
3º-XHB2.10.2. - Describe as características do comercio internacional na actualidade.
3º-XHB2.10.3. - Enumera as características dos bloques comerciais e as razóns polas

que se constitúen.
3º-XHB2.11.1. - Identifica os tipos de turismo e os seus efectos
3º-XHB2.11.2. - Valora a importancia do turismo na economía española e galega.
3º-XHB2.12.1. - Comparar as características do consumo interior de países como Brasil e Francia.
3º-XHB2.12.2. - Crea mapas conceptuais, usando recursos impresos e dixitais, para explicar o funcionamento do comercio, e sinala os organismos que agrupan as zonas comerciais.
3º-XHB2.12.3. - Describe o funcionamento dos intercambios a nivel internacional, utilizando mapas temáticos e gráficos nos que se reflictan as liñas de intercambio.
3º-XHB2.13.1. - Realiza un informe sobre as medidas para tratar de superar as situacións de pobreza.
3º-XHB2.13.2. - Sinala áreas de conflito bélico no mapamundi e relaciónas con factores económicos.
3º-XHB2.2.1. - Compara a poboación activa de cada sector en diversos países e analiza o grao de desenvolvemento que amosan estes datos.
3º-XHB2.3.1. - Diferencia os sectores económicos europeos.
3º-XHB2.4.1. - Diferencia aspectos concretos e a súa interrelación dentro dun sistema económico.
3º-XHB2.5.1. - Define o desenvolvemento sustentable e describe conceptos clave relacionados con el.
3º-XHB2.6.1. - Sitúa no mapa as principais zonas cerealeiros, como exemplo de recurso agrario no mundo, e as máis importantes masas forestais do mundo.
3º-XHB2.6.2. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras de minerais no mundo.
3º-XHB2.6.3. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras e consumidoras de enerxía no mundo.

3º-XHB2.6.4. - Identifica e nomea algunhas enerxías alternativas.
3º-XHB2.7.1. - Procura información sobre a sobreexplotación dos caladoiros de pesca, usando recursos impresos e dixitais.
3º-XHB2.8.1. - Localiza nun mapa os países máis industrializados do mundo, a través de lendas e símbolos adecuados.
3º-XHB2.9.1. - Traza sobre un mapamundi o itinerario que segue un produto agrario e outro gandeiro desde a súa colleita ata o seu consumo en zonas afastadas, e extrae conclusións.
3º-XHB3.1.1. - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado
3º-XHB3.10.1. - Distingue as características de réximes monárquicos autoritarios, parlamentarios e absolutos.
3º-XHB3.11.1. - Comprende os conceptos de cambio e continuidade en relación co reinado dos Reis Católicos.
3º-XHB3.12.1. - Explica as causas que conduciron á descuberta de América para Europa, a súa conquista e a súa colonización.
3º-XHB3.12.3. - Sopesa interpretacións conflitivas sobre a conquista e a colonización de América.
3º-XHB3.13.1 - Analiza as relacións entre os reinos europeos que conducen a guerras como a dos "Trinta Anos".
3º-XHB3.2.1. - Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.
3º-XHB3.2.2. - Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.
3º-XHB3.6.1. - Distingue modos de periodización histórica (Idade Moderna, Renacemento, Barroco, Absolutismo, etc.).
3º-XHB3.7.1. - Identifica trazos do Renacemento e do Humanismo na historia europea, a partir de fontes históricas de diversos tipos.
3º-XHB3.9.1. - Analiza obras, ou fragmentos delas, dalgúns autores desta época no seu

contexto.

No mundo actual é innegable a importancia que ten a **competencia dixital (CD)** para a comprensión dos fenómenos sociais e históricos. Poder contar con certas habilidades para buscar, obter, procesar e comunicar a información e transformala en coñecemento. As TIC resultan imprescindibles na sociedade da información en que vivimos, aumentan as posibilidades de comunicación e axilizan os intercambios, mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos, que son precisamente os que interesa coñecer desde esta área. En todo caso, debe insistirse en que a información é preciso saber utilizala, xa que por si mesma non produce unha forma axeitada de coñecemento. Por iso, é necesario comprendela e integrala nos esquemas previos de coñecemento e, así mesmo, capacitarse para a transmisión desta información do xeito máis eficaz posible. Na materia de Xeografía e Historia a información aparece en diferentes formatos que o alumnado deberá ir coñecendo e utilizando cada vez en maior medida ó longo da etapa. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CD son:

3º-XHB1.1.1. - Clasifica e distingue tipos de mapas e imaxes satélite.

3º-XHB1.1.2. - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa utilizando datos de coordenadas xeográficas.

3º-XHB1.1.3. - Coñece e interpreta os tipos mapas temáticos.

3º-XHB2.1.1. - Distingue nun mapa político a distribución territorial de España: comunidades autónomas, capitais, provincias e illas.

3º-XHB2.10.1. - Define os indicadores que miden os intercambios económicos dun país.

3º-XHB2.11.1. - Identifica os tipos de turismo e os seus efectos

3º-XHB2.11.2. - Valora a importancia do turismo na economía española e galega.

3º-XHB2.12.1. - Comparar as características do consumo interior de países como Brasil e Francia.

3º-XHB2.12.2. - Crea mapas conceptuais, usando recursos impresos e dixitais, para explicar o funcionamento do comercio, e sinala os organismos que agrupan as zonas comerciais.
3º-XHB2.12.3. - Describe o funcionamento dos intercambios a nivel internacional, utilizando mapas temáticos e gráficos nos que se reflectan as liñas de intercambio.
3º-XHB2.2.1. - Compara a poboación activa de cada sector en diversos países e analiza o grao de desenvolvemento que amosan estes datos.
3º-XHB2.5.1. - Define o desenvolvemento sustentable e describe conceptos clave relacionados con el.
3º-XHB2.6.1. - Sitúa no mapa as principais zonas cerealeiros, como exemplo de recurso agrario no mundo, e as máis importantes masas forestais do mundo.
3º-XHB2.6.2. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras de minerais no mundo.
3º-XHB2.6.3. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras e consumidoras de enerxía no mundo.
3º-XHB2.7.1. - Procura información sobre a sobreexplotación dos caladoiros de pesca, usando recursos impresos e dixitais.
3º-XHB2.9.1. - Traza sobre un mapamundi o itinerario que segue un produto agrario e outro gandeiro desde a súa colleita ata o seu consumo en zonas afastadas, e extrae conclusións.

Na medida en que a linguaxe é un vehículo imprescindible de comunicación no proceso de ensinanza aprendizaxe, a **competencia en comunicación lingüística (CCL)** resulta imprescindible. A lingua é o principal instrumento para organizar o pensamento, para aprender e para explicar. Co discurso é posible describir, narrar, disertar e argumentar, e así mesmo, adquirir un vocabulario preciso e específico da Xeografía e Historia que deberá asumir o alumnado, como tamén a capacidade para utilizalo e xeneralizalo correctamente. Esta competencia implica o dominio das habilidades de ler e escribir

diferentes tipos de textos cada vez máis complexos e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Trátase de expoñer clara e sistematicamente as ideas, argumentando con rigor e precisión. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CCL son:

3º-XHB1.1.1. - Clasifica e distingue tipos de mapas e imaxes satélite.
3º-XHB1.1.3. - Coñece e interpreta os tipos mapas temáticos.
3º-XHB2.1.1. - Distingue nun mapa político a distribución territorial de España: comunidades autónomas, capitais, provincias e illas.
3º-XHB2.10.1. - Define os indicadores que miden os intercambios económicos dun país.
3º-XHB2.10.2. - Describe as características do comercio internacional na actualidade.
3º-XHB2.10.3. - Enumera as características dos bloques comerciais e as razóns polas que se constitúen.
3º-XHB2.11.1. - Identifica os tipos de turismo e os seus efectos
3º-XHB2.11.2. - Valora a importancia do turismo na economía española e galega.
3º-XHB2.12.1. - Comparar as características do consumo interior de países como Brasil e Francia.
3º-XHB2.12.2. - Crea mapas conceptuais, usando recursos impresos e dixitais, para explicar o funcionamento do comercio, e sinala os organismos que agrupan as zonas comerciais.
3º-XHB2.12.3. - Describe o funcionamento dos intercambios a nivel internacional, utilizando mapas temáticos e gráficos nos que se reflictan as liñas de intercambio.
3º-XHB2.13.1. - Realiza un informe sobre as medidas para tratar de superar as situacións de pobreza.
3º-XHB2.13.2. - Sinala áreas de conflito bélico no mapamundi e relaciónaas con factores económicos.
3º-XHB2.2.1. - Compara a poboación activa de cada sector en diversos países e analiza o grao de desenvolvemento que amosan estes datos.

3º-XHB2.3.1. - Diferencia os sectores económicos europeos.
3º-XHB2.4.1. - Diferencia aspectos concretos e a súa interrelación dentro dun sistema económico.
3º-XHB2.5.1. - Define o desenvolvemento sustentable e describe conceptos clave relacionados con el.
3º-XHB2.6.4. - Identifica e nomea algunhas enerxías alternativas.
3º-XHB2.7.1. - Procura información sobre a sobreexplotación dos caladoiros de pesca, usando recursos impresos e dixitais.
3º-XHB2.8.1. - Localiza nun mapa os países máis industrializados do mundo, a través de lendas e símbolos adecuados.
3º-XHB3.12.1. - Explica as causas que conduciron á descuberta de América para Europa, a súa conquista e a súa colonización.
3º-XHB3.12.3. - Sopesa interpretacións conflitivas sobre a conquista e a colonización de América.
3º-XHB3.5.1. - Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.
3º-XHB3.7.1. - Identifica trazos do Renacemento e do Humanismo na historia europea, a partir de fontes históricas de diversos tipos.
3º-XHB3.8.1. - Coñece obras e legado de artistas, humanistas e científicos da época.
3º-XHB3.9.1. - Analiza obras, ou fragmentos delas, dalgúns autores desta época no seu contexto.

A **competencia en conciencia e expresións culturais (CCEC)** ten unha presenza destacada en relación ao estudo das distintas manifestacións artísticas e á evolución do pensamento e da cultura na Historia e, de xeito específico na Historia da Arte. Supón apreciar, comprender e valorar as diferentes manifestacións culturais materiais e inmateriais, utilízalas para o enriquecemento persoal e estímolas como elementos do patrimonio cultural de que dispoñemos e que resulta necesario preservar. Os

estándares da materia que contribúen de xeito directo ao desenvolvemento da CCEC son:

3º-XHB2.11.1. - Identifica os tipos de turismo e os seus efectos
3º-XHB2.11.2. - Valora a importancia do turismo na economía española e galega.
3º-XHB3.1.1. - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado
3º-XHB3.7.1. - Identifica trazos do Renacemento e do Humanismo na historia europea, a partir de fontes históricas de diversos tipos.
3º-XHB3.8.1. - Coñece obras e legado de artistas, humanistas e científicos da época.
3º-XHB3.9.1. - Analiza obras, ou fragmentos delas, dalgúns autores desta época no seu contexto.

Así a **competencia matemática e competencias en ciencia e tecnoloxía (CMCCT)** ten o obxectivo de que os alumnos e alumnas sexan quen de interpretar e producir informacións cuantitativas e espaciais da realidade que nos rodea, e sexan capaces de resolver problemas relativos á vida diaria e ó mundo laboral. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CMCCT son:

3º-XHB1.1.1. - Clasifica e distingue tipos de mapas e imaxes satélite.
3º-XHB1.1.2. - Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa utilizando datos de coordenadas xeográficas.
3º-XHB1.1.3. - Coñece e interpreta os tipos mapas temáticos.
3º-XHB2.1.1. - Distingue nun mapa político a distribución territorial de España: comunidades autónomas, capitais, provincias e illas.
3º-XHB2.10.1. - Define os indicadores que miden os intercambios económicos dun país.
3º-XHB2.12.3. - Describe o funcionamento dos intercambios a nivel internacional, utilizando mapas temáticos e gráficos nos que se reflectan as liñas de intercambio.

3º-XHB2.2.1. - Compara a poboación activa de cada sector en diversos países e analiza o grao de desenvolvemento que amosan estes datos.
3º-XHB2.3.1. - Diferencia os sectores económicos europeos.
3º-XHB2.5.1. - Define o desenvolvemento sustentable e describe conceptos clave relacionados con el.
3º-XHB2.6.1. - Sitúa no mapa as principais zonas cerealeiros, como exemplo de recurso agrario no mundo, e as máis importantes masas forestais do mundo.
3º-XHB2.6.2. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras de minerais no mundo.
3º-XHB2.6.3. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras e consumidoras de enerxía no mundo.
3º-XHB2.6.4. - Identifica e nomea algunhas enerxías alternativas.
3º-XHB2.7.1. - Procura información sobre a sobreexplotación dos caladoiros de pesca, usando recursos impresos e dixitais.
3º-XHB3.12.1. - Explica as causas que conduciron á descuberta de América para Europa, a súa conquista e a súa colonización.
3º-XHB3.3.1. - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.
3º-XHB3.3.2. - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.
3º-XHB3.4.1. - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.
3º-XHB3.8.1. - Coñece obras e legado de artistas, humanistas e científicos da época.

En canto ó desenvolvemento da competencia do **sentido da iniciativa e o espírito emprendedor (CSIEE)** esta competencia lles permitirá contar cun criterio propio ante diversas situacións e levar adiante as iniciativas necesarias para desenvolver a opción

elixida facéndose responsable dela no persoal e no social. A área contribúe ó seu desenvolvemento:

3º-XHB2.10.1. - Define os indicadores que miden os intercambios económicos dun país.
3º-XHB2.10.2. - Describe as características do comercio internacional na actualidade.
3º-XHB2.10.3. - Enumera as características dos bloques comerciais e as razóns polas que se constitúen.
3º-XHB2.11.1. - Identifica os tipos de turismo e os seus efectos
3º-XHB2.11.2. - Valora a importancia do turismo na economía española e galega.
3º-XHB2.12.1. - Comparar as características do consumo interior de países como Brasil e Francia.
3º-XHB2.12.2. - Crea mapas conceptuais, usando recursos impresos e dixitais, para explicar o funcionamento do comercio, e sinala os organismos que agrupan as zonas comerciais.
3º-XHB2.12.3. - Describe o funcionamento dos intercambios a nivel internacional, utilizando mapas temáticos e gráficos nos que se reflectan as liñas de intercambio.
3º-XHB2.13.1. - Realiza un informe sobre as medidas para tratar de superar as situacións de pobreza.
3º-XHB2.13.2. - Sinala áreas de conflito bélico no mapamundi e relaciónaas con factores económicos.
3º-XHB2.4.1. - Diferencia aspectos concretos e a súa interrelación dentro dun sistema económico.
3º-XHB2.6.2. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras de minerais no mundo.
3º-XHB2.6.3. - Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras e consumidoras de enerxía no mundo.
3º-XHB2.6.4. - Identifica e nomea algunhas enerxías alternativas.
3º-XHB2.7.1. - Procura información sobre a sobreexplotación dos caladoiros de pesca,

usando recursos impresos e dixitais.

3º-XHB2.8.1. - Localiza nun mapa os países máis industrializados do mundo, a través de lendas e símbolos adecuados.

3º-XHB2.9.1. - Traza sobre un mapamundi o itinerario que segue un produto agrario e outro gandeiro desde a súa colleita ata o seu consumo en zonas afastadas, e extrae conclusións.

A área de Xeografía e Historia resulta fundamental para o desenvolvemento da **competencia sociais e cívicas (CSC)**, posto que facilita as relacións dentro dun modelo de sociedade cada vez máis plural, e así mesmo a comprensión da realidade social. É ben coñecido o papel que as ciencias sociais xogaron na conformación das identidades sociais e territoriais. Na medida en que constrúen as categorías de tempo e espazo social permiten a construción de tempo e espazo persoal no alumnado. Pero, para que estas categorías se traduzan no desenvolvemento dunha competencia social democrática e posibiliten una interacción responsable co medio, teñen que incorporar a visión de que o mundo en que vivimos é froito das decisións que tomaron os nosos antepasados máis ou menos libremente. Esta visión permitiralle ao alumnado adquirir a conciencia de que o futuro está condicionado polas nosas decisións e actuacións, e adoptar, polo tanto, unha posición comprometida e responsable ante este. Os estándares da materia que contribúen directamente ao desenvolvemento da CSC son:

3º-XHB2.1.1. - Distingue nun mapa político a distribución territorial de España: comunidades autónomas, capitais, provincias e illas.

3º-XHB2.10.2. - Describe as características do comercio internacional na actualidade.

3º-XHB2.10.3. - Enumera as características dos bloques comerciais e as razóns polas que se constitúen.

3º-XHB2.12.1. - Comparar as características do consumo interior de países como Brasil e Francia.

3º-XHB2.13.1. - Realiza un informe sobre as medidas para tratar de superar as

situacións de pobreza.
3º-XHB2.13.2. - Sinala áreas de conflito bélico no mapamundi e relacións con factores económicos.
3º-XHB2.2.1. - Compara a poboación activa de cada sector en diversos países e analiza o grao de desenvolvemento que amosan estes datos.
3º-XHB2.3.1. - Diferencia os sectores económicos europeos.
3º-XHB2.4.1. - Diferencia aspectos concretos e a súa interrelación dentro dun sistema económico.
3º-XHB2.5.1. - Define o desenvolvemento sustentable e describe conceptos clave relacionados con el.
3º-XHB2.7.1. - Procura información sobre a sobreexplotación dos caladoiros de pesca, usando recursos impresos e dixitais.
3º-XHB2.9.1. - Traza sobre un mapamundi o itinerario que segue un produto agrario e outro gandeiro desde a súa colleita ata o seu consumo en zonas afastadas, e extrae conclusións.
3º-XHB3.1.1. - Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado
3º-XHB3.10.1. - Distingue as características de réximes monárquicos autoritarios, parlamentarios e absolutos.
3º-XHB3.11.1. - Comprende os conceptos de cambio e continuidade en relación co reinado dos Reis Católicos.
3º-XHB3.12.1. - Explica as causas que conduciron á descuberta de América para Europa, a súa conquista e a súa colonización.
3º-XHB3.12.2. - Coñece os principais feitos da expansión de Aragón e de Castela polo mundo.
3º-XHB3.12.3. - Sopesa interpretacións conflitivas sobre a conquista e a colonización de América.
3º-XHB3.13.1 - Analiza as relacións entre os reinos europeos que conducen a guerras

como a dos "Trinta Anos".
3º-XHB3.2.1. - Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.
3º-XHB3.2.2. - Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.
3º-XHB3.3.1. - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.
3º-XHB3.3.2. - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.
3º-XHB3.4.1. - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.
3º-XHB3.5.1. - Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.
3º-XHB3.6.1. - Distingue modos de periodización histórica (Idade Moderna, Renacemento, Barroco, Absolutismo, etc.).
3º-XHB3.7.1. - Identifica trazos do Renacemento e do Humanismo na historia europea, a partir de fontes históricas de diversos tipos.
3º-XHB3.8.1. - Coñece obras e legado de artistas, humanistas e científicos da época.
3º-XHB3.9.1. - Analiza obras, ou fragmentos delas, dalgúns autores desta época no seu contexto.

2. OBXECTIVOS

2.1. Obxectivos xerais da etapa.

Contémplanse na lexislación vixente(Artigo 2 da LOE-LOMCE) os seguintes obxectivos de etapa de ESO e que, por tanto, comparten todas ás materias desta programación:

a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e grupos, exercitarse no diálogo afianzando os dereitos humanos e a

igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes como valores comúns dunha sociedade plural e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.

b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.

c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.

d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas e resolver pacificamente os conflitos.

e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes da información para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación..

f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas nos diversos campos do coñecemento e da experiencia.

g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.

h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, a lectura e o estudo da literatura.

i) Comprender e expresarse en máis dunha lingua estranxeira de maneira apropiada.

l) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e a historia propia e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural, coñecer mulleres e homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega ou a outras culturas do mundo.

m) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o das outras persoas, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos do coidado e saúde corporais, e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o medio ambiente, contribuíndo á súa conservación e á súa mellora.

n) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.

ñ) Coñecer e valorar os aspectos básicos do patrimonio lingüístico, cultural, histórico e artístico de Galicia, participar na súa conservación e na súa mellora e respectar a diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e das persoas, desenvolvendo actitudes de interese e respecto cara ao exercicio deste dereito.

o) Coñecer e valorar a importancia do uso da lingua galega como elemento fundamental para o mantemento da identidade de Galicia, e como medio de relación interpersoal e expresión de riqueza cultural nun contexto plurilingüe, que permite a comunicóacin con outras linguas en especial coas pertencentes á comunidade lusófona.

2.1. Obxectivos de áreas ou materias.

Contémplanse un total de dezasete obxectivos, comúns a esta materia en toda a etapa, que han contribuír á consecución das competencias :

1. Promover o sentimento de pertenza á comunidade galega e ás outras entidades políticas, sociais e culturais en que se integra, participando nelas con plena

conciencia dos seus dereitos e deberes, desde posicións solidarias e respectuosas con outras comunidades, estados e culturas.

2. Identificar os procesos e mecanismos básicos que rexen a realidade social e as interrelacións entre os feitos políticos, económicos, sociais e culturais, utilizando este coñecemento para comprender o pasado e as sociedades actuais; asumir que estas son o resultado de longos procesos de cambio e dunha pluralidade de causas, e, o papel que xogan nelas os homes e as mulleres e, así mesmo, analizar os problemas máis relevantes que se deducen dese estudo.
3. Identificar, localizar e analizar, a diferentes escalas, as características do medio físico e as interaccións que os grupos sociais establecen con el na utilización do espazo e dos seus recursos, valorando as consecuencias de tipo económico, social, político e ambiental destas.
4. Comprender que o territorio e a súa ordenación son o resultado da interacción das sociedades, ao longo da historia, sobre o medio en que se desenvolven e organizan.
5. Identificar, localizar e comprender as características básicas da diversidade xeográfica do mundo, das grandes áreas xeoeconómicas e os trazos físicos e humanos de Europa, España e Galicia.
6. Identificar e localizar no tempo e no espazo os procesos e acontecementos máis relevantes na historia do mundo, de Europa, de España e de Galicia, identificando as súas causas e consecuencia, para adquirir unha perspectiva global da evolución da humanidade, e para conseguir ser capaces de elaborar unha interpretación dinámica desta que permita comprender a pluralidade de comunidades en que se distribúen os seres humanos e, de xeito particular, a propia.
7. Valorar a diversidade cultural -puntos de vista, formas de vida, códigos morais- manifestando actitudes de respecto e tolerancia por outras culturas e por

- opinións que non coinciden coas propias, sempre que non sexan atentatorias contra a dignidade humana, sen renunciar por iso a un xuízo crítico sobre elas.
8. Comprender e identificar as novas necesidades sociais que se produciron a partir da revolución industrial e a maneira en que inflúen na organización das paisaxes rurais e urbanas.
 9. Coñecer os elementos técnicos básicos das manifestacións artísticas dentro da súa realidade socio - cultural, para aprender así a valorar o patrimonio natural, histórico, cultural e artístico, asumindo a responsabilidade que supón a súa conservación e apreciándoo como recurso para o enriquecemento individual e colectivo.
 10. Comprender a singularidade do patrimonio natural, histórico, cultural e lingüístico galego, participando activamente na súa conservación e mellora.
 11. Adquirir e empregar o vocabulario específico que ofrecen as ciencias sociais para que a súa incorporación ao vocabulario habitual aumente a precisión no uso da linguaxe e enriqueza a comunicación.
 12. Obter, comprender e relacionar información verbal, escrita, gráfica, icónica, estatística e cartográfica procedente de fontes diversas, incluídas as que corresponden ao contorno físico e social, aos medios de comunicación e ás tecnoloxías da información. Aprender a tratala de xeito autónomo e crítico de acordo co fin perseguido, e comunicala aos demais de maneira organizada e intelixible.
 13. Valorar a construción colectiva do coñecemento científico, recoñecendo o seu carácter provisional e comparalo co coñecemento social.
 14. Realizar tarefas en grupo e participar en debates cunha actitude construtiva, crítica e tolerante, fundamentando adecuadamente as opinións e valorando o diálogo como unha vía necesaria para a solución dos problemas humanos e sociais.

15. Resolver problemas e levar cabo estudos e investigacións escolares aplicando os instrumentos conceptuais, as técnicas e os procedementos básicos da indagación característicos das ciencias sociais.
16. Coñecer o funcionamento das sociedades democráticas, apreciando os seus valores fundamentais e o feito de que os dereitos e liberdades humanas constitúen un logro irrenunciable da humanidade e unha condición necesaria para a paz. Denunciar, en consecuencia, actitudes e situacións discriminatorias e inxustas, amosándose solidario cos pobos, grupos sociais e persoas privados dos seus dereitos ou dos recursos económicos necesarios.
17. Procurar a comprensión da realidade social galega actual como unha realidade dinámica e cambiante que se constrúe continuamente en contacto con outras sociedades e culturas. Asumir a necesidade de ordenación do territorio desde criterios sustentables, respectando o patrimonio natural e construído e recollendo, así mesmo, o panorama futuro que pode ofrecerse tras a análise destes presupostos.

Estes obxectivos, ao seren referidos aos catro cursos da etapa e debido a súa longa redacción, implican unha complexidade que esixen unha análise detallado dos mesmos, da que extraemos as seguintes conclusións:

1. Están formulados en relación a distintos tipos de capacidades:

- Coñecementos: veñen definidos por *coñecer, comprender* ou *identificar* (obxectivos 2, 3 ou 5).
- Destrezas: veñen definidos por *obter, comprender, relacionar, resolver* (obxectivos 11 ou 13).
- Actitudes: veñen definidos por *promover sentimento, valorar, participar* (obxectivos 1, ou 12).

Ademáis un só obxectivo pode incluír varios tipos de capacidades, como indican algunhas formulacións: *identificar, localizar e analizar* (obxectivos 2 e 3), ou *coñecer e valorar* (obxectivos 8 e 16).

2. Maioritariamente son de carácter interdisciplinar, partindo sempre dunha realidade poliédrica que conecta política, sociedade, medio ambiente, cultura, xeografía, etc.

3. Perseguen tanto finalidades para o individuo como tal e para o individuo en canto forma parte dun grupo e traballa en grupo (obxectivo 13).

4. Polas posibilidades pedagóxicas e o grado de madurez intelectual do alumnado priorizamos, sen que isto implique exclusión dos outros, os obxectivos referidos ás capacidades cognitivas de coñecemento e de destrezas.

Por último, estes obxectivos contribuirán a acadar os catorce obxectivos xerais da ESO que recollimos na primeira parte do documento do modo que se recolle na gráfica seguinte:

	a	b	c	d	e	f	g	h	i	l	m	n	ñ	o
1	X									X			X	X
2			X	X										
3											X			
4	X													
5														
6	X													
7	X		X	X										
8														
9										X		X		
10													X	X
11								X						
12		X					X							
13						X								
14		X					X							

Programación departamento de Xeografía e Historia

15					X		X							
16	X													
17													X	

3. CONCRECIÓN CURRICULAR DA MATERIA

Indícase a continuación a concreción curricular da materia. Pártese da concreción de cada estándar de aprendizaxe avaliable, indícase a súa temporalización, o grao mínimo de consecución para superar a materia e os procedementos e instrumentos de avaliación a empregar.

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
B 1.1.	XHB1.1.1-Clasifica e distingue tipos de mapas e imaxes satélite.	30%	2 e 3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CMCT, CCL, CD
B 1.1.	XHB1.1.2-Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa utilizando datos de coordenadas xeográficas.	30%	2 e 3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CAA, CMCT, CD
B 1.1.	XHB1.1.3-Coñece e interpreta os tipos mapas temáticos.	40%	1, 2 e 3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CAA, CMCT, CCL, CD
B 2.1.	XHB2.1.1-Distingue nun mapa político a distribución territorial de España: comunidades autónomas, capitais, provincias e illas.	50%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CCL, CMCT, CD, CAA, CSC
B 2.2.	XHB2.2.1-Compara a poboación activa de cada sector en diversos países e analiza o grao de desenvolvemento que amosan estes datos.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba de interpretación de datos	CCL, CMCT, CD, CAA, CSC
B 2.3.	XHB2.3.1-Diferencia os sectores económicos europeos.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CCL, CMCT, CAA, CSC
B 2.4.	XHB2.4.1-Diferencia aspectos concretos e a súa interrelación	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas	CCL, CSIEE,

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	dentro dun sistema económico.			INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CSC
B 2.5.	XHB2.5.1-Define o desenvolvemento sustentable e describe conceptos clave relacionados con el.	50%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CCL, CMCT, CD, CAA, CSC
B 2.6.	XHB2.6.1-Sitúa no mapa as principais zonas cerealistas, como exemplo de recurso agrario no mundo, e as máis importantes masas forestais do mundo.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CAA, CD, CMCT
B 2.6.	XHB2.6.2-Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras de minerais no mundo.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CAA, CSIEE, CD, CMCT
B 2.6.	XHB2.6.3-Localiza e identifica nun mapa as principais zonas produtoras e consumidoras de enerxía no mundo.	50%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CD, CAA, CSIEE, CMCT
B 2.6.	XHB2.6.4-Identifica e nomea algunhas enerxías alternativas.	50%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CCL, CAA, CSIEE, CMCT
B 2.7.	XHB2.7.1-Procura información sobre a sobreexplotación dos caladoiros de pesca, usando recursos impresos e dixitais.	40%	3	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CCL, CMCT, CD, CAA, CSC, CSIEE
B 2.8.	XHB2.8.1-Localiza nun mapa os países máis industrializados do mundo, a través de lendas e símbolos adecuados.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CCL, CAA, CSIEE
B 2.9.	XHB2.9.1-Traza sobre un mapamundi o itinerario que segue un produto agrario e outro gandeiro desde a súa colleita ata	50%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas	CD, CAA, CSC, CSIEE

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	o seu consumo en zonas afastadas, e extrae conclusións.-			INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	
B 2.10.	XHB2.10.1-Define os indicadores que miden os intercambios económicos dun país.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CD, CCL, CMCT, CSIEE
B 2.10.	XHB2.10.2-Describe as características do comercio internacional na actualidade.	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Exposición dun tema	CAA, CCL, CSC, CSIEE
B 2.10.	XHB2.10.3-Enumera as características dos bloques comerciais e as razóns polas que se constitúen.	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CCL, CSC, CSIEE
B 2.11.	XHB2.11.1-Identifica os tipos de turismo e os seus efectos	30%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CAA, CCL, CCEC, CSIEE, CD
B 2.11.	XHB2.11.2-Valora a importancia do turismo na economía española e galega.	30%	3	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CAA, CCL, CCEC, CSIEE, CD
B 2.12.	XHB2.12.1-Comparar as características do consumo interior de países como Brasil e Francia.	30%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba de interpretación de datos	CAA, CCL, CSC, CSIEE, CD
B 2.12.	XHB2.12.2-Crea mapas conceptuais, usando recursos impresos e dixitais, para explicar o funcionamento do comercio, e sinala os organismos que agrupan as zonas comerciais.	40%	2	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CAA, CCL, CSIEE, CD
B 2.12.	XHB2.12.3-Describe o funcionamento dos intercambios a	40%	2	PROCEDEMENTO: Probas específicas	CAA, CMCT,

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	nivel internacional, utilizando mapas temáticos e gráficos nos que se reflectan as liñas de intercambio.			INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CSIEE, CD, CCL
B 2.13.	XHB2.13.1-Realiza un informe sobre as medidas para tratar de superar as situacións de pobreza.	50%	3	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CAA, CSC, CSIEE, CCL
B 2.13.	XHB2.13.2-Sinala áreas de conflito bélico no mapamundi e relacións con factores económicos.	50%	3	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Mapas políticos e físicos e temáticos	CCL, CAA, CSC, CSIEE
B 3.1.	XHB3.1.1-Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado	30%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CAA, CCEC
B 3.2.	XHB3.2.1-Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CAA
B 3.2.	XHB3.2.2-Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.	40%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CAA
B 3.3.	XHB3.3.1-Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.	50%	1	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CSC, CMCT
B 3.3.	XHB3.3.2-Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.	60%	1	PROCEDEMENTO: Observación sistemática INSTRUMENTO: Rúbrica	CSC, CMCT
B 3.4.	XHB3.4.1-Entende que varias culturas convivían á vez en	40%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos	CSC, CMCT

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	diferentes enclaves xeográficos.			alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	
B 3.5.	XHB3.5.1-Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.	40%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CCL
B 3.6.	XHB3.6.1-Distingue modos de periodización histórica (Idade Moderna, Renacemento, Barroco, Absolutismo, etc.).	50%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CAA
B 3.7.	XHB3.7.1-Identifica trazos do Renacemento e do Humanismo na historia europea, a partir de fontes históricas de diversos tipos.	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CCEC, CAA, CCL
B 3.8.	XHB3.8.1-Coñece obras e legado de artistas, humanistas e científicos da época.	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CCEC, CMCT, CCL
B 3.9.	XHB3.9.1-Analiza obras, ou fragmentos delas, dalgúns autores desta época no seu contexto.	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CCEC, CAA, CCL
B 3.10.	XHB3.10.1-Distingue as características de réximes monárquicos autoritarios, parlamentarios e absolutos.	50%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CAA
B 3.11.	XHB3.11.1-Comprende os conceptos de cambio e continuidade en relación co reinado dos Reis Católicos.	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CAA

Programación departamento de Xeografía e Historia

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
B 3.12.	XHB3.12.1-Explica as causas que conduciron á descuberta de América para Europa, a súa conquista e a súa colonización.	50%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CMCT, CAA, CLL
B 3.12.	XHB3.12.2-Coñece os principais feitos da expansión de Aragón e de Castela polo mundo.	40%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC
B 3.12.	XHB3.12.3-Sopesa interpretacións conflitivas sobre a conquista e a colonización de América.	50%	1	PROCEDEMENTO: Análise das producións dos alumnos/as INSTRUMENTO: Portfolio	CSC, CAA, CCL
B 3.13.	XHB3.13.1-Analiza as relacións entre os reinos europeos que conducen a guerras como a dos "Trinta Anos".	50%	1	PROCEDEMENTO: Probas específicas INSTRUMENTO: Proba obxectiva	CSC, CAA

4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA

De acordo co establecido pola Orde do 20 de xuño de 2019, que aproba o calendario escolar, o presente curso comprenderá un mínimo de 173 días lectivos. Para a planificación tivéronse en conta os días non lectivos locais.

Respecto á programación de todas as materias, realizouse unha temporalización estruturada de acordo coas tres avaliacións previstas no PEC: mediados de decembro, finais de marzo e mediados de xuño.

Tendo en conta que esta materia, de xeito ordinario, ten unha carga horaria semanal de 3 sesións de 50 minutos, e que se disporán dunhas 98 sesións (descontando xa os días correspondentes as vacacións e os días non lectivos), o reparto de unidades será o seguinte:

Nº	UD	TEMPORALIZACIÓN	AVALIACIÓN
0	A época dos descubrimentos	6 sesións	1ª Avaliación (34 sesións)
1	Humanismo e Renacemento	7 sesións	
2	O imperio español	8 sesións	
3	A Europa do século XVII e o Barroco	13 sesións	
4	A economía no mundo	9 sesións	2ª Avaliación (33 sesións)
5	O sector primario	8 sesións	
6	O sector secundario	8 sesións	
7	O sector terciario	8 sesións	3ª Avaliación (31 sesións)
8	Europa e a súa economía	6 sesións	
9	España e Galicia no seu contexto económico	7 sesións	
10	Os impactos ambientais das actividades económicas	9 sesións	
11	Desigualdades socioeconómicas	9 sesións	

Ademais das sesións marcadas para cada unidade, contémpanse sesións non programadas dedicadas á presentación da materia, avaliacións iniciais, realización de probas escritas, probas de recuperación, imprevistos, etc.

5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA

Un dos aspectos que mellor definen a un docente non é a calidade de coñecementos que atesoura, senón a súa capacidade para empregar a metodoloxía de aprendizaxe máis axeitada para cada circunstancia do proceso educativo, atendendo ás necesidades específicas do grupo, da etapa e de cada alumno de xeito individual. A metodoloxía é o conxunto de recursos didácticos, estratexias e tácticas, actividades, a forma de comunicar e os procedementos e accións que o docente desenvolve de xeito reflexivo para guiar aos seus alumnos no proceso de ensinanza e aprendizaxe e para acadar a consecución dos obxectivos propostos. Os principios metodolóxicos en materia de educación recóllense na seguinte lexislación:

- Artigo 6 da LOE-LOMCE.
- Artigo 2 do Real Decreto 1105/2014 de 26 de decembro.
- Artigo 11 do DECRETO 86/2015, de 25 de xuño, para Galicia.

Continuando co modelo da teoría do coñecemento constructivista que avanzamos no punto anterior, establecemos os seguintes principios nos que fundamentamos a **estratexia didáctica**:

- **Aprendizaxe significativa.** Empregando os coñecementos previos e a través da ensinanza por descubrimento e a ensinanza receptiva, favorécese a aprendizaxe baseada na comprensión e na adquisición de competencias. Por iso dótase ao alumnado dun papel activo na aula.
- **Garantizar a funcionalidade das aprendizaxes.** Os contidos favorecerán a adquisición de ferramentas que permitan, a súa vez, construír novas aprendizaxes atendendo ao principio de aprender a aprender.

- **Enfoque interdisciplinar.** Favorece un desenvolvemento completo e integral do alumno, atendendo á interdisciplinabilidade das ensinanzas, non soamente ás diferentes materias en si, senón tamén dentro das propias Ciencias Sociais.
- **Desenvolver capacidades procedimentais.** A práctica das aprendizaxes de maneira activa axuda a reforzar os aspectos prácticos do aprendido.
- **Favorecer o diálogo e o traballo en equipo.** Co fin de propiciar o desenvolvemento das habilidades sociais e afectivas dos alumnos.

Consideramos que neste nivel da educación obrigatoria é necesario priorizar as estratexias metodolóxicas de carácter motivador, que estimulen o interese dos alumnos polos temas tratados na área. Para iso, as Unidades Didácticas desenvolveranse por medio dunha metodoloxía esencialmente activa, limitándose ao máximo a exposición maxistral, que se tentará reducir á explicación dos conceptos máis confusos, buscando a participación constante dos alumnado na construción dos coñecementos.

As áreas impartidas facilitan tamén ao dar unha aplicación práctica aos temas, partindo no posible do seu contorno inmediato, da realidade que eles coñecen, e evitando que lles resulten afastados ou carentes de interese. Dentro do posible tentarase facer algunha saída para observar en directo algúns dos fenómenos estudados na aula: coñecer unha industria ou unha estrutura agraria, visita a un museo de arte contemporánea, etc.

Na aula alternaranse os traballos e actividades individuais cos desenvolvidos en pequeno e gran grupo, facilitando a comunicación entre os alumnos e a súa participación na clase. Potenciaranse as estratexias de busca e tratamento da información, tanto escrita (prensa, manuais, monografías, etc.) como oral ou visual (medios de comunicación, diapositivas, etc). Dentro de cada unidade comezase sempre por explorar os coñecementos previos sobre o tema: tormentas de ideas, preguntas na aula..., e a continuación daranse a coñecer os obxectivos, contidos, criterios de avaliación da unidade para que o alumnado saiba o que se pretende conseguir en cada momento.

Tentarase ademais atender a cada estudante de forma individualizada e flexibilizar o traballo adaptándose aos distintos ritmos e estilos de aprendizaxe dos rapaces e rapazas. Consideramos necesario permitirlle ao alumnado que afonden naqueles aspectos que lles resulten máis interesantes da materia, e que aporten en todo momento as súas opinións sobre o desenvolvemento dos contidos.

Como principios base subliñamos a motivación para captar o interese do alumnado; a prioridade da comprensión fronte á repetición mecánica; a conexión dos temas cos coñecementos previos, coa actualidade e coa experiencia propia; a reflexión persoal e crítica; a interrelación entre pasado e presente. Podemos concluír que se buscará unha metodoloxía comunicativa, inclusiva e participativa, cun enfoque competencial que buscará o desenvolvemento de tarefas e actividades relacionadas coa resolución de problemas en contextos da vida real.

Sendo o obxectivo último o achegamento do alumnado ao feitos e procesos histórico-xeográficos, combinaranse metodoloxías integradoras acordes ao principio de aprendizaxe construtiva. Os contidos traballarase gradualmente, priorizando nalgunhas ocasións actividades de tipo máis procedemental, especialmente no comezo do curso para asegurar unhas bases sólidas para o resto do tempo. Traballarase dun xeito competencial a partires de propostas metodolóxicas de aprendizaxe baseada en proxectos e traballo colaborativo.

Por parte do profesorado:

- Explicación oral significativa, apoiándose no libro de texto, en presentacións audiovisuais para unha mellor reconstrución conceptual histórica que serán aloxadas na aula virtual do centro educativo.
- Subliñado de ideas-eixe que vertebran de xeito coherente a evolución e os cambios en aspectos fundamentais.
- Desenvolvemento temático de carácter acumulativo e progresivo. Cada nova unidade se sustenta no traballado anteriormente.

- Tratamento de fontes documentais que se consideren necesarias, sexan tomadas do libro de texto ou aportadas polo docente, a fin de fomentar os procedementos de indagación e comprensión.
- Fomento da participación, a reflexión e a confrontación de ideas.

Por parte do alumnado:

- Organización dos contidos por medio de esquemas, organigramas e mapas conceptuais.
- Realización de exercicios.
- Corrección na expresión cunha linguaxe específica da disciplina.
- Memorización comprensiva dentro dun proceso continuo de construción dos coñecementos.
- Elaboración de traballos de indagación a partir de fontes diversas (escritas, mapas, imaxes, audiovisuais, informáticas...).
- Traballos en grupo e debates en clase sobre temas no apartado do Mundo actual.

A maior parte do traballo escolar deberá realizarse na propia aula, fomentando a participación voluntaria. Evitarase que os alumnos realicen nas súas casas os exercicios; unicamente poderán pasalos a limpo (se non dera tempo a facelo durante as clases), coa finalidade de que poidan dedicar o seu tempo ao estudo ou ao repaso do feito durante ese día.

6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS

Dada a cantidade de recursos e a falta de espazo, pois non se conta con Departamento propio, ao longo deste curso vaise continuar coa revisión, organización e renovación de materiais didácticos do Departamento que permita a optimización dos recursos existentes e a incorporación doutros novos que se precisan dende hai tempo.

Prevese a compra de distinto material bibliográfico e audiovisual co presuposto de 100€ co que conta este departamento co obxectivo de crear un fondo propio do Departamento para ofertar como material complementario ao alumnado.

Este Departamento ten asignado o uso dun ordenador portátil que se utiliza para utilizar nas aulas que non están dotadas con equipamento informático. Solicitarase a aula de informática sempre que sexa posible, especialmente para as materias de Economía e en Xeografía e Historia. Dende finais do curso 2015/2016 todas as aulas contan cun equipamento informático conectado á rede, facilitando o uso das TIC como recurso esencial.

Dado a grande variedade de recursos didácticos posibles, tentarase diversificar o seu uso, combinando os libros de textos como recurso de consulta e recompilación de documentos, cun gran número de recursos audiovisuais, sempre que as condicións técnicas o permitan.

As TIC resultan especialmente motivadoras e o uso da internet é unha fonte de información e recurso didáctico con moito potencial nestas áreas. Este ano crearanse cursos na aula virtual como soporte e apoio para todos os niveis.

Ademais dos recursos do departamento, o centro ten dispoñible unha cámara de vídeo e unha cámara de fotos, que poderán ser utilizados para diversas actividades.

Ademais, dada a importancia social que teñen os medios de comunicación na actualidade, á que se une o seu compoñente motivador, farase imprescindible o uso da prensa escrita para ser empregada na análise de informacións, para recompilar datos, etc.

Nesta materia empregarase o libro de texto, non obstante, empregaranse ademais materiais contextualizados e adaptados ao alumnado que serán facilitados ao longo do curso. Todos estes materiais e todos aqueles materiais audiovisuais complementarios serán aloxados nun curso na aula virtual do centro.

Outro aspecto fundamental é o propio caderno do alumno, que deberá cumprir coas normas básicas de presentación e que será o referente do traballo realizado na aula polo alumnado. Na presentación de traballos e proxectos o profesorado indicará unhas directrices de presentación que se deben cumprir.

7. PROCEDIMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA

Resulta fundamental ter presente que a finalidade da avaliación ten que ser formativa, pois trátase de detectar en cada intre como se adaptan os alumnos e alumnas individualmente ao proceso de ensinanza-aprendizaxe previsto e corrixir de forma inmediata os erros do mesmo. No procedemento de avaliación desta materia, respectaranse os distintos momentos e funcións naturais da avaliación: inicial, formativa e sumativa.

7.1. Avaliación inicial

Ten importancia crucial a **avaliación inicial** coa que valorar os coñecementos previos e os esquemas mentais do alumnado e realizarse ao comezo de curso e de cada unidade didáctica ou tema novo. Un instrumento apropiado para esta avaliación pode ser unha proba inicial escrita ou preguntas orais como tormenta de ideas, que nos oriente cara ao establecemento das estratexias de aprendizaxe e a realización das actividades máis axeitadas, para a total e correcta consecución dos obxectivos previstos, así como destinadas a enlazar o xa aprendido co que se vai a aprender.

7.2. Tipos de avaliación.

Para que o proceso de avaliación sexa íntegro, todos os axentes implicados no proceso de aprendizaxe deben ser escoitados.

Dende este Departamento óptase por un procedemento de avaliación o máis transparente posible de cara ao alumnado e ás familias, polo que en todo momento se informará tanto dos instrumentos como dos criterios de avaliación e cualificación. Consideramos que se o alumnado coñece cales son os obxectivos de aprendizaxe e como se van avaliar, será máis doado que os acade.

7.3. Criterios de avaliación.

Os criterios de avaliación seguen estritamente o currículo vixente na nosa comunidade autónoma (Decreto 86/2015). Estes criterios son concretados en indicadores de avaliación para cada unidade didáctica, de tal xeito que nos permiten a súa relación directa coas competencias que se traballan con cada un deles.

B1.1. Localizar e interpretar espazos xeográficos e lugares nun mapa ou imaxe satélite

B2.1. Coñecer a organización administrativa e territorial de España.

B2.2. Analizar os datos do peso do sector terciario dun país fronte aos do sector primario e secundario, e extraer conclusións.

B2.3. Recoñecer as actividades económicas que se realizan en Europa nos tres sectores, identificando distintas políticas económicas.

B2.4. Coñecer as características de diversos tipos de sistemas económicos

B2.5. Entender a idea de desenvolvemento sustentable e as súas implicacións.

B2.6. Localizar os recursos agrarios e naturais no mapa mundial.

B2.7. Explica e localiza os tipos de pesca e os seus problemas.

B2.8. Explicar a distribución desigual das rexións industrializadas no mundo.

B2.9. Analizar o impacto dos medios de transporte no seu contorno.

B2.10. Entender os fluxos e os bloques comerciais.

B2.11. Analizar o desenvolvemento do turismo e a súa importancia económica.

B2.12. Analizar gráficos de barras por países e textos onde se reflectan os niveis de consumo, o comercio desigual e a débeda externa entre países en desenvolvemento e os desenvolvidos.

B2.13. Relacionar áreas de conflito bélico no mundo con factores económicos.

B3.1. Recoñecer que o pasado non está "morto e enterrado", senón que determina o presente e os posibles futuros e espazos, ou inflúe neles.

B3.2. Identificar, nomear e clasificar fontes históricas, e explicar diferenzas entre interpretacións de fontes diversas.

B3.3. Explicar as características de cada tempo histórico e certos acontecementos que determinaron cambios fundamentais no rumbo da historia, diferenciando períodos que facilitan o seu estudo e a súa interpretación.

B3.4. Entender que os acontecementos e os procesos ocorren ao longo do tempo e á vez no tempo (diacronía e sincronía).

B3.5. Utilizar o vocabulario histórico e artístico con precisión, inseríndoo no contexto adecuado.

B3.6. Comprender a significación histórica da etapa do Renacemento en Europa.

B3.7. Relacionar o alcance da nova ollada dos humanistas, artistas e científicos do Renacemento con etapas anteriores e posteriores.

B3.8. Coñecer a importancia da arte renacentista e barroca en Europa e en América.

B3.9. Coñecer a importancia dalgúns autores e obras destes séculos.

B3.10. Comprender a diferenza entre os reinos medievais e as monarquías modernas.

B3.11. Analizar o reinado dos Reis Católicos como unha etapa de transición entre a Idade Media e a Idade Moderna.

B3.12. Entender os procesos de conquista e colonización, e as súas consecuencias.

7.4. Instrumentos de avaliación

Instrumentos de avaliación a utilizar nas distintas materias serán variados para atender aos distintos estilos e ritmos de aprendizaxe do alumnado, entre os que destacamos os seguintes:

- Probas de avaliación inicial para detectar o punto de partida de cada un dos alumnos, e as súas posibles carencias e necesidades (véxase apartado específico).
- Observación diaria na aula e libro de rexistro: realización ou non dos traballos, esforzo individual, participación nas tarefas en grupo, etc
- Elaboración de cadernos de clase nos que deben aparecer tanto os apuntes tomados na clase como os exercicios realizados.
- Análise dos traballos individuais, normalmente de carácter escrito (comentarios de textos, elaboración e comentarios de gráficas, proxecto emprendedor, traballos monográficos, etc.)
- Traballos en grupo, preferentemente en formato audiovisual, para ser expostos na aula que poderán ser avaliados con listaxes de control.
- Rúbricas como elemento primordial para coñecer o grao de desempeño dunha competencia.
- Probas escritas de carácter sumativo, normalmente ao rematar cada unidade, ou de cada dúas con conceptos dificilmente avaliábeis por outras vías.

O profesorado levará rexistro das evidencias da aprendizaxe do alumnado no libro de profesorado dixital ou en formato papel.

7.5.Procedemento de cualificación e promoción

PUNTUACIÓNS			
Serán numéricas, sen decimais e arredondada á centésima máis próxima e, en caso de equidistancia, á superior. As probas escritas puntuaranse numericamente do 0 ao 10, sendo o aprobado o 5. As rúbricas establecerán 4 columnas de nivel de desempeño, sendo o nivel C o mínimo para superar.			
BAREMACIÓN PARA AS CUALIFICACIÓNS			
NOTA DE AVALIACIÓN		A cualificación resultará da media de todas as unidades impartidas. A ponderación dos instrumentos de avaliación será a que segue: -Probas de adquisición de contidos (exames escritos, traballos individuais ou en grupo, traballos de investigación, tarefas entregadas, etc.): 60% -traballo de clase: 40%	
		Para ter superada a avaliación o alumnado deberá ter superados os mínimos esixidos referidos a cada estándar.	
NOTA FINAL CONVOCATORIA ORDINARIA	EN	A media aritmética das cualificacións das tres avaliacións superadas.	
NOTA FINAL CONVOCATORIA EXTRAORDINARIA	EN	A cualificación obtida na proba escrita.	
ESPECIFICACIÓNS			
Todas as probas e actividades propostas terán especificada a puntuación que corresponda e que determinará en cada momento o profesor grazas aos distintos instrumentos de avaliación.			
Non se repetirán actividades e probas nos casos de non asistencia, agás en circunstancias excepcionais como enfermidade debidamente xustificada. As actividades e probas non realizadas poderán facerse na recuperación para tal efecto.			
Calquera proba na que se teña copiado terá como consecuencia inmediata a anulación de dita proba, polo que deberase realizar a recuperación de toda a avaliación. De tratarse dunha proba de recuperación, o exame queda suspenso e pendente para as probas de suficiencia, de copiar nestas probas quedará pendente para setembro e de copiar nesta convocatoria, a materia queda suspensa para o vindeiro curso.			
Os exames e/ou probas escritas poderán ir seguidas da correspondente contrastación oral sempre que o profesor o considere oportuno, por exemplo se hai sospeita de que un alumno teña copiado. Esta proba oral se realizará nun prazo non superior aos catro días despois da dita proba escrita.			
ASISTENCIA E COMPORTAMENTO			
No caso de faltas de orde graves, impuntualidade, carencia reiterada do material preciso, comunicarse ao equipo directivo para levar a cabo as medidas oportunas recollidas no proxecto educativo do centro.			

7.6. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.

QUE AVALIAR?	O cumprimento da temporalización Logro dos obxectivos Cumprimento dos acordos Dificultades atopadas Necesidades atopadas Resultados de aprendizaxe acadados Idoneidade dos recursos empregados Eficacia das actividades de reforzo e recuperación
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes (Adxúntase táboa de autoavaliación). Avaliación grupal do departamento: posta en común e procura de solucións
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS A TOMAR	No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

Neste caso trátase de establecer na programación que aspectos nos poden aportar información obxectiva acerca do desenvolvemento do proceso. En cada un deles haberá que establecer o grao de consecución.

Análise da temporalización establecida.	Indicador : Polo menos un 80% da programación didáctica.
Porcentaxe de alumnado que acada unha valoración positiva na materia.	Indicador: Polo menos un 80%
Efectividade das medidas adoptadas para a atención á diversidade.	Indicador: Polo menos un 80%
Eficacia e efectividade dos recursos humanos e materiais empregados.	Indicador: cualificación do 80%
Metodoloxía: proposta de accións de aula variadas en canto á metodoloxía (traballo cooperativo e colaborativo, resolución de problemas	Indicador: Polo menos empregouse o traballo colaborativo ou cooperativo en dúas ocasións por avaliación. Indicador: plantexouse a resolución de problemas a través de tarefas polo menos en dúas ocasións por avaliación.
Instrumentos de avaliación	Indicador: empréganse instrumentos de

avaliación variados.

Indicador: Os instrumentos proporcionan información sobre os estándares

Indicador: O alumnado é coñecedor previo á avaliación dos instrumentos que se empregarán

Nivel de coordinación do equipo docente e relación co resto da comunidade educativa: profesorado, alumnado e familias.	Indicador: Constátase a información ás familias e ao resto do equipo docente.
Clima de traballo na aula	Indicador: O número de incidencias no grupo é baixo.
Contribución da práctica docente ao desenvolvemento xeral dos plans e proxectos do centro.	Indicador: O departamento participa nun proxecto de centro.

7.7. Procedemento para avaliar a programación

QUE AVALIAR?	A adecuación da temporalización Consecución dos obxectivos Dificultades atopadas para a posta en práctica da programación Idoneidade dos recursos propostos Necesidades e propostas de mellora
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes. Avaliación grupal do departamento: posta en común e procura de solucións
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS A TOMAR	No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

8. PLAN DE TRABAJO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE

O alumnado con materias pendentes combinará a realización de traballos prácticos ao longo do curso que se recollerán periodicamente por trimestre, e un único exame final.

8.1. Instrumentos de avaliación.

O profesorado que imparta as respectivas materias ou, no seu defecto, a xefatura de departamento, será o encargado de supervisar as distintas actividades de avaliación encamiñadas á superación das materias pendentes.

Ditas actividades de avaliación consistirán na realización dunha serie de actividades e tarefas entregadas a/o alumno/a en cada trimestre, e que este/a deberá entregar antes da data fixada polo profesor como límite. Os alumnos/as con materias pendentes que non entreguen as tarefas ou non o fagan de maneira satisfactoria deberán realizar unha proba escrita no mes de maio.

Periodicamente, o profesorado prestará apoio e atenderá ás dificultades e resolverá as dúbidas que o alumnado poida presentar con respecto aos exercicios propostos.

8.2. Criterios de avaliación e cualificación

Criterios de avaliación e cualificación para superar as materias pendentes pola avaliación continua. Os criterios de avaliación, os contidos e as competencias a desenvolver serán os que se especifican como mínimos esixibles en cada un dos cursos da secundaria.

A entrega correcta e dentro dos prazos previstos dos traballos encomendados aos alumnos con materias pendentes suporá un 40% da nota final desta materia. O exame escrito que se realizará en maio suporá o 60% restante da nota. Será requisito imprescindible a entrega das actividades para poder superar a materia.

En caso de avaliación negativa no mes de maio, poderán presentarse a un exame de avaliación extraordinaria en setembro.

9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE

Neste nivel educativo é máis frecuente que nos cursos de primaria a existencia de alumnado con moi diferentes necesidades educativas debido ás súas diversas capacidades, motivacións, estilos de aprendizaxe e intereses. Por iso é necesario ofrecer diferentes respostas dentro da aula, que se poden concretar nos seguintes aspectos:

No referido ós obxectivos didácticos, procuraremos un equilibrio entre os distintos tipos de capacidades a desenvolver, de forma que o alumnado atope diferentes vías para alcanzar os mesmos obxectivos.

- Capacidades cognitivas: obxectivos referidos a identificar, recoñecer, etc.
- Capacidades afectivas: obxectivos referidos á valoración e aprecio do patrimonio.
- Capacidades de inserción social: obxectivos orientados á valoración das repercusións de diversos feitos, á mellora do contorno social, etc.
- Capacidades de relación interpersoal: realización de tarefas en grupo, participación en debates.
- Ademais disto priorizaranse as capacidades transversais, polo que o alumnado que non consiga algún obxectivo da etapa a través da área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, pode facelo a través das outras áreas.

No referido os contidos tentarase:

- Fixar prioridades, é dicir, distinguir entre os contidos substanciais, que resultan básicos e clave, e outras contidos accidentais que poden ser complementarios dos anteriores.
- Establecer un equilibrio entre os distintos tipos de contidos (conceptos, procedementos e actitudes), tal e como se fixo cos distintos tipos de capacidades nos obxectivos didácticos.

Hai unha serie de medidas de aulaque favorecen o desenvolvemento da diversidade e que en parte sinalamos no apartado de metodoloxía:

- Uso de metodoloxías diversas, combinando os métodos de exposición e indagación.
- Actividades diferenciadas para acadar un grao ou outro de afondamento nos obxectivos. O alumnado que desexe ampliar coñecemento poderá realizar actividades aportadas polo profesorado.
- Materiais heteroxéneos, combinando o libro de texto ou as monografías específicas con medios audiovisuais que contribúan a reforzar a motivación ou a aportar tarefas específicas a alumnos con dificultades de aprendizaxe.
- Agrupamentos flexibles, de forma que o alumnado poidan ser cambiados de lugar en función das necesidades da clase, sobre todo para o traballo en pequeno e gran grupo.
- Utilización de ritmos distintos, acordes coas capacidades e posibilidades dos alumnos e alumnas.

No tocante aos recursos didácticos utilizados, aquelas persoas con algunha discapacidade temporal ou permanente, recibirán unha atención personalizada co apoio de institucións externas e o departamento de Orientación, buscando en todo momento o principio de accesibilidade universal.

Teranse ademais en conta as pautas de actuación marcadas polo Departamento para todos aqueles casos que así o precisen (atención a alumnado con TDAH).

Na avaliación procurarase:

- deseñar distintos niveis de complexidade, diferenciando graos de dificultade: que recoñeza e identifique, que analice e valore, que analice e valore criticamente a información. Tentarase que cada alumno alcance os tres niveis, pero o grao de abstracción e dificultade de cada un permitirá diversificar os resultados do alumnado.

- Partindo das **avaliacións iniciais** ao principio de curso e en cada unidade, considerarase a necesidade de utilizar reforzos ou exercicios complementarios.
- Utilizaranse estratexias e instrumentos de avaliación variados, como expoñemos no apartado de avaliación, para contribuír á atención á diversidade.

Finalmente, para aqueles alumnos/as que non consigan acadar os obxectivos mínimos a través de todas estas medidas ordinarias de aula, recorrerase a:

- **Reforzos educativos**, consistentes nun tratamento personalizado da materia coa realización de exercicios específicos. O alumnado que precise dun reforzo haberán de alcanzar, en calquera caso, os obxectivos mínimos da materia para obter unha avaliación positiva.
- **Adaptacións curriculares individualizadas**, realizadas en colaboración co Departamento de Orientación e que poderán incidir tanto nos contidos como na metodoloxía e mesmo nos obxectivos, con probas deseñadas particularmente para os alumnos e alumnas que o necesiten.

10. TRANSVERSALIDADEE EDUCACIÓN EN VALORES

Os elementos transversais están presentes en todos os elementos desta materia. A continuación, resumimos os temas de maior importancia que perseguen unha actitude responsable e comprometida do alumnado no seo da sociedade e que serán promovidos na materia obxecto desta programación:

- A comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as tecnoloxías da información e comunicación.

- O emprendemento e a autonomía persoal. Fomentaranse as medidas para que o alumnado en actividades que lle permitan afianzar o espírito emprendedor e a iniciativa empresarial a partir de aptitudes como a creatividade, a autonomía, a iniciativa, o traballo en equipo, a confianza nun mesmo e o sentido crítico.

- A educación cívica e constitucional.

- Desenvolvemento da igualdade efectiva entre homes e mulleres, a prevención da violencia de xénero ou contra persoas con discapacidade; así como os valores inherentes ao principio de igualdade de trato e non discriminación por calquera condición ou circunstancia persoal ou social. Promoverase a aprendizaxe da prevención e resolución pacífica de conflitos en todos os ámbitos da vida persoal, familiar e social, así como dos valores que sustentan a liberdade, a xustiza, a igualdade, o pluralismo político, a paz, a democracia, o respecto aos dereitos humanos, o respecto por igual aos homes e ás mulleres, e ás persoas con discapacidade, e o rexeitamento da violencia terrorista, a pluralidade, o respecto ao Estado de dereito, o respecto e a consideración das vítimas do terrorismo, e a prevención do terrorismo e de calquera tipo de violencia.

Esta programación contempla a prevención da violencia de xénero, da violencia contra as persoas con discapacidade, da violencia terrorista e de calquera forma de violencia, racismo ou xenofobia, incluído o estudo do Holocausto xudeu como feito histórico.

Evitaranse os comportamentos e os contidos sexistas e os estereotipos que supoñan discriminación por razón da orientación sexual ou da identidade de xénero, favorecendo a visibilidade da realidade homosexual, bisexual, transexual, transxénero e intersexual.

Con respecto á seguridade viaria. Promoveranse accións para a mellora da convivencia e a prevención dos accidentes de tráfico, coa finalidade de que o alumnado coñeza os seus dereitos e deberes como usuarios/as das vías, en calidade de peóns, viaxeiros/as e condutores/as de bicicletas ou vehículos a motor, respecten as normas e os sinais, e se favoreza a convivencia, a tolerancia, a prudencia, o autocontrol, o diálogo e a empatía con actuacións adecuadas tendentes a evitar os accidentes de tráfico e as súas secuelas.

11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA

Dende este departamento e as áreas impartidas contribúese ao plan de convivencia participando en todas as accións propostas. Para iso, levaranse a cabo en todas as materias pola súa propia natureza promovendo a educación nunha convivencia democrática, o respecto á liberdade de concienciae convicción relixiosa, o respecto ás normas de convivencia do centro, o fomento dun clima positivo de convivencia, mantemento dun comportamento adecuado tanto centro como fóra da aula.

As actividades serán tanto diarias como aquelas ofertadas polo centro, por exemplo, conmemoracións ou participación en programas que favorezan a convivencia dos membros da comunidade escolar.

12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC

As TIC resultan imprescindibles na área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, porque aumentan as posibilidades de comunicación, axilizan os intercambios e mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos.

Algúns dos usos das TIC que temos previsto facer son os seguintes:

- Busca de información en diferentes páxinas web, que serán aportadas polo profesorado (nunca deixando ao criterio do alumnado a busca libre na rede) para completar traballos de Historia ou Xeografía. Así por exemplo, farán traballos sobre a situación da muller no mundo, a inmigración, os dereitos humanos.. Estas buscas de información formarán parte sempre de traballos perfectamente estruturados, para facilitarlle ao alumnado as labores de selección e organización dos datos.
- Será fundamental o uso de ferramentas como Google Maps e Google Earth, non soamente nas materias con contido xeográfico, senón tamén ao abordar contidos de Historia e Arte.

- Potenciarase o uso de páxinas oficiais como INE, IGE ou Instituto de Estudos do Territorio.
- Utilización de programas informáticos como Power Point para facer exposicións na clase, tanto por parte do profesorado como do alumnado. En todos os niveis, e en concreto en 3º de ESO, podería utilizarse por parte do profesorado a presentación do Proxecto Terra.
- Utilización de ferramentas de autor de elaboración propias ou alleas, respectando e promovendo o respecto á propiedade intelectual. En concreto, na materia serán moi utilizados este tipo de recursos, dado que non está estipulado o uso dun libro de texto en concreto. Para un mellor desenvolvemento da sección, o profesor encargado das dúas materias, elaborará material propio e adaptado á realidade do alumnado deste centro.

13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA

Dende este Departamento de CCSS, Xeografía e Historia desexamos, dende as nosas materias, introducir elementos que promovan a adquisición das competencias no ámbito da lectura (véxase destreza lectora e escritora). Para iso, é preciso programar e deixar explícitas as actividades que pretendemos levar a cabo en relación co plan lector do centro.

As materias obxecto desta programación contribúen a desenvolver o dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos, cada vez máis complexos, e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Nese sentido, consideramos que a formación de lectores capacitados debe comezar por un achegamento aos textos máis sinxelos e cunha linguaxe adaptada aos alumnos e alumnas. No caso das Ciencias Sociais, posúen un léxico complexo e moitas veces novidoso, que será conveniente presentar de forma gradual. Así, os estudantes dos cursos inferiores traballarán de forma máis habitual con textos adaptados, procedentes dos libros do seu nivel, para ir despois atopando esa linguaxe específica en textos

xornalísticos ou monografías especializadas. Dende primeiro curso, facilitarase tamén a lectura de gráficos e táboas, que irán gañando en complexidade nos dous últimos anos. Na aula desenvolveranse a diario estratexias de comprensión lectora e destreza escritora:

Comentario de textos. Na materia de Ciencias Sociais , Xeografía e Historia de 3º de ESO, adópanse varias sesións ao mes ao comentario de textos. O alumnado achegarase á técnica do comentario, que parte dunha lectura detida e comprensiva dun texto histórico para chegar a analizar e comentar, utilizando a metodoloxía propia da historia, fontes primarias e secundarias axeitadas ao seu nivel. Neste curso de 3º de ESO realizaremos comentarios de texto no que o alumnado terá que identificar o tipo de texto, analizar e sintetizar a información, extraer as ideas máis importantes e emitir unha valoración do texto.

Ademais destas actividades habituais, propoñemos outras actividades que axuden ao alumnado a ler e interpretar os textos e redactar e expresarse de maneira correcta. Para a mellora das destrezas lecto-escritoras levaranse a cabo medidas de actuación, avaliación e correctoras da proposta:

Por outra banda, realizarase polo menos un traballo de investigación sobre un determinado tema. Será unha investigación guiada polo docente da materia.

14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES

En relación ás actividades complementarias, este Departamento participará en todas aquelas que organice o centro de acordo co proxecto curricular e que se consideren de interese para as materias.

- Actividades organizadas por este Departamento no centro educativo: visionado de películas, concurso de fotografía, montaxe de exposicións.
- Actividades de temas transversais organizadas polo Departamento de Orientación que poden ser integradas no currículo destas materias.

- Actividades organizadas por outros Departamentos didácticos que poidan ser integradas na programación prevista.
- Actividades interdisciplinares organizadas pola Dirección do centro educativo ou polos equipos de Dinamización Lingüística, equipo da Biblioteca, equipo TIC, equipo de actividades extraescolares.

PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA XEOGRAFÍA E HISTORIA 4º ESO
curso 2019-2020

Profesor da materia: David Taboada Calvo

1. CONTRIBUCIÓN DA MATERIA AO DESENVOLVEMENTO DAS COMPETENCIAS CLAVE

O aporte da materia de Xeografía e Historia ao desenvolvemento das competencias é moi relevante. Todas elas están presentes na programación, desenvolvemento e avaliación da materia. A continuación explícase a contribución da materia a cada unha das competencias e detallándose a aportación ao perfil competencial.

A **competencia para aprender a aprender (CAA)** supón iniciarse na aprendizaxe e continua dun xeito autónomo. Do que se trata é de ter ferramentas que faciliten a aprendizaxe e de atopar repostas que se correspondan cun coñecemento racional, asumindo que poden ser diversas e que é posible atopalas desde distintas perspectivas metodolóxicas. Para asumir esta competencia é preciso tamén coñecer o que se sabe e o que queda por aprender, orientando os procesos de aprendizaxe ata as nosas capacidades. Noutras palabras, trátase de coñecer as propias potencialidades e as propias carencias. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CAA son:

4º-XHB4.3.2 - Analiza o novo mapa político de Europa.

4º-XHB4.3.3 - Describe a derrota de Alemaña desde a súa propia perspectiva e desde a dos aliados.

4º-XHB4.4.1 - Contrasta algunhas interpretacións do alcance da Revolución Rusa na súa época e na actualidade.

4º-XHB4.5.1 - Comenta analiticamente cadros, esculturas e exemplos arquitectónicos da arte do século XIX.

4º-XHB4.5.2 - Compara movementos artísticos europeos e asiáticos.

4º-XHB5.1.2 - Relaciona algunhas cuestións concretas do pasado co presente e as posibilidades do futuro, como o alcance das crises financeiras de 1929 e de 2008.

4º-XHB5.1.3 - Discute as circunstancias da loita polo sufraxio da muller.

4º-XHB5.3.2 - Explica as causas da Guerra Civil española no contexto europeo e

internacional.
4º-XHB6.1.1 - Recoñece a xerarquía causal (diferente importancia dunhas causas ou outras segundo as narrativas).
4º-XHB6.2.1 - Sitúa nun mapa as fases do conflito.
4º-XHB6.2.2 - Dá unha interpretación de por que rematou antes a guerra europea que a mundial.
4º-XHB6.2.3 - Elabora unha narrativa explicativa das causas e as consecuencias da II Guerra Mundial, a distintos niveis temporais e xeográficos.
4º-XHB6.4.1 - Utilizando fontes históricas e historiográficas, explica algúns dos conflitos enmarcados na época da Guerra Fría.
4º-XHB6.4.2 - Describe as consecuencias da guerra de Vietnam.
4º-XHB6.5.2 - Distingue entre contextos diferentes do mesmo proceso, por exemplo, África subsahariana (anos 50 e 60) e a India (1947).
4º-XHB7.1.1 - Explica os avances dos réximes soviéticos e do "Welfare State" en Europa.
4º-XHB7.2.1 - Compara a crise enerxética de 1973 coa financeira de 2008.
4º-XHB7.3.2 - Discute como se entende en España e en Europa o concepto de memoria histórica
4º-XHB8.1.1 - Interpreta o renacemento e o declive das nacións no novo mapa político europeo desa época
4º-XHB8.2.1 - Analiza aspectos políticos, económicos e culturais dos cambios producidos tralo colapso da URSS.
4º-XHB8.3.1 - Compara interpretacións sobre a Transición española nos anos setenta do século XX e na actualidade.
4º-XHB8.3.3 - Analiza o problema do terrorismo en España durante esta etapa (ETA, GRAPO, Terra Lliure, etc.): a xénese e a historia das organizacións terroristas, a aparición dos primeiros movementos asociativos en defensa das vítimas, etc.

4º-XHB8.4.1 - Discute sobre a construción da Unión Europea e do seu futuro.
4º-XHB9.1.1 - Procura na prensa novas dalgún sector con relacións globalizadas, e elabora argumentos a favor e en contra.
4º-XHB9.1.2 - Elabora discusións sobre o eurocentrismo e a globalización.
4º-XHB9.2.1 - Analiza algunhas ideas de progreso e retroceso na implantación das recentes tecnoloxías da información e da comunicación, a distintos niveis xeográficos.
4º-XHB9.3.1 - Crea contidos que inclúen recursos como textos, mapas e gráficos, para presentar algún aspecto conflitivo das condicións sociais do proceso de globalización.

No mundo actual é innegable a importancia que ten a **competencia dixital (CD)** para a comprensión dos fenómenos sociais e históricos. Poder contar con certas habilidades para buscar, obter, procesar e comunicar a información e transformala en coñecemento. As TIC resultan imprescindibles na sociedade da información en que vivimos, aumentan as posibilidades de comunicación e axilizan os intercambios, mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos, que son precisamente os que interesa coñecer desde esta área. En todo caso, debe insistirse en que a información é preciso saber utilizala, xa que por si mesma non produce unha forma axeitada de coñecemento. Por iso, é necesario comprendela e integrala nos esquemas previos de coñecemento e, así mesmo, capacitarse para a transmisión desta información do xeito máis eficaz posible. Na materia de Xeografía e Historia a información aparece en diferentes formatos que o alumnado deberá ir coñecendo e utilizando cada vez en maior medida ó longo da etapa. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CD son:

4º-XHB9.1.1 - Procura na prensa novas dalgún sector con relacións globalizadas, e elabora argumentos a favor e en contra.
4º-XHB9.2.1 - Analiza algunhas ideas de progreso e retroceso na implantación das recentes tecnoloxías da información e da comunicación, a distintos niveis xeográficos.
4º-XHB9.3.1 - Crea contidos que inclúen recursos como textos, mapas e gráficos, para

presentar algún aspecto conflictivo das condicións sociais do proceso de globalización.

Na medida en que a linguaxe é un vehículo imprescindible de comunicación no proceso de ensinanza aprendizaxe, a **competencia en comunicación lingüística (CCL)** resulta imprescindible. A lingua é o principal instrumento para organizar o pensamento, para aprender e para explicar. Co discurso é posible describir, narrar, disertar e argumentar, e así mesmo, adquirir un vocabulario preciso e específico da Xeografía e Historia que deberá asumir o alumnado, como tamén a capacidade para utilizalo e xeneralizalo correctamente. Esta competencia implica o dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos cada vez máis complexos e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Trátase de expoñer clara e sistematicamente as ideas, argumentando con rigor e precisión. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CCL son:

4º-XHB1.1.1 - Analiza as relacións entre os reinos europeos que conducen a guerras como a dos "Trinta Anos".

4º-XHB1.1.2 - Distingue conceptos históricos como Antigo Réxime e Ilustración.

4º-XHB1.2.1 - Describe as características da cultura da Ilustración e as implicacións que ten nalgunhas monarquías.

4º-XHB10.1.1 - Formula posibles beneficios e desvantaxes para as sociedades humanas e para o medio natural dalgunhas consecuencias do quecemento global, como o desxeo do Báltico.

4º-XHB10.4.1 - Utiliza con fluidez e precisión o vocabulario histórico e artístico necesario.

4º-XHB2.1.1 - Sopesa as razóns dos revolucionarios para actuar como o fixeron.

4º-XHB2.1.2 - Recoñece, mediante a análise de fontes de diversas épocas, o valor destas non só como información senón tamén como evidencia para os/as historiadores/as.

4º-XHB2.2.1 - Redacta unha narrativa sintética cos principais feitos dalgunha das revolucións burguesas da primeira metade do século XIX, acudindo a explicacións causais, e sinala os proles e os contras.

4º-XHB2.2.2 - Redacta unha narrativa sintética cos principais feitos dalgunha das revolucións burguesas do século XVIII, acudindo a explicacións causais, e indica os proles e os contras.

4º-XHB2.2.3 - Discute as implicacións da violencia empregando diversos tipos de fontes.

4º-XHB3.1.1 - Analiza os proles e os contras da primeira Revolución Industrial en Inglaterra

4º-XHB3.2.1 - Analiza e compara a industrialización de diferentes países de Europa, América e Asia, nas súas distintas escalas temporais e xeográficas.

4º-XHB3.2.2 - Compara o proceso de industrialización en Inglaterra e nos países nórdicos.

4º-XHB3.3.1 - Explica a situación laboral feminina e infantil nas cidades industriais.

4º-XHB4.1.1 - Explica razoadamente que o concepto imperialismo reflicte unha realidade que influirá na xeopolítica mundial e nas relacións económicas transnacionais.

4º-XHB4.1.2 - Elabora discusións sobre eurocentrismo e a globalización.

4º-XHB4.3.3 - Describe a derrota de Alemaña desde a súa propia perspectiva e desde a dos aliados.

4º-XHB4.4.1 - Contrasta algunhas interpretacións do alcance da Revolución Rusa na súa época e na actualidade.

4º-XHB4.5.1 - Comenta analiticamente cadros, esculturas e exemplos arquitectónicos da arte do século XIX.

4º-XHB4.5.2 - Compara movementos artísticos europeos e asiáticos.

4º-XHB5.1.3 - Discute as circunstancias da loita polo sufraxio da muller.

4º-XHB5.2.1 - Explica diversos factores que fixeron posible o auxe do fascismo en

Europa.
4º-XHB5.3.1 - Explica as principais reformas durante a II República española, e reaccións a elas.
4º-XHB5.3.2 - Explica as causas da Guerra Civil española no contexto europeo e internacional.
4º-XHB6.2.2 - Dá unha interpretación de por que rematou antes a guerra europea que a mundial.
4º-XHB6.2.3 - Elabora unha narrativa explicativa das causas e as consecuencias da II Guerra Mundial, a distintos niveis temporais e xeográficos.
4º-XHB6.4.1 - Utilizando fontes históricas e historiográficas, explica algúns dos conflitos enmarcados na época da Guerra Fría.
4º-XHB6.4.2 - Describe as consecuencias da guerra de Vietnam.
4º-XHB6.5.1 - Describe os feitos relevantes do proceso descolonizador.
4º-XHB7.1.1 - Explica os avances dos réximes soviéticos e do "Welfare State" en Europa.
4º-XHB7.2.1 - Compara a crise enerxética de 1973 coa financeira de 2008.
4º-XHB7.3.2 - Discute como se entende en España e en Europa o concepto de memoria histórica
4º-XHB8.2.1 - Analiza aspectos políticos, económicos e culturais dos cambios producidos tralo colapso da URSS.
4º-XHB8.3.1 - Compara interpretacións sobre a Transición española nos anos setenta do século XX e na actualidade.
4º-XHB8.3.2 - Enumera e describe algúns dos principais fitos que deron lugar ao cambio na sociedade española da transición: coroación de Xoán Carlos I, lei para a reforma política de 1976, lei de amnistía de 1977, apertura de Cortes Constituíntes, aprobación da Constitución de 1978, primeiras eleccións xerais, creación do Estado das autonomías, etc
4º-XHB8.3.3 - Analiza o problema do terrorismo en España durante esta etapa (ETA,

GRAPO, Terra Lliure, etc.): a xénese e a historia das organizacións terroristas, a aparición dos primeiros movementos asociativos en defensa das vítimas, etc.

4º-XHB8.4.1 - Discute sobre a construción da Unión Europea e do seu futuro.

4º-XHB9.1.1 - Procura na prensa novas dalgún sector con relacións globalizadas, e elabora argumentos a favor e en contra.

4º-XHB9.2.1 - Analiza algunhas ideas de progreso e retroceso na implantación das recentes tecnoloxías da información e da comunicación, a distintos niveis xeográficos.

4º-XHB9.3.1 - Crea contidos que inclúen recursos como textos, mapas e gráficos, para presentar algún aspecto conflitivo das condicións sociais do proceso de globalización.

A **competencia en conciencia e expresións culturais (CCEC)** ten unha presenza destacada en relación ao estudo das distintas manifestacións artísticas e á evolución do pensamento e da cultura na Historia e, de xeito específico na Historia da Arte. Supón apreciar, comprender e valorar as diferentes manifestacións culturais materiais e inmateriais, utilízalas para o enriquecemento persoal e estímolas como elementos do patrimonio cultural de que dispoñemos e que resulta necesario preservar. Os estándares da materia que contribúen de xeito directo ao desenvolvemento da CCEC son:

4º-XHB1.2.1 - Describe as características da cultura da Ilustración e as implicacións que ten nalgúns monarquías.

4º-XHB4.5.1 - Comenta analiticamente cadros, esculturas e exemplos arquitectónicos da arte do século XIX.

4º-XHB4.5.2 - Compara movementos artísticos europeos e asiáticos.

Así a **competencia matemática e competencias en ciencia e tecnoloxía (CMCCT)** ten o obxectivo de que os alumnos e alumnas sexan quen de interpretar e producir informacións cuantitativas e espaciais da realidade que nos rodea, e sexan capaces de resolver problemas relativos á vida diaria e ó mundo laboral. Os estándares da materia que contribúen ao desenvolvemento da CMCCT son:

4º-XHB1.3.1 - Aprecia os avances científicos e a súa aplicación á vida diaria, e contextualiza o papel dos científicos na súa propia época.

4º-XHB1.3.2 - Comprende as implicacións do empiricismo e o método científico nunha variedade de áreas.

4º-XHB10.1.1 - Formula posibles beneficios e desvantaxes para as sociedades humanas e para o medio natural dalgunhas consecuencias do quecemento global, como o desxeo do Báltico.

4º-XHB10.1.3 - Compara (nun aspecto ou en varios) as revolucións industriais do século XIX coa revolución tecnolóxica de finais do século XX e principio do XXI.

4º-XHB10.2.1 - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.

4º-XHB10.2.2 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.

4º-XHB10.3.1 - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.

4º-XHB3.5.1 - Elabora un eixe cronolóxico, diacrónico e sincrónico, cos principais avances científicos e tecnolóxicos do século XIX.

4º-XHB9.3.1 - Crea contidos que inclúen recursos como textos, mapas e gráficos, para presentar algún aspecto conflitivo das condicións sociais do proceso de globalización.

En canto ó desenvolvemento da competencia do **sentido da iniciativa e o espírito emprendedor (CSIEE)** esta competencia lles permitirá optar cun criterio propio ante diversas situacións e levar adiante as iniciativas necesarias para desenvolver a opción elixida facéndose responsable dela no persoal e no social. A área contribúe ó seu desenvolvemento:

4º-XHB3.3.1 - Explica a situación laboral feminina e infantil nas cidades industriais.

4º-XHB9.1.1 - Procura na prensa novas dalgun sector con relacións globalizadas, e elabora argumentos a favor e en contra.

4º-XHB9.3.1 - Crea contidos que inclúen recursos como textos, mapas e gráficos, para presentar algún aspecto conflitivo das condicións sociais do proceso de globalización.

A área de Xeografía e Historia resulta fundamental para o desenvolvemento da **competencia sociais e cívicas (CSC)**, posto que facilita as relacións dentro dun modelo de sociedade cada vez máis plural, e así mesmo a comprensión da realidade social. É ben coñecido o papel que as ciencias sociais xogaron na conformación das identidades sociais e territoriais. Na medida en que constrúen as categorías de tempo e espazo social permiten a construción de tempo e espazo persoal no alumnado. Pero, para que estas categorías se traduzan no desenvolvemento dunha competencia social democrática e posibiliten una interacción responsable co medio, teñen que incorporar a visión de que o mundo en que vivimos é froito das decisións que tomaron os nosos antepasados máis ou menos libremente. Esta visión permitiralle ao alumnado adquirir a conciencia de que o futuro está condicionado polas nosas decisións e actuacións, e adoptar, polo tanto, unha posición comprometida e responsableante este. Os estándares da materia que contribúen directamente ao desenvolvemento da CSC son:

4º-XHB1.1.1 - Analiza as relacións entre os reinos europeos que conducen a guerras como a dos "Trinta Anos".

4º-XHB1.1.2 - Distingue conceptos históricos como Antigo Réxime e Ilustración.

4º-XHB1.2.1 - Describe as características da cultura da Ilustración e as implicacións que ten nalgunhas monarquías.

4º-XHB1.3.1 - Aprecia os avances científicos e a súa aplicación á vida diaria, e contextualiza o papel dos científicos na súa propia época.

4º-XHB1.3.2 - Comprende as implicacións do empiricismo e o método científico nunha variedade de áreas.

4º-XHB10.1.1 - Formula posibles beneficios e desvantaxes para as sociedades humanas

e para o medio natural dalgunhas consecuencias do quecemento global, como o desxeo do Báltico.

4º-XHB10.1.2 - Sopesa como unha Europa en guerra durante o século XX pode chegar a unha unión económica e política no século XXI.

4º-XHB10.1.3 - Compara (nun aspecto ou en varios) as revolucións industriais do século XIX coa revolución tecnolóxica de finais do século XX e principio do XXI.

4º-XHB10.2.1 - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.

4º-XHB10.2.2 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.

4º-XHB10.3.1 - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.

4º-XHB10.4.1 - Utiliza con fluidez e precisión o vocabulario histórico e artístico necesario.

4º-XHB2.1.1 - Sopesa as razóns dos revolucionarios para actuar como o fixeron.

4º-XHB2.1.2 - Recoñece, mediante a análise de fontes de diversas épocas, o valor destas non só como información senón tamén como evidencia para os/as historiadores/as.

4º-XHB2.2.1 - Redacta unha narrativa sintética cos principais feitos dalgunha das revolucións burguesas da primeira metade do século XIX, acudindo a explicacións causais, e sinala os proles e os contras.

4º-XHB2.2.2 - Redacta unha narrativa sintética cos principais feitos dalgunha das revolucións burguesas do século XVIII, acudindo a explicacións causais, e indica os proles e os contras.

4º-XHB2.2.3 - Discute as implicacións da violencia empregando diversos tipos de fontes.

4º-XHB3.1.1 - Analiza os proles e os contras da primeira Revolución Industrial en Inglaterra

4º-XHB3.2.1 - Analiza e compara a industrialización de diferentes países de Europa, América e Asia, nas súas distintas escalas temporais e xeográficas.

4º-XHB3.2.2 - Compara o proceso de industrialización en Inglaterra e nos países nórdicos.

4º-XHB3.3.1 - Explica a situación laboral feminina e infantil nas cidades industriais.

4º-XHB3.4.1 - Especifica algunhas repercusións políticas como consecuencia dos cambios económicos en España.

4º-XHB3.5.1 - Elabora un eixe cronolóxico, diacrónico e sincrónico, cos principais avances científicos e tecnolóxicos do século XIX.

4º-XHB4.1.1 - Explica razoadamente que o concepto imperialismo reflicte unha realidade que influirá na xeopolítica mundial e nas relacións económicas transnacionais.

4º-XHB4.1.2 - Elabora discusións sobre eurocentrismo e a globalización.

4º-XHB4.2.1 - Sabe recoñecer cadeas e interconexións causais entre colonialismo, imperialismo e a Gran Guerra de 1914.

4º-XHB4.3.1 - Diferencia os acontecementos dos procesos, nunha explicación histórica, da I Guerra Mundial.

4º-XHB4.3.2 - Analiza o novo mapa político de Europa.

4º-XHB4.3.3 - Describe a derrota de Alemaña desde a súa propia perspectiva e desde a dos aliados.

4º-XHB4.4.1 - Contrasta algunhas interpretacións do alcance da Revolución Rusa na súa época e na actualidade.

4º-XHB4.5.1 - Comenta analiticamente cadros, esculturas e exemplos arquitectónicos da arte do século XIX.

4º-XHB4.5.2 - Compara movementos artísticos europeos e asiáticos.

4º-XHB5.1.2 - Relaciona algunhas cuestións concretas do pasado co presente e as posibilidades do futuro, como o alcance das crises financeiras de 1929 e de 2008.

4º-XHB5.1.3 - Discute as circunstancias da loita polo sufraxio da muller.
4º-XHB5.2.1 - Explica diversos factores que fixeron posible o auxe do fascismo en Europa.
4º-XHB5.3.1 - Explica as principais reformas durante a II República española, e reaccións a elas.
4º-XHB5.3.2 - Explica as causas da Guerra Civil española no contexto europeo e internacional.
4º-XHB6.1.1 - Recoñece a xerarquía causal (diferente importancia dunhas causas ou outras segundo as narrativas).
4º-XHB6.2.1 - Sitúa nun mapa as fases do conflito.
4º-XHB6.2.2 - Dá unha interpretación de por que rematou antes a guerra europea que a mundial.
4º-XHB6.2.3 - Elabora unha narrativa explicativa das causas e as consecuencias da II Guerra Mundial, a distintos niveis temporais e xeográficos.
4º-XHB6.3.1 - Recoñece a significación do Holocausto na historia mundial.
4º-XHB6.4.1 - Utilizando fontes históricas e historiográficas, explica algúns dos conflitos enmarcados na época da Guerra Fría.
4º-XHB6.4.2 - Describe as consecuencias da guerra de Vietnam.
4º-XHB6.5.1 - Describe os feitos relevantes do proceso descolonizador.
4º-XHB6.5.2 - Distingue entre contextos diferentes do mesmo proceso, por exemplo, África subsahariana (anos 50 e 60) e a India (1947).
4º-XHB7.1.1 - Explica os avances dos réximes soviéticos e do "Welfare State" en Europa.
4º-XHB7.1.2 - Recoñece os cambios sociais derivados da incorporación da muller ao traballo asalariado.
4º-XHB7.2.1 - Compara a crise enerxética de 1973 coa financeira de 2008.
4º-XHB7.3.1 - Coñece a situación da posguerra e a represión en España, así como as

fases da ditadura de Franco
4º-XHB7.3.2 - Discute como se entende en España e en Europa o concepto de memoria histórica
4º-XHB8.1.1 - Interpreta o renacemento e o declive das nacións no novo mapa político europeo desa época
4º-XHB8.1.2 - Comprende os proles e contras do estado do benestar.
4º-XHB8.2.1 - Analiza aspectos políticos, económicos e culturais dos cambios producidos tralo colapso da URSS.
4º-XHB8.3.1 - Compara interpretacións sobre a Transición española nos anos setenta do século XX e na actualidade.
4º-XHB8.3.2 - Enumera e describe algúns dos principais fitos que deron lugar ao cambio na sociedade española da transición: coroación de Xoán Carlos I, lei para a reforma política de 1976, lei de amnistía de 1977, apertura de Cortes Constituíntes, aprobación da Constitución de 1978, primeiras eleccións xerais, creación do Estado das autonomías, etc
4º-XHB8.3.3 - Analiza o problema do terrorismo en España durante esta etapa (ETA, GRAPO, Terra Lliure, etc.): a xénese e a historia das organizacións terroristas, a aparición dos primeiros movementos asociativos en defensa das vítimas, etc.
4º-XHB8.4.1 - Discute sobre a construción da Unión Europea e do seu futuro.
4º-XHB9.1.1 - Procura na prensa novas dalgún sector con relacións globalizadas, e elabora argumentos a favor e en contra.
4º-XHB9.1.2 - Elabora discusións sobre o eurocentrismo e a globalización.
4º-XHB9.2.1 - Analiza algunhas ideas de progreso e retroceso na implantación das recentes tecnoloxías da información e da comunicación, a distintos niveis xeográficos.
4º-XHB9.3.1 - Crea contidos que inclúen recursos como textos, mapas e gráficos, para presentar algún aspecto conflitivo das condicións sociais do proceso de globalización.

2. OBXECTIVOS DA MATERIA

2.1. Obxectivos xerais da etapa.

Contémplanse na lexislación vixente os seguintes obxectivos de etapa de ESO e que, por tanto, comparten todas ás materias desta programación:

- a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e grupos, exercitarse no diálogo afianzando os dereitos humanos e a igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes como valores comúns dunha sociedade plural e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.
- b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.
- c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.
- d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas e resolver pacificamente os conflitos.
- e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes da información para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación..
- f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas nos diversos campos do coñecemento e da experiencia.

g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.

h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, a lectura e o estudo da literatura.

i) Comprender e expresarse en máis dunha lingua estranxeira de maneira apropiada.

l) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e a historia propia e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural, coñecer mulleres e homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega ou a outras culturas do mundo.

m) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o das outras persoas, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos do coidado e saúde corporais, e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o medio ambiente, contribuíndo á súa conservación e á súa mellora.

n) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.

ñ) Coñecer e valorar os aspectos básicos do patrimonio lingüístico, cultural, histórico e artístico de Galicia, participar na súa conservación e na súa mellora e respectar a diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e das persoas, desenvolvendo actitudes de interese e respecto cara ao exercicio deste dereito.

o) Coñecer e valorar a importancia do uso da lingua galega como elemento fundamental para o mantemento da identidade de Galicia, e como medio de relación interpersoal e expresión de riqueza cultural nun contexto plurilingüe, que permite a

comunicación con outras linguas en especial coas pertencentes á comunidade lusófona.

2.2. Obxectivos de áreas ou materias.

Contémplanse un total de dezasete obxectivos, comúns nesta materia para toda a etapa, que han contribuír á consecución das competencias :

18. Promover o sentimento de pertenza á comunidade galega e ás outras entidades políticas, sociais e culturais en que se integra, participando nelas con plena conciencia dos seus dereitos e deberes, desde posicións solidarias e respectuosas con outras comunidades, estados e culturas.
19. Identificar os procesos e mecanismos básicos que rexen a realidade social e as interrelacións entre os feitos políticos, económicos, sociais e culturais, utilizando este coñecemento para comprender o pasado e as sociedades actuais; asumir que estas son o resultado de longos procesos de cambio e dunha pluralidade de causas, e, o papel que xogan nelas os homes e as mulleres e, así mesmo, analizar os problemas máis relevantes que se deducen dese estudo.
20. Identificar, localizar e analizar, a diferentes escalas, as características do medio físico e as interaccións que os grupos sociais establecen con el na utilización do espazo e dos seus recursos, valorando as consecuencias de tipo económico, social, político e ambiental destas.
21. Comprender que o territorio e a súa ordenación son o resultado da interacción das sociedades, ao longo da historia, sobre o medio en que se desenvolven e organizan.
22. Identificar, localizar e comprender as características básicas da diversidade xeográfica do mundo, das grandes áreas xeoeconómicas e os trazos físicos e humanos de Europa, España e Galicia.

23. Identificar e localizar no tempo e no espazo os procesos e acontecementos máis relevantes na historia do mundo, de Europa, de España e de Galicia, identificando as súas causas e consecuencia, para adquirir unha perspectiva global da evolución da humanidade, e para conseguir ser capaces de elaborar unha interpretación dinámica desta que permita comprender a pluralidade de comunidades en que se distribúen os seres humanos e, de xeito particular, a propia.
24. Valorar a diversidade cultural -puntos de vista, formas de vida, códigos morais- manifestando actitudes de respecto e tolerancia por outras culturas e por opinións que non coinciden coas propias, sempre que non sexan atentatorias contra a dignidade humana, sen renunciar por iso a un xuízo crítico sobre elas.
25. Comprender e identificar as novas necesidades sociais que se produciron a partir da revolución industrial e a maneira en que inflúen na organización das paisaxes rurais e urbanas.
26. Coñecer os elementos técnicos básicos das manifestacións artísticas dentro da súa realidade socio - cultural, para aprender así a valorar o patrimonio natural, histórico, cultural e artístico, asumindo a responsabilidade que supón a súa conservación e apreciándoo como recurso para o enriquecemento individual e colectivo.
27. Comprender a singularidade do patrimonio natural, histórico, cultural e lingüístico galego, participando activamente na súa conservación e mellora.
28. Adquirir e empregar o vocabulario específico que ofrecen as ciencias sociais para que a súa incorporación ao vocabulario habitual aumente a precisión no uso da linguaxe e enriqueza a comunicación.
29. Obter, comprender e relacionar información verbal, escrita, gráfica, icónica, estatística e cartográfica procedente de fontes diversas, incluídas as que corresponden ao contorno físico e social, aos medios de comunicación e ás tecnoloxías da información. Aprender a tratala de xeito autónomo e crítico de

acordo co fin perseguido, e comunicala aos demais de maneira organizada e intelixible.

30. Valorar a construción colectiva do coñecemento científico, recoñecendo o seu carácter provisional e comparalo co coñecemento social.
31. Realizar tarefas en grupo e participar en debates cunha actitude construtiva, crítica e tolerante, fundamentando adecuadamente as opinións e valorando o diálogo como unha vía necesaria para a solución dos problemas humanos e sociais.
32. Resolver problemas e levar cabo estudos e investigacións escolares aplicando os instrumentos conceptuais, as técnicas e os procedementos básicos da indagación característicos das ciencias sociais.
33. Coñecer o funcionamento das sociedades democráticas, apreciando os seus valores fundamentais e o feito de que os dereitos e liberdades humanas constitúen un logro irrenunciable da humanidade e unha condición necesaria para a paz. Denunciar, en consecuencia, actitudes e situacións discriminatorias e inxustas, amosándose solidario cos pobos, grupos sociais e persoas privados dos seus dereitos ou dos recursos económicos necesarios.
34. Procurar a comprensión da realidade social galega actual como unha realidade dinámica e cambiante que se constrúe continuamente en contacto con outras sociedades e culturas. Asumir a necesidade de ordenación do territorio desde criterios sustentables, respectando o patrimonio natural e construído e recollendo, así mesmo, o panorama futuro que pode ofrecerse tras a análise destes presupostos.

Estes obxectivos, ao seren referidos aos catro cursos da etapa e debido a súa longa redacción, implican unha complexidade que esixen unha análise detallada dos mesmos, da que extraemos as seguintes conclusións:

1. Están formulados en relación a distintos tipos de capacidades:

- Coñecementos: veñen definidos por *coñecer, comprender* ou *identificar* (obxectivos 2, 3 ou 5).
- Destrezas: veñen definidos por *obter, comprender, relacionar, resolver* (obxectivos 11 ou 13).
- Actitudes: veñen definidos por *promover sentimento, valorar, participar* (obxectivos 1, ou 12).

Ademáis un só obxectivo pode incluír varios tipos de capacidades, como indican algunhas formulacións: *identificar, localizar e analizar* (obxectivos 2 e 3), ou *coñecer e valorar* (obxectivos 8 e 16).

2. Maioritariamente son de carácter interdisciplinar, partindo sempre dunha realidade poliédrica que conecta política, sociedade, medio ambiente, cultura, xeografía, etc.

3. Perseguen tanto finalidades para o individuo como tal e para o individuo en canto forma parte dun grupo e traballa en grupo (obxectivo 13).

4. Polas posibilidades pedagóxicas e o grado de madurez intelectual do alumnado priorizamos, sen que isto implique exclusión dos outros, os obxectivos referidos ás capacidades cognitivas de coñecemento e de destrezas.

Por último, estes obxectivos contribuirán a acadar os catorce obxectivos xerais da ESO que recollimos na primeira parte do documento do modo que se recolle na gráfica seguinte:

	a	b	c	d	e	f	g	h	i	l	m	n	ñ	o
1	X									X			X	X
2			X	X										
3											X			
4	X													
5														
6	X													
7	X		X	X										
8														
9										X		X		
10													X	X
11								X						
12		X					X							
13						X								
14		X					X							
15					X		X							
16	X													
17													X	

3. CONCRECIÓN CURRICULAR

Indícase a continuación a concreción curricular da materia. Pártese da concreción de cada estándar de aprendizaxe avaliable, indícase a súa temporalización, o grao mínimo de consecución para superar a materia e os procedementos e instrumentos de avaliación a empregar.

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
XH-B1.1	4º-XHB1.1.1 - Analiza as relacións entre os reinos europeos que conducen a guerras como a dos "Trinta Anos".	20%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B1.1	4º-XHB1.1.2 - Distingue conceptos históricos como Antigo Réxime e Ilustración.	50%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CSC, CAA, CCL
XH-B1.2	4º-XHB1.2.1 - Describe as características da cultura da Ilustración e as implicacións que ten nalgunhas monarquías.	40%-	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva (60%). Diario de clase (15%).	CSC, CCEC, CCL
XH-B1.3	4º-XHB1.3.1 - Aprecia os avances científicos e a súa aplicación á vida diaria, e contextualiza o papel dos científicos na súa propia época.	20%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Investigacións.	CSC, CMCT, CAA
XH-B1.3	4º-XHB1.3.2 - Comprende as implicacións do empiricismo e o método científico nunha variedade de áreas.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Investigacións.	CSC, CMCT
XH-B2.1	4º-XHB2.1.1 - Sopesa as razóns dos revolucionarios para actuar como o fixeron.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B2.1	4º-XHB2.1.2 - Recoñece, mediante a análise de fontes de diversas épocas, o valor destas non só como información senón tamén como evidencia para os/as historiadores/as.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B2.2	4º-XHB2.2.1 - Redacta unha narrativa sintética cos principais feitos dalgunha das revolucións burguesas da primeira metade do século XIX, acudindo a explicacións causais, e sinala os proles e os contras.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións do INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B2.2	4º-XHB2.2.2 - Redacta unha narrativa sintética cos principais feitos dalgunha das revolucións burguesas do século XVIII, acudindo a	40%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións do INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	explicacións causais, e indica os proles e os contras.				
XH-B2.2	4º-XHB2.2.3 - Discute as implicacións da violencia empregando diversos tipos de fontes.	20%	1	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B3.1	4º-XHB3.1.1 - Analiza os proles e os contras da primeira Revolución Industrial en Inglaterra	40%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC, CAA, CCL
XH-B3.2	4º-XHB3.2.1 - Analiza e compara a industrialización de diferentes países de Europa, América e Asia, nas súas distintas escalas temporais e xeográficas.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B3.2	4º-XHB3.2.2 - Compara o proceso de industrialización en Inglaterra e nos países nórdicos.	20%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Investigacións.	CSC, CAA, CCL
XH-B3.3	4º-XHB3.3.1 - Explica a situación laboral feminina e infantil nas cidades industriais.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Diario de clase (15%). Investigación (10%).	CSC, CSIEE, CCL
XH-B3.4	4º-XHB3.4.1 - Especifica algunhas repercusións políticas como consecuencia dos cambios económicos en España.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CSC
XH-B3.5	4º-XHB3.5.1 - Elabora un eixe cronolóxico, diacrónico e sincrónico, cos principais avances científicos e tecnolóxicos do século XIX.	30%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CMCT
XH-B4.1	4º-XHB4.1.1 - Explica razoadamente que o concepto imperialismo reflicte unha realidade que influirá na xeopolítica mundial e nas relacións económicas transnacionais.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
XH-B4.1	4º-XHB4.1.2 - Elabora discusións sobre eurocentrismo e a globalización.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B4.2	4º-XHB4.2.1 - Sabe recoñecer cadeas e interconexións causais entre colonialismo, imperialismo e a Gran Guerra de 1914.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Diario de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC, CAA
XH-B4.3	4º-XHB4.3.1 - Diferencia os acontecementos dos procesos, nunha explicación histórica, da I Guerra Mundial.	20%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA
XH-B4.3	4º-XHB4.3.2 - Analiza o novo mapa político de Europa.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA
XH-B4.3	4º-XHB4.3.3 - Describe a derrota de Alemaña desde a súa propia perspectiva e desde a dos aliados.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Diario de clase (15%).	CSC, CAA, CCL
XH-B4.4	4º-XHB4.4.1 - Contrasta algunhas interpretacións do alcance da Revolución Rusa na súa época e na actualidade.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC, CAA, CCL
XH-B4.5	4º-XHB4.5.1 - Comenta analiticamente cadros, esculturas e exemplos arquitectónicos da arte do século XIX.	40%	1	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL, CCEC
XH-B4.5	4º-XHB4.5.2 - Compara movementos artísticos europeos e asiáticos.	20%	1	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Investigacións.	CSC, CAA, CCL, CCEC

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
XH-B5.1	4º-XHB5.1.2 - Relaciona algunhas cuestións concretas do pasado co presente e as posibilidades do futuro, como o alcance das crises financeiras de 1929 e de 2008.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC, CAA
XH-B5.1	4º-XHB5.1.3 - Discute as circunstancias da loita polo sufraxio da muller.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B5.2	4º-XHB5.2.1 - Explica diversos factores que fixeron posible o auxe do fascismo en Europa.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC, CCL
XH-B5.3	4º-XHB5.3.1 - Explica as principais reformas durante a II República española, e reaccións a elas.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CSC, CCL
XH-B5.3	4º-XHB5.3.2 - Explica as causas da Guerra Civil española no contexto europeo e internacional.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CSC, CAA, CCL
XH-B6.1	4º-XHB6.1.1 - Recoñece a xerarquía causal (diferente importancia dunhas causas ou outras segundo as narrativas).	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA
XH-B6.2	4º-XHB6.2.1 - Sitúa nun mapa as fases do conflito.	20%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Investigacións.	CSC, CAA
XH-B6.2	4º-XHB6.2.2 - Dá unha interpretación de por que rematou antes a guerra europea que a mundial.	20%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B6.2	4º-XHB6.2.3 - Elabora unha narrativa explicativa das causas e as	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as.	CSC, CAA,

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	consecuencias da II Guerra Mundial, a distintos niveis temporais e xeográficos.			INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CCL
XH-B6.3	4º-XHB6.3.1 - Recoñece a significación do Holocausto na historia mundial.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC
XH-B6.4	4º-XHB6.4.1 - Utilizando fontes históricas e historiográficas, explica algúns dos conflitos enmarcados na época da Guerra Fría.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B6.4	4º-XHB6.4.2 - Describe as consecuencias da guerra de Vietnam.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B6.5	4º-XHB6.5.1 - Describe os feitos relevantes do proceso descolonizador.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC, CCL
XH-B6.5	4º-XHB6.5.2 - Distingue entre contextos diferentes do mesmo proceso, por exemplo, África subsahariana (anos 50 e 60) e a India (1947).	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA
XH-B7.1	4º-XHB7.1.1 - Explica os avances dos réximes soviéticos e do "Welfare State" en Europa.	30%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B7.1	4º-XHB7.1.2 - Recoñece os cambios sociais derivados da incorporación da muller ao traballo asalariado.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC
XH-B7.2	4º-XHB7.2.1 - Compara a crise enerxética de 1973 coa financeira de 2008.	40%	2	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as.	CSC, CAA, CCL

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
				INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	
XH-B7.3	4º-XHB7.3.1 - Coñece a situación da posguerra e a represión en España, así como as fases da ditadura de Franco	50%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Diario de clase (15%). Proba obxectiva.	CSC
XH-B7.3	4º-XHB7.3.2 - Discute como se entende en España e en Europa o concepto de memoria histórica	30%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B8.1	4º-XHB8.1.1 - Interpreta o renacemento e o declive das nacións no novo mapa político europeo desa época	20%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase (15%). Proba obxectiva (60%).	CSC, CAA
XH-B8.1	4º-XHB8.1.2 - Comprende os proles e contras do estado do benestar.	30%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC
XH-B8.2	4º-XHB8.2.1 - Analiza aspectos políticos, económicos e culturais dos cambios producidos tralo colapso da URSS.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Probas específicas. INSTRUMENTOS: Proba obxectiva.	CSC, CAA, CCL
XH-B8.3	4º-XHB8.3.1 - Compara interpretacións sobre a Transición española nos anos setenta do século XX e na actualidade.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL
XH-B8.3	4º-XHB8.3.2 - Enumera e describe algúns dos principais fitos que deron lugar ao cambio na sociedade española da transición: coroación de Xoán Carlos I, lei para a reforma política de 1976, lei de amnistía de 1977, apertura de Cortes Constituíntes, aprobación da Constitución de 1978, primeiras eleccións xerais, creación do Estado das autonomías, etc	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Caderno de clase(15%) Proba obxectiva (60%).	CSC, CCL
XH-B8.3	4º-XHB8.3.3 - Analiza o problema do terrorismo en España durante	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as.	CSC, CAA,

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
	esta etapa (ETA, GRAPO, Terra Lliure, etc.): a xénese e a historia das organizacións terroristas, a aparición dos primeiros movementos asociativos en defensa das vítimas, etc.			INSTRUMENTOS: Investigacións.	CCL
XH-B8.4	4º-XHB8.4.1 - Discute sobre a construción da Unión Europea e do seu futuro.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Investigacións(15%). Diario de clase(15%).	CSC, CAA, CCL
XH-B9.1	4º-XHB9.1.1 - Procura na prensa novas dalgún sector con relacións globalizadas, e elabora argumentos a favor e en contra.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Investigacións. Diario de clase.	CSC, CD, CCL, CAA, CSIEE
XH-B9.1	4º-XHB9.1.2 - Elabora discusións sobre o eurocentrismo e a globalización.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA
XH-B9.2	4º-XHB9.2.1 - Analiza algunhas ideas de progreso e retroceso na implantación das recentes tecnoloxías da información e da comunicación, a distintos niveis xeográficos.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA, CCL, CD
XH-B9.3	4º-XHB9.3.1 - Crea contidos que inclúen recursos como textos, mapas e gráficos, para presentar algún aspecto conflictivo das condicións sociais do proceso de globalización.	50%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CD, CAA, CCL, CMCT, CSIEE
XH-B10.1	4º-XHB10.1.1 - Formula posibles beneficios e desvantaxes para as sociedades humanas e para o medio natural dalgúns consecuencias do quecemento global, como o desxeo do Báltico.	60%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CMCT, CAA, CCL
XH-B10.1	4º-XHB10.1.2 - Sopesa como unha Europa en guerra durante o século XX pode chegar a unha unión económica e política no século XXI.	40%	3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CAA

C.AV.	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	CRITERIO DE CALIFICACIÓN MÍNIMA	TRIMESTRE	INSTRUMENTOS DE AVALIACIÓN / PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN	C.C.
XH-B10.1	4º-XHB10.1.3 - Compara (nun aspecto ou en varios) as revolucións industriais do século XIX coa revolución tecnolóxica de finais do século XX e principio do XXI.	30%	3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CMCT, CAA
XH-B10.2	4º-XHB10.2.1 - Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.	50%	1,2,3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. Probas específica INSTRUMENTOS: Caderno de clase(15%). Proba obxectiva(60%).	CSC, CMCT
XH-B10.2	4º-XHB10.2.2 - Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.	50%	1,2,3	PROCEDEMENTOS: Análise das producións dos alumnos/as. INSTRUMENTOS: Caderno de clase.	CSC, CMCT
XH-B10.3	4º-XHB10.3.1 - Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.	50%	1,2,3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. INSTRUMENTOS: Diario de clase.	CSC, CMCT
XH-B10.4	4º-XHB10.4.1 - Utiliza con fluidez e precisión o vocabulario histórico e artístico necesario.	50%	1,2,3	PROCEDEMENTOS: Observación sistemática. Probas específicas. INSTRUMENTOS: Diario de clase(15%). Proba obxectiva(60%).	CSC, CCL

4. TEMPORALIZACIÓN DA MATERIA

De acordo co establecido pola Orde do 20 de xuño de 2019, que aproba o calendario escolar, o presente curso comprenderá un mínimo de 173 días lectivos. Para a planificación tivéronse en conta os días non lectivos locais.

Respecto á programación de todas as materias, realizouse unha temporalización estruturada de acordo coas tres avaliacións previstas no PEC: mediados de decembro, finais de marzo e mediados de xuño.

Tendo en conta que esta materia, de xeito ordinario, ten unha carga horaria semanal de 3 sesións de 50 minutos, e que se disporán dunhas 98 sesións (descontando xa os días correspondentes as vacacións e os días non lectivos), o reparto de unidades será o seguinte:

Nº	UD	TEMPORALIZACIÓN	AVALIACIÓN
1	O século XVIII. A crise do Antigo Réxime	7 sesións	1ª Avaliación (34 sesións)
2	Revolucións liberais e movementos nacionalistas (1789-1871)	8 sesións	
3	A Revolución Industrial. Industrialización das sociedades europeas	7 sesións	
4	España no século XIX: construción dun réxime liberal	6 sesións	
5	Industrialización e sociedade na España do século XIX	6 sesións	
6	A época do Imperialismo e a Primeira Guerra Mundial	8 sesións	2ª Avaliación (33 sesións)
7	O período de entreguerras (1919-1939)	7 sesións	
8	Tempos de confrontación en España (1898-1939)	8 sesións	
9	A Segunda Guerra Mundial	10 sesións	
10	Un mundo bipolar	10 sesións	3ª Avaliación (31 sesións)
11	España durante o Franquismo (1939-1973)	10 sesións	
12	O mundo actual	11 sesións	

Ademais, das sesións marcadas contéplanse sesións adicadas á presentación da materia, avaliacións iniciais, realización de probas escritas, probas de recuperación, imprevistos, etc.

5. METODOLOXÍA ESPECÍFICA DA MATERIA

Un dos aspectos que mellor definen a un docente non é a calidade de coñecementos que atesoura, senón a súa capacidade para empregar a metodoloxía de aprendizaxe máis axeitada para cada circunstancia do proceso educativo, atendendo ás necesidades específicas do grupo, da etapa e de cada alumno de xeito individual. A metodoloxía é o conxunto de recursos didácticos, estratexias e tácticas, actividades, a forma de comunicar e os procedementos e accións que o docente desenvolve de xeito reflexivo para guiar aos seus alumnos no proceso de ensinanza e aprendizaxe e para acadar a consecución dos obxectivos propostos. Os principios metodolóxicos en materia de educación recóllense na seguinte lexislación:

- Artigo 6 da LOE-LOMCE.
- Artigo 2 do Real Decreto 1105/2014 de 26 de decembro.
- Artigo 11 do DECRETO 86/2015, de 25 de xuño, para Galicia.

Continuando co modelo da teoría do coñecemento constructivista que avanzamos no punto anterior, establecemos os seguintes principios nos que fundamentamos a **estratexia didáctica**:

- **Aprendizaxe significativa.** Empregando os coñecementos previos e a través da ensinanza por descubrimento e a ensinanza receptiva, favorécese a aprendizaxe baseada na comprensión e na adquisición de competencias. Por iso dótase ao alumnado dun papel activo na aula.
- **Garantizar a funcionalidade das aprendizaxes.** Os contidos favorecerán a adquisición de ferramentas que permitan, a súa vez, construír novas aprendizaxes atendendo ao principio de aprender a aprender.
- **Enfoque interdisciplinar.** Favorece un desenvolvemento completo e integral do alumno, atendendo á interdisciplinariedade das ensinanzas, non soamente ás diferentes materias en si, senón tamén dentro das propias Ciencias Sociais.
- **Desenvolver capacidades procedimentais.** A práctica das aprendizaxes de maneira activa axuda a reforzar os aspectos prácticos do aprendido.

- **Favorecer o diálogo e o traballo en equipo.** Co fin de propiciar o desenvolvemento das habilidades sociais e afectivas dos alumnos.

Consideramos que neste nivel da educación obrigatoria é necesario priorizar as estratexias metodolóxicas de carácter motivador, que estimulen o interese dos alumnos polos temas tratados na área. Para iso, as Unidades Didácticas desenvolveranse por medio dunha metodoloxía esencialmente activa, limitándose ao máximo a exposición maxistral, que se tentará reducir á explicación dos conceptos máis confusos, buscando a participación constante dos alumnado na construción dos coñecementos.

As áreas impartidas facilitan proporcionar unha aplicación práctica aos temas, partindo no posible do contorno inmediato da realidade que o alumnado coñece, e evitando que os contidos lles resulten afastados ou carentes de interese. Dentro do posible tentárase facer algunha saída para observar en directo algúns dos fenómenos estudados na aula: coñecer unha industria ou unha estrutura agraria, visita a un museo de arte contemporánea, etc.

Na aula alternaranse os traballos e actividades individuais cos desenvolvidos en pequeno e gran grupo, facilitando a comunicación entre os alumnos e a súa participación na clase. Potenciaranse as estratexias de busca e tratamento da información, tanto escrita (prensa, manuais, monografías, etc.) como oral ou visual (medios de comunicación, diapositivas, etc). Dentro de cada unidade comezase sempre por explorar os coñecementos previos sobre o tema: tormentas de ideas, preguntas na aula..., e a continuación daranse a coñecer os obxectivos, contidos, criterios de avaliación da unidade para que o alumnado saiba o que se pretende conseguir en cada momento.

Tentarase ademais atender a cada estudante de forma individualizada e flexibilizar o traballo adaptándose aos distintos ritmos e estilos de aprendizaxe dos rapaces e rapazas. Consideramos necesario permitirlle ao alumnado que afonde naqueles aspectos que lle resulten máis interesantes da materia, e que aporten en todo momento as súas opinións sobre o desenvolvemento dos contidos.

Como principios base subliñamos a motivación para captar o interese do alumnado; a prioridade da comprensión fronte á repetición mecánica; a conexión dos temas cos coñecementos previos, coa actualidade e coa experiencia propia; a reflexión persoal e crítica; a interrelación entre pasado e presente.

Podemos concluír que se aplicará unha metodoloxía comunicativa, inclusiva e participativa, cun enfoque competencial que buscará o desenvolvemento de tarefas e actividades relacionadas coa resolución de problemas en contextos da vida real.

Sendo o obxectivo último o achegamento do alumnado ao feitos e procesos histórico-xeográficos, combinaranse metodoloxías integradoras acordes ao principio de aprendizaxe construtiva. Os contidos traballarase gradualmente, priorizando nalgunhas ocasións actividades de tipo máis procedimental, especialmente no comezo do curso para asegurar unhas bases sólidas para o resto do tempo.

Traballarase dun xeito competencial a partires de propostas metodolóxicas de aprendizaxe baseada en proxectos e traballo colaborativo.

Por parte do profesorado:

- Explicación oral significativa, apoiándose no libro de texto, en presentacións audiovisuais para unha mellor reconstrución conceptual histórica que serán aloxadas na aula virtual do centro educativo.
- Subliñado de ideas-eixe que vertebran de xeito coherente a evolución e os cambios en aspectos fundamentais.
- Desenvolvemento temático de carácter acumulativo e progresivo. Cada nova unidade se sustenta no traballado anteriormente.
- Tratamento de fontes documentais que se consideren necesarias, sexan tomadas do libro de texto ou aportadas polo docente, a fin de fomentar os procedementos de indagación e comprensión.
- Fomento da participación, a reflexión e a confrontación de ideas.

Por parte do alumnado:

- Organización dos contidos por medio de esquemas, organigramas e mapas conceptuais.
- Realización de exercicios.
- Corrección na expresión cunha linguaxe específica da disciplina.
- Memorización comprensiva dentro dun proceso continuo de construción dos coñecementos.
- Elaboración de traballos de indagación a partir de fontes diversas (escritas, mapas, imaxes, audiovisuais, informáticas...).

6. MATERIAIS E RECURSOS DIDÁCTICOS

O Departamento de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia do CPI Cernadas de Castro conta con numerosos recursos didácticos: bibliografía, filmografía, colección de diapositivas, mapas, etc.

Este Departamento ten asignado o uso dun ordenador portátil que se utiliza para utilizar nas aulas que non están dotadas con equipamento informático. Solicitarase a aula de informática sempre que sexa posible, especialmente para as materias de Economía e en Xeografía e Historia. Dende finais do curso 2015/2016 todas as aulas contan cun equipamento informático conectado á rede, facilitando o uso das TIC como recurso esencial.

Dado a grande variedade de recursos didácticos posibles, tentarase diversificar o seu uso, combinando os libros de textos como recurso de consulta e recompilación de documentos, cun gran número de recursos audiovisuais, sempre que as condicións técnicas o permitan.

As TIC resultan especialmente motivadoras e o uso da internet é unha fonte de información e recurso didáctico con moito potencial nestas áreas. Este ano crearánse cursos na aula virtual como soporte e apoio para todos os niveis.

Ademais dos recursos do departamento, o centro ten dispoñible unha cámara de vídeo e unha cámara de fotos, que poderán ser utilizados para diversas actividades.

Ademais, dada a importancia social que teñen os medios de comunicación na actualidade, á que se une o seu compoñente motivador, farase imprescindible o uso da prensa escrita para ser empregada na análise de informacións, para recompilar datos, etc.

Nesta materia non se establece libro de texto obrigatorio. Utilizaranse materias contextualizados e adaptados ao alumnado que serán facilitados ao longo do curso.

Outro aspecto fundamental é o propio caderno do alumno, que deberá cumprir coas normas básicas de presentación e que será o referente do traballo realizado na aula polo alumnado. Na presentación de traballos e proxectos o profesorado indicará unhas directrices de presentación que se deben cumprir.

7. PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN E CUALIFICACIÓN DA MATERIA

Resulta fundamental ter presente que a finalidade da avaliación ten que ser formativa, pois trátase de detectar en cada intre como se adaptan os alumnos e alumnas individualmente ao proceso de ensinanza-aprendizaxe previsto e corrixir de forma inmediata os erros do mesmo. No procedemento de avaliación desta materia, respetaranse os distintos momentos e funcións naturais da avaliación: inicial, formativa e sumativa.

7.1. Avaliación inicial

Ten importancia crucial a **avaliación inicial** coa que valorar os coñecementos previos e os esquemas mentais do alumnado e realizarase ao comezo de curso e de cada unidade didáctica ou tema novo. Un instrumento apropiado para esta avaliación pode

ser unha proba inicial escrita ou preguntas orais como tormenta de ideas, que nos oriente cara ao establecemento das estratexias de aprendizaxe e a realización das actividades máis axeitadas, para a total e correcta consecución dos obxectivos previstos, así como destinadas a enlazar o xa aprendido co que se vai a aprender.

7.2. Tipos de avaliación.

Para que o proceso de avaliación sexa íntegro, todos os axentes ímplicados no proceso de aprendizaxe deben ser escoitados. Fomentarase a **coavaliación e a autoavaliación** por medio de ferramentas como as **rúbricas** que permitan coñecer o grao de adquisición de contidos e competencias.

Dende este Departamento óptase por un procedemento de avaliación o máis transparente posible de cara ao alumnado e ás familias, polo que en todo momento se informará tanto dos instrumentos como dos criterios de avaliación e cualificación. Consideramos que se o alumnado coñece cales son os obxectivos de aprendizaxe e como se van avaliar, será máis doado que os acade.

7.3. Criterios de avaliación.

Os criterios de avaliación seguen estritamente o currículo vixente na nosa comunidade autónoma (Decreto 86/2015). Estes criterios son concretados en indicadores de avaliación para cada unidade didáctica, de tal xeito que nos permiten a súa relación directa coas competencias que se traballan con cada un deles.

B1.1. Explicar as características do Antigo Réxime nos seus sentidos político, social e económico.

B1.2. Coñecer o alcance da Ilustración como novo movemento cultural e social en Europa e en América.

B1.3. Coñecer os avances da Revolución Científica desde os séculos XVII e XVIII.

B2.1. Comprender o alcance e as limitacións dos procesos revolucionarios dos séculos XVIII e XIX.

B2.2. Identificar os principais feitos das revolucións liberais burguesas en Europa e

América nos séculos XVIII e XIX.

B3.1. Describir os feitos salientables da Revolución Industrial e o seu encadeamento causal.

B3.2. Analizar as vantaxes e os inconvenientes de ser un país pioneiro nos cambios.

B3.3. Entender o concepto de progreso, e os sacrificios e os avances que leva consigo.

B3.4. Analizar a evolución dos cambios económicos en España e en Galicia, a raíz da industrialización parcial do país.

B3.5. Coñecer os principais avances científicos e tecnolóxicos do século XIX, e a súa relación coas revolucións industriais

B4.1. Identificar as potencias imperialistas e a repartición de poder económico e político no mundo no derradeiro cuarto do século XIX e no principio do XX.

B4.2. Establecer xerarquías causais (aspecto e escala temporal) da evolución do imperialismo.

B4.3. Coñecer os principais acontecementos da Gran Guerra, as súas interconexións coa Revolución Rusa e as consecuencias dos tratados de Versalles.

B4.4. Esquematizar a orixe, o desenvolvemento e as consecuencias da Revolución Rusa.

B4.5. Relacionar movementos culturais como o romanticismo, en distintas áreas, e recoñecer a orixinalidade de movementos artísticos como o impresionismo, o expresionismo e outros "ismos" en Europa.

B5.1. Coñecer e comprender os acontecementos, os feitos e os procesos máis importantes do período de entreguerras, e a súa conexión co presente, e estudar a xerarquía causal nas explicacións históricas sobre esta época.

B5.2. Analizar as causas do auxe dos fascismos en Europa.

B5.3. Coñecer as tensións que levaron en España á proclamación da II República e ao

estoupido da Guerra Civil

B6.1. Coñecer as causas da II Guerra Mundial.

B6.2. Coñecer os principais feitos da II Guerra Mundial, diferenciar as escalas xeográficas nesta guerra (europea e mundial) e entender o concepto de guerra total.

B6.3. Entender o contexto en que se desenvolveu o Holocausto na guerra europea e as súas consecuencias.

B6.4. Comprender o concepto de Guerra Fría no contexto de despois de 1945, e as relacións entre os dous bloques, os EEUU e a URSS.

B6.5. Organizar os feitos máis importantes da descolonización de posguerra no século XX e comprender os límites da descolonización e da independencia nun mundo desigual.

B7.1. Entender os avances económicos dos réximes soviéticos e os perigos do seu illamento interno, así como os avances económicos do "Welfare State" en Europa.

B7.2. Comprender o concepto de crise económica e a súa repercusión mundial nun caso concreto.

B7.3. Explicar as causas de que se establecera unha ditadura en España tras a Guerra Civil, e como foi evolucionando esa ditadura desde 1939 a 1975.

B8.1. Interpretar procesos a medio prazo de cambios económicos, sociais e políticos a nivel mundial.

B8.2. Coñecer as causas e as consecuencias inmediatas do colapso da URSS e outros réximes socialistas.

B8.3. Coñecer os principais feitos que conduciron ao cambio político e social en España despois de 1975, e sopesar distintas interpretacións sobre ese proceso.

B8.4. Entender a evolución da construción da Unión Europea.

B9.1. Definir a globalización e identificar algúns dos seus factores.

B9.2. Identificar algúns dos cambios fundamentais que supón a Revolución Tecnolóxica.

B9.3. Recoñecer o impacto destes cambios a nivel local, autonómico, estatal e global, prevendo posibles escenarios máis e menos desexables de cuestións ambientais transnacionais, e discutir as novas realidades do espazo globalizado.

B10.1. Recoñecer que o pasado non está "morto e enterrado", senón que determina o presente e os posibles futuros e espazos, ou inflúe neles.

B10.2. Explicar as características de cada tempo histórico e certos acontecementos que determinaron cambios fundamentais no rumbo da historia, diferenciando períodos que facilitan o seu estudo e a súa interpretación.

B10.3. Entender que os acontecementos e os procesos ocorren ao longo do tempo e á vez no tempo (diacronía e sincronía).

B10.4. Utilizar o vocabulario histórico e artístico con precisión, inseríndoo no contexto adecuado.

7.4. Instrumentos de avaliación

Instrumentos de avaliación a utilizar nas distintas materias serán variados para atender aos distintos estilos e ritmos de aprendizaxe do alumnado, entre os que destacamos os seguintes:

- Probas de avaliación inicial para detectar o punto de partida de cada un dos alumnos, e as súas posibles carencias e necesidades.
- Observación diaria na aula e libro de rexistro: realización ou non dos traballos, esforzo individual, participación nas tarefas en grupo, etc
- Elaboración de cadernos de clase nos que deben aparecer tanto os apuntes tomados na clase como os exercicios realizados.

- Análise dos traballos individuais, normalmente de carácter escrito (comentarios de textos, elaboración e comentarios de gráficas, proxecto emprendedor, traballos monográficos, etc.)
- Traballos en grupo, preferentemente en formato audiovisual, para ser expostos na aula que poderán ser avaliados con listaxes de control.
- Rúbricas como elemento primordial para coñecer o grao de desempeño dunha competencia.
- Probas escritas de carácter sumativo, normalmente ao rematar cada unidade, ou de cada dúas con conceptos dificilmente avaliábeis por outras vías.

O profesorado levará rexistro das evidencias da aprendizaxe do alumnado no libro de profesorado dixital ou en formato papel.

7.5. Procedemento de cualificación e promoción

PUNTUACIÓNS	
Serán numéricas, arredondada á unidade máis próxima e, en caso de equidistancia, á superior. As probas escritas puntuaranse numericamente do 1 ao 10, sendo o aprobado o 5. As rúbricas establecerán 4 columnas de nivel de desempeño, sendo o nivel C o mínimo para superar.	
BAREMACIÓN PARA AS CUALIFICACIÓNS	
NOTA DE AVALIACIÓN	A cualificación resultará da media de todas as unidades impartidas. A ponderación dos instrumentos de avaliación será a que segue: -Probas de adquisición de contidos (exames escritos, traballos individuais ou en grupo, traballos de investigación, tarefas entregadas, etc.): 60% -Traballo de clase: 40%
	Para ter superada a avaliación o alumnado deberá ter superados os mínimos esixidos referidos a cada estándar
NOTA FINAL EN CONVOCATORIA ORDINARIA	A media aritmética das cualificacións das tres avaliacións superadas.
NOTA FINAL EN CONVOCATORIA EXTRAORDINARIA	A cualificación obtida na proba escrita de setembro.
ESPECIFICACIÓNS	

Todas as probas e actividades propostas terán especificada a puntuación que corresponda e que determinará en cada momento o profesorado grazas aos distintos instrumentos de avaliación.
Non se repetirán actividades e probas nos casos de non asistencia, agás en circunstancias excepcionais como enfermidade debidamente xustificada. As actividades e probas non realizadas poderán facerse na recuperación para tal efecto.
Calquera proba na que se teña copiado terá como consecuencia inmediata a anulación de dita proba, polo que deberase realizar a recuperación de toda a avaliación. De tratarse dunha proba de recuperación, o exame queda suspenso e pendente para as probas de suficiencia, de copiar nestas probas quedará pendente para setembro e de copiar nesta convocatoria, a materia queda suspensa para o vindeiro curso.
Os exames e/ou probas escritas poderán ir seguidas da correspondente contrastación oral sempre que o profesor o considere oportuno, por exemplo se hai sospeita de que un alumno teña copiado. Esta proba oral se realizará nun prazo non superior aos catro días despois da dita proba escrita.
ASISTENCIA E COMPORTAMENTO
No caso de faltas de orde graves, impuntualidade, carencia reiterada do material preciso, comunicarse ao equipo directivo para levar a cabo as medidas oportunas recollidas no proxecto educativo do centro.

7.6. Procedemento para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente.

QUE AVALIAR?	O cumprimento da temporalización Logro dos obxectivos Cumprimento dos acordos Dificultades atopadas Necesidades atopadas Resultados de aprendizaxe acadados Idoneidade dos recursos empregados Eficacia das actividades de reforzo e recuperación
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes (Adxúntase táboa de autoavaliación). Avaliación grupal do departamento: posta en común e procura de solucións Heteroavaliación: enquisa da práctica do centro polo alumnado a final de curso
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS A TOMAR	No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

Neste caso trátase de establecer na programación que aspectos nos poden aportar información obxectiva acerca do desenvolvemento do proceso. En cada un deles haberá que establecer o grao de consecución.

Análise da temporalización establecida.	Indicador : Polo menos un 80% da programación didáctica.
Porcentaxe de alumnado que acada unha valoración positiva na materia.	Indicador: Polo menos un 80%
Efectividade das medidas adoptadas para a atención á diversidade.	Indicador: Polo menos un 80%
Eficacia e efectividade dos recursos humanos e materiais empregados.	Indicador: cualificación do 80%
Metodoloxía: proposta de accións de aula variadas en canto á metodoloxía (traballo cooperativo e colaborativo, resolución de problemas	Indicador: Polo menos empregouse o traballo colaborativo ou cooperativo en dúas ocasións por avaliación. Indicador: plantexouse a resolución de problemas a través de tarefas polo menos en dúas ocasións por avaliación.
Instrumentos de avaliación	Indicador: empréganse instrumentos de avaliación variados. Indicador: Os instrumentos proporcionan información sobre os estándares Indicador: O alumnado é coñecedor previo á avaliación dos instrumentos que se empregarán
Nivel de coordinación do equipo docente e relación co resto da comunidade educativa: profesorado, alumnado e familias.	Indicador: Constátase a información ás familias e ao resto do equipo docente.
Clima de traballo na aula	Indicador: O número de incidencias no grupo é baixo.
Contribución da práctica docente ao desenvolvemento xeral dos plans e proxectos do centro.	Indicador: O departamento participa nun proxecto de centro.

7.7. Procedementos para avaliar a programación

	A adecuación da temporalización Consecución dos obxectivos
--	---

QUE AVALIAR?	Dificultades atopadas para a posta en práctica da programación Idoneidade dos recursos propostos Necesidades e propostas de mellora
COMO AVALIAR?	Autoavaliación: análise individual das dificultades atopadas, as necesidades, os puntos fortes. Avaliación grupal do departamento: posta en común e procura de solucións Enquisa da práctica do centro polo alumnado a final de curso
CANDO AVALIAR?	Mensualmente: seguimento da programación, reunións de departamento Por avaliación: seguimento e cumprimento da programación Ao finalizar o curso: cumprimento e resultados de aprendizaxe.
MEDIDAS TOMAR	A No momento que sexa preciso e así se acorde, introducíranse os cambios ou axustes necesarios que se farán constar en acta de reunión de departamento e na memoria final de curso, onde tamén se indicarán as necesidades de modificación para o seguinte curso.

8. PLAN DE TRABAJO PARA A SUPERACIÓN DA MATERIA PENDENTE

O alumnado con materias pendentes combinará a realización de traballos prácticos ao longo do curso que se recollerán periodicamente por trimestre, e un único exame final.

8.1. Instrumentos de avaliación.

O profesorado que imparta as respectivas materias ou, no seu defecto, a xefatura de departamento, será o encargado de supervisar as distintas actividades de avaliación encamiñadas á superación das materias pendentes.

Ditas actividades de avaliación consistirán na realización dunha serie de actividades e tarefas entregadas a/o alumno/a en cada trimestre, e que este/a deberá entregar antes da data fixada polo profesor como límite. De non entregar os traballos ou non facelo satisfactoriamente haberá unha proba escrita no mes de maio.

Periodicamente, o profesorado prestará **apoio** e atenderá ás dificultades e resolverá as dúbidas que o alumnado poida presentar con respecto aos exercicios propostos.

8.2. Criterios de avaliación e cualificación

Criterios de avaliación e cualificación para superar as materias pendentes pola avaliación continua. Os criterios de avaliación, os contidos e as competencias a desenvolver serán os que se especifican como mínimos esixibles en cada un dos cursos da secundaria.

A entrega correcta e dentro dos prazos previstos dos traballos encomendados aos alumnos con materias pendentes suporá un **40%** da nota final desta materia. O exame escrito que se realizará en maio suporá o **60%** restante da nota. **Será requisito imprescindible a entrega das actividades para poder superar a materia.**

En caso de avaliación negativa no mes de maio, poderán presentarse a un exame de **avaliación extraordinaria en setembro.**

9. MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE

Neste nivel educativo é máis frecuente que nos cursos de primaria a existencia de alumnado con moi diferentes necesidades educativas debido ás súas diversas capacidades, motivacións, estilos de aprendizaxe e intereses. Por iso é necesario ofrecer diferentes respostas dentro da aula, que se poden concretar nos seguintes aspectos:

No referido ós obxectivos didácticos, procuraremos un equilibrio entre os distintos tipos de capacidades a desenvolver, de forma que o alumnado atope diferentes vías para alcanzar os mesmos obxectivos.

- Capacidades cognitivas: obxectivos referidos a identificar, recoñecer, etc.
- Capacidades afectivas: obxectivos referidos á valoración e aprecio do patrimonio.
- Capacidades de inserción social: obxectivos orientados á valoración das repercusións de diversos feitos, á mellora do contorno social, etc.

- Capacidades de relación interpersonal: realización de tarefas en grupo, participación en debates.
- Ademais disto priorizaranse as capacidades transversais, polo que o alumnado que non consiga algún obxectivo da etapa a través da área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, pode facelo a través das outras áreas.

No referido os contidos tentárase:

- Fixar prioridades, é dicir, distinguir entre os contidos substanciais, que resultan básicos e clave, e outras contidos accidentais que poden ser complementarios dos anteriores.
- Establecer un equilibrio entre os distintos tipos de contidos (conceptos, procedementos e actitudes), tal e como se fixo cos distintos tipos de capacidades nos obxectivos didácticos.

Hai unha serie de medidas de aula que favorecen o desenvolvemento da diversidade e que en parte sinalamos no apartado de metodoloxía:

- Uso de metodoloxías diversas, combinando os métodos de exposición e indagación.
- **Actividades diferenciadas** para acadar un grao ou outro de afondamento nos obxectivos. O alumnado que desexe ampliar coñecemento poderá realizar actividades aportadas polo profesorado.
- **Materiais heteroxéneos**, combinando o libro de texto ou as monografías específicas con medios audiovisuais que contribúan a reforzar a motivación ou a aportar tarefas específicas a alumnos con dificultades de aprendizaxe.
- **Agrupamentos flexibles**, de forma que o alumnado poidan ser cambiados de lugar en función das necesidades da clase, sobre todo para o traballo en pequeno e gran grupo.

- Utilización de ritmos distintos, acordes coas capacidades e posibilidades dos alumnos e alumnas.

No tocante aos recursos didácticos utilizados, aquelas persoas con algunha discapacidade temporal ou permanente, recibirán unha atención personalizada co apoio de institucións externas e o departamento de Orientación, buscando en todo momento o principio de accesibilidade universal.

Teranse ademais en conta as pautas de actuación marcadas polo Departamento para todos aqueles casos que así o precisen (atención a alumnado con TDAH).

Na avaliación procurarase:

- Diseñar distintos niveis de complexidade, diferenciando graos de dificultade: que recoñeza e identifique, que analice e valore, que analice e valore criticamente a información. Tentarase que cada alumno alcance os tres niveis, pero o grao de abstracción e dificultade de cada un permitirá diversificar os resultados do alumnado.
- Partindo das avaliacións iniciais ao principio de curso e en cada unidade, considerarase a necesidade de utilizar reforzos ou exercicios complementarios.
- Utilizaranse estratexias e instrumentos de avaliación variados, como expoñemos no apartado de avaliación, para contribuír á atención á diversidade.

Finalmente, para aqueles alumnos/as que non consigan acadar os obxectivos mínimos a través de todas estas medidas ordinarias de aula, recorrerase a:

- Reforzos educativos, consistentes nun tratamento personalizado da materia coa realización de exercicios específicos. O alumnado que precise dun reforzo haberán de alcanzar, en calquera caso, os obxectivos mínimos da materia para obter unha avaliación positiva.
- Adaptacións curriculares individualizadas, realizadas en colaboración co Departamento de Orientación e que poderán incidir tanto nos contidos como

na metodoloxía e mesmo nos obxectivos, con probas deseñadas particularmente para os alumnos e alumnas que o necesitasen.

10. TRANSVERSALIDADE E EDUCACIÓN EN VALORES

Os elementos transversais están presentes en todos os elementos desta materia. A continuación, resumimos os temas de maior importancia que perseguen unha actitude responsable e comprometida do alumnado no seo da sociedade e que serán promovidos na materia obxecto desta programación:

- A comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as tecnoloxías da información e comunicación.

- O emprendemento e a autonomía persoal. Fomentaranse as medidas para que o alumnado en actividades que lle permitan afianzar o espírito emprendedor e a iniciativa empresarial a partir de aptitudes como a creatividade, a autonomía, a iniciativa, o traballo en equipo, a confianza nun mesmo e o sentido crítico.

- A educación cívica e constitucional.

- Desenvolvemento da igualdade efectiva entre homes e mulleres, a prevención da violencia de xénero ou contra persoas con discapacidade; así como os valores inherentes ao principio de igualdade de trato e non discriminación por calquera condición ou circunstancia persoal ou social. Promoverase a aprendizaxe da prevención e resolución pacífica de conflitos en todos os ámbitos da vida persoal, familiar e social, así como dos valores que sustentan a liberdade, a xustiza, a igualdade, o pluralismo político, a paz, a democracia, o respecto aos dereitos humanos, o respecto por igual aos homes e ás mulleres, e ás persoas con discapacidade, e o rexeitamento da violencia terrorista, a pluralidade, o respecto ao Estado de dereito, o respecto e a consideración das vítimas do terrorismo, e a prevención do terrorismo e de calquera tipo de violencia.

Esta programación contempla a prevención da violencia de xénero, da violencia contra as persoas con discapacidade, da violencia terrorista e de calquera forma de violencia, racismo ou xenofobia, incluído o estudo do Holocausto xudeu como feito histórico.

Evitaranse os comportamentos e os contidos sexistas e os estereotipos que supoñan discriminación por razón da orientación sexual ou da identidade de xénero, favorecendo a visibilidade da realidade homosexual, bisexual, transexual, transxénero e intersexual.

Con respecto á seguridade viaria, promoveranse accións para a mellora da convivencia e a prevención dos accidentes de tráfico, coa finalidade de que o alumnado coñeza os seus dereitos e deberes como usuarios/as das vías, en calidade de peóns, viaxeiros/as e condutores/as de bicicletas ou vehículos a motor, respecten as normas e os sinais, e se favoreza a convivencia, a tolerancia, a prudencia, o autocontrol, o diálogo e a empatía con actuacións adecuadas tendentes a evitar os accidentes de tráfico e as súas secuelas.

11. CONTRIBUCIÓN AO PLAN DE CONVIVENCIA

Dende este departamento e as áreas impartidas contribúese ao plan de convivencia participando en todas as accións propostas. Para iso, levaranse a cabo en todas as materias pola súa propia natureza promovendo a educación nunha convivencia democrática, o respecto á liberdade de concienciae convicción relixiosa, o respecto ás normas de convivencia do centro, o fomento dun clima positivo de convivencia, mantemento dun comportamento adecuado tanto centro como fóra da aula.

As actividades serán tanto diarias como aquelas ofertadas polo centro, por exemplo, conmemoracións ou participación en programas que favorezan a convivencia dos membros da comunidade escolar.

12. TRATAMENTO DO FOMENTO DAS TIC

As TIC resultan imprescindibles na área de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia, porque aumentan as posibilidades de comunicación, axilizan os intercambios e mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos.

Algúns dos usos das TIC que temos previsto facer son os seguintes:

- Busca de información en diferentes páxinas web, que serán aportadas polo profesorado (nunca deixando ao criterio do alumnado a busca libre na rede) para completar traballos de Historia ou Xeografía. Así por exemplo, faranse traballos sobre a incorporación da muller á vida laboral no mundo, a inmigración, os dereitos humanos.. Estas buscas de información formarán parte sempre de traballos perfectamente estruturados, para facilitarlle ao alumnado as labores de selección e organización dos datos.
- Será fundamental o uso de ferramentas como Google Maps e Google Earth, non soamente nas materias con contido xeográfico, senón tamén ao abordar contidos de Historia e Arte.
- Potenciarase o uso de páxinas oficiais como INE, IGE ou Instituto de Estudos do Territorio.
- Utilización de programas informáticos como Power Point para facer exposicións na clase, tanto por parte do profesorado como do alumnado. En todos os niveis, podería utilizarse por parte do profesorado a presentación do Proxecto Terra.
- Utilización de ferramentas de autor de elaboración propias ou alleas, respectando e promovendo o respecto á propiedade intelectual. En concreto, na materia da serán moi utilizados este tipo de recursos, dado que non está estipulado o uso dun libro de texto en concreto. Para un mellor desenvolvemento da sección, o profesor encargado das dúas materias, elaborará material propio e adaptado á realidade do alumnado deste centro.

13. TRATAMENTO DO FOMENTO DA LECTURA

Dende este Departamento de CCSS, Xeografía e Historia desexamos, dende as nosas materias, introducir elementos que promovan a adquisición das competencias no ámbito da lectura (véxase destreza lectora e escritora). Para iso, é preciso programar e deixar explícitas as actividades que pretendemos levar a cabo en relación co plan lector do centro.

As materias obxecto desta programación contribúen a desenvolver o dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos, cada vez máis complexos, e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Nese sentido, consideramos que a formación de lectores capacitados debe comezar por un achegamento aos textos máis sinxelos e cunha linguaxe adaptada aos alumnos e alumnas. No caso das Ciencias Sociais, posúen un léxico complexo e moitas veces novidoso, que será conveniente presentar de forma gradual. Así, os estudantes dos cursos inferiores traballarán de forma máis habitual con textos adaptados, procedentes dos libros do seu nivel, para ir despois atopando esa linguaxe específica en textos xornalísticos ou monografías especializadas. Dende primeiro curso, facilitarase tamén a lectura de gráficos e táboas, que irán gañando en complexidade nos dous últimos anos.

Incluimos os comentarios de texto dentro do fomento da lectura, de xeito que xa cadamos nest curso de 4º da ESO un nivel avanzado nas técnicas de comentario. Os textos neste nivel aumentan a complexidade e o alumnado continúa adquirindo habilidades de análise de información, síntese, comprensión textual, etc. Ademais, Propoñeranse distintas lecturas de libros e artigos relacionados coa Historia Contemporánea que servirán de complemento ao traballado na aula. A produción escrita dos alumnos tamén recibirá especial atención, consistindo diversas actividades na elaboración de textos por parte do alumnado.

Neste curso celebraremos as seguintes conmemoracións relacionadas co fomento da lectoescritura recollidas pola Orde do 20 de xuño de 2019, que aproba o calendario escolar:

25 de novembro de 2019: **Día Internacional contra a Violencia de Xénero**

30 de xaneiro de 2020: **Día Escolar da Non Violencia e a Paz**

23 ao 27 de abril de 2020: **Semana do Libro**

17 de maio de 2020: **Día das Letras Galegas**

14. ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E EXTRAESCOLARES

En relación ás actividades complementarias, este Departamento participará en todas aquelas que organice o centro de acordo co proxecto curricular e que se consideren de interese para as materias.

- Actividades organizadas por este Departamento no centro educativo: visionado de películas, concurso de fotografía, montaxe de exposicións.
- Actividades de temas transversais organizadas polo Departamento de Orientación que poden ser integradas no currículo destas materias.
- Actividades organizadas por outros Departamentos didácticos que poidan ser integradas na programación prevista.
- Actividades interdisciplinares organizadas pola Dirección do centro educativo ou polos equipos de Dinamización Lingüística, equipo da Biblioteca, equipo TIC, equipo de actividades extraescolares.

15. PROGRAMA BILINGÜE

Neste grupo de 4º de ESO preténdese a adquisición dunhas competencias lingüísticas específicas en Lingua Inglesa, que quedan recollidas nuns obxectivos concretos e que, esencialmente, imos acadar variando a metodoloxía na aula. Así, os contidos serán os xa sinalados para esta etapa da ESO.

Tendo presentes os obxectivos xa recollidos na programación, engadimos os seguintes axustándonos ao ámbito da ensinanza en materia de lingua estranxeira:

- Adquirir un vocabulario básico específico da nosa materia.
- Desenvolver capacidades de expresión oral e escrita na lingua estranxeira empregada.
- Fomentar as habilidades de comprensión lectora do alumnado, especialmente a interpretación de textos e materiais audiovisuais relacionados coa Historia Contemporánea na lingua estranxeira empregada na aula.

Búscase así que o alumnado sexa capaz de entender e manexar un vocabulario específico da asignatura en lingua inglesa, que sexa capaz de empregar estruturas gramaticais nesta lingua de xeito estruturado referidas a procesos históricos e xeográficos desenvolvidos na materia.

Ao longo do curso, o profesorado que imparte a materia neste curso de 4º da ESO reunirse periódicamente co coordinador bilingüe para realizar un seguimento das actividades e proxectos realizados.

DIFUSIÓN DA PROGRAMACIÓN AO ALUMNADO E A COMUNIDADE ESCOLAR

De acordo co establecido pola Orde do 12 de xuño de 2017, que aproba o calendario escolar, ao inicio do curso darase a coñecer ao alumnado e a comunidade escolar dará a información básica relativa ás programacións didácticas, incluíndo obxectivos, contidos e criterios de avaliación, mínimos esixibles para obter valoración positiva, criterios de cualificación e procedementos de avaliación que se van utilizar.

Ademais, para dar a maior difusión posible e garantir a súa publicidade, as programacións estarán a disposición do alumnado e das familias na páxina web do

centro educativo. Por último, o alumnado terá á súa disposición unha síntese da programación na súa aula de referencia para que poidan facer en calquera momento unha consulta da mesma.

PARTICIPACIÓN DAS FAMILIAS NO PROCESO EDUCATIVO

Facilitarase en todo momento a participación e implicación das familias no proceso educativo. Dende o comezo farase a maior difusión posible da programación das materias e organizarase unha reunión coas familias que desexen coñecer máis polo miúdo as características propias de cada materia.

Ao longo do proceso ensinanza-aprendizaxe farase un seguimento e acompañamento. Ademais do asesoramento nos aspectos pedagóxicos concretos de cada estudante, informarase periodicamente do desenvolvemento do alumno ou alumna na aula e no centro.

Fomentarase a participación nas actividades complementarias que se organicen dende este Departamento. A familia será un aspecto clave na aprendizaxe, sendo o referente máis próximo do alumnado, por iso, con frecuencia moitas actividades de aprendizaxe destas materias terán como punto de partida o contorno máis cercano.

En definitiva, potenciarase a relación, comunicación e transparencia ao máximo posible. Informarase á sobre a avaliación do proceso ensinanza-aprendizaxe.